

Etterforskningsfaglig undersøkelse av et utvalg saker innen sakskategorien U18 ved Innlandet politidistrikt året 2024

Undersøkelsen er utført våren 2025 i forbindelse med Hedmark og Oppland statsadvokatembeters undersøkelse av politiets innsats mot barne- og ungdomskriminalitet.

Rapporten er skrevet av politioverbetjent med førstelektorkompetanse i etterforskning Ole Thomas Bjerknes (Politihøgskolen)

Innhold

Innledning.....	4
Sammendrag	4
Undersøkelsen og rapportens bakgrunn	10
Metode	13
Problemstilling.....	13
Valg av metode	14
Utvalg.....	15
De undersøkte sakene (undersøkelsesmateriale)	15
Metodesvakhet.....	17
Analyse	18
Resultater og diskusjon	18
Formålsstyring av saker (uten etterforskningsteam)	19
Undersøkelser/etterforskningsskritt utover avhør	33
Etterforskningsskritt og egenrapporter (inkl. avgitte anmeldelser)	33
Digitale spor.....	37
Kriminaltekniske undersøkelser.....	39
Avhør	41
Formalia ved politiavhør.....	43
Gjort kjent med saken/hva det ønskes forklaring om	43
Anklager- og vitneansvaret.....	49
Retten til å la seg bistå av forsvarer på ethvert trinn av saken, herunder under politiavhør	55
Nekte å svare på enkeltstående spørsmål (strpl. § 123)	60
Retten til å nekte å avgi forklaring for både politiet og retten, strpl. §122	60
Lydopptak	61
Villig til å forklare seg	63
Avhørsprosessen – gjennomføring av avhør	64
Kontaktetablering	64
Avhørsgjennomføringen når verge er til stede i avhøret.....	67
Avhørsgjennomføringen når tolk er til stede.....	72
Avhørsgjennomføringen når forsvarer er til stede	73
Avhørdisposisjon – forberedelser - strategi	74
Den første selvstendige og sammenhengende forklaringen (fri forklaring).....	76
Kommunikasjon og rapportskrivning under avhøret.....	86
Avhørstaktikk - fra sondering til fremleggelse av ny eller motstridende informasjon	89
Belyser avhøret etterforsknings- og rettsrelevant informasjon?	92

Avhørsrapporten	96
Tid og sted for avhør.....	97
Orientering eller informasjon til leseren av rapporten	97
BLs rutinetrinn ved formalia før forklaring – redigering av standardtekst	98
Beskrivelse av konteksten for avhøret.....	99
Rapportens vs. avhørets gjennomføringskronologi.....	100
Bruk av overskrifter	101
Gjengivelse av stilte spørsmål og svar	103
Erklæringer og begjæringer.....	104
Rettelser/tilføyelser ved gjennomgang av rapporten.....	104
Opplest/gjennomlest og vedtatt.....	108
Avhørets slutt	109
Underskrift.....	109
Tidshenvisninger fra lydopptaket i rapportene	109
Diktat til lydopptak – spesielt om såkalte PPS-avhør	110
Oppsummering.....	116
Anbefalinger	117
Litteratur.....	121

Innledning

Dette er en undersøkelsesrapport skrevet på selvstendig grunnlag, med forsknings- og utviklingsressurser gitt av Politihøgskolen. Rapporten må sees i sammenheng med inspeksjonsrapporten til Hedmark og Oppland statsadvokatembeter om deres undersøkelse av Innlandet politidistrikt sitt etterforsknings- og påtalearbeid i saker der mistenkte ved gjerningstidspunktet var under 18 år.

Rapporten er et resultat av et samarbeid mellom Hedmark og Oppland statsadvokatembeter og Politihøgskolen (PHS). I perioden januar til og med mars 2025 hospiterte politioverbetjent og førstelektor Ole Thomas Bjerknes hos statsadvokatene. Målsetting og motivasjon for dette utviklingsarbeidet har vært å finne ut mer om hvordan etterforskningsarbeidet faktisk utføres i praksis og se denne praksisen i lys av lover, retningslinjer og faglige anbefalinger for utføring av etterforskning. I tillegg vil undersøkelsen se på forholdet mellom praksis og undervisning med særlig blick på om det kan identifiseres et opplæringsbehov. Rapporten er fagfellelest med tilbakemeldinger av politioverbetjent og mangeårig etterforskningslærer Nils Petter Michaelsen (Politihøgskolen) og statsadvokatene Johan Petter Bærland og Thorbjørn Klundseter (Hedmark og Oppland statsadvokatembeter).

Undersøkelsen og rapporten er utarbeidet med en klar målsetting om læring. Yrkeslivet må sees på som en livslang læring som aldri tar slutt og som må vedlikeholdes kontinuerlig. Det har vært viktig å skrive denne rapporten med fokuset rettet på:

ballen og ikke enkeltspillere. Spillernes kompetanse og ferdigheter er viktig for laget, og det er lagets prestasjon som er utslagsgivende for sluttresultatet. Alle må bidra, alle må gjøre sitt beste. Individuelle ferdigheter må vektlegges, alle er ikke like gode til alt. Uten en god klubbledelse og et godt trenerapparat, er laget sjanseløst. Ledelsen må jobbe for best mulig tilrettelegging, trenerne må være kompetente både på ferdigheter og motivasjon. Alt dette koster, det koster penger og det koster vilje og innsats. Et godt lag oppstår ikke av seg selv.

Sammendrag

Undersøkelsen bygger på et utvalg av de saker som statsadvokatene har benyttet i sin inspeksjon av U18-saker. Hovedtyngden på undersøkelsen er knyttet til avhør. Primært var fokuset knyttet til de mer spesielle reglene og fremgangsmåtene som bør benyttes ved etterforskning av unge lovbyggere, men det viste seg når undersøkelsen ble satt i gang, at det var overraskende mange funn som kan knyttes til allmenn etterforskning uavhengig av avhørtes alder. Undersøkelsen av sakene har medført flere tydelige funn og bør derfor være av interesse for alle de som utøver etterforskning, de som er involvert i opplæring innen etterforskning, de som har e-ledelsesansvar, de som har kvalitetssikringsansvar og ikke minst alle de som er brukere av etterforskningsdokumentasjonen.

Det er imidlertid også gjort relevante funn i materialet som knyttes til digital sporsikring og gjennomgang av beslaglagte digitale enheter. De undersøkte sakene inneholder i svært liten grad sporsikring innenfor fagområdet kriminalteknikk. Rapporten omhandler imidlertid noe kriminalteknikk, men det er knyttet til mangel på utført sporsikring der det er ansett som relevant og nødvendig.

Etterforskningsfaget er både faglig vanskelig og bredt vitenskapelig sammensatt. Det er mange kunnskapsområder som spiller inn for å oppnå en etterforskning av god kvalitet. God kvalitet skal ikke vike under norm på grunn av krav til effektivitet er uttalt muntlig og skriftlig fra Riksadvokatembetet. I undersøkelsen er dette lagt til grunn. I de undersøkte sakene er det helt sikkert både praktiske og ressursmessige faktorer som spiller inn på oppgaveløsningene. Vurderingskriteriet har vært å se arbeidet opp mot om etterforskningen har vært formålsstyrt og de behov som settes for at påtalemyndigheten kan foreta en riktig påtaleavgjørelse. U18-saker vil i stor grad søkes påtaleavgjort uten hovedforhandling. De undersøkte sakene er avgjort enten ved «påtaleunntatelse» eller er «henlagt etter bevisets stilling».

Sakene vil ofte omfatte sårbare personer (både alder og livssituasjon) og bør kanskje mer enn ellers ha en forebyggende målsetting. I denne sammenheng sees forebygging opp mot bl.a. kommunikasjon med partene, tillitsfull tilnærming og åpenhet, høy oppdagelsesrisiko, rask saksbehandling og påtaleavgjørelse.

Undersøkelsen har sett på det metodiske rundt det å gjennomføre avhør. Utgangspunktet har vært å vurdere avhørgjennomføringen i lys av avhørprosessens faser basert på norsk versjon av PEACE. Innholdselementene i KREATIV har stått sentralt i vurderingen av kvaliteten for gjennomføring av avhør. Avhørsinnholdet i bachelorutdanningen har også vært et utgangspunkt for hvilke forventninger som er stilt som et minimum. Evalueringsskjemaer for avhør knyttet til OÅO eller KO:DE, har også vært et utgangspunkt for undersøkelsen. Ikke minst har retningslinjer for avhør av mindreårige barn og andre sårbare og medfølgende brev om forsvarer (Riksadvokaten, 2023a; 2023b) og veilederen for avhør av tilsvarende målgruppe (KRIPOS, 2023), vært sentrale dokumenter å se hen til.

Det som inngår i undersøkelsen, er etterforskningsdokumentasjon (rapporter, notater, lyd-, bilde og videofiler) som har vært tilgjengelig i BL og Mediebanken. Dette inkluderer notater og dokumenter utenfor sakens dokumenter, men som internt kommer frem i BL. I tillegg er det sett hen til relevant informasjon i PO og Indicia.

Rapporten er anonymisert med hensyn til personopplysninger til de involverte i sakene og tjenestepersoner som har medvirket i etterforskningen. Det er en sentral måloppnåelse at fokuset ved undersøkelsen rettes mot eventuelle feil som kan få rettslige konsekvenser, konsekvenser for de enkelte saksinvolverte og for politiets tillit. Det er derfor viktig å presisere at de funn som presenteres ikke er ment rettet mot den enkelte tjenesteperson.

Saksstyring – formålsstyrt etterforskning (faglig ledelse)

Undersøkelsen viser lite involvering og oppfølging fra PEL/PÅL, FSI eller øvrig linjeledelse. Det skriftlige undersøkte materiale tyder på at etterforskerne i liten grad får hjelp til å formålsstyre etterforskningen generelt eller de enkelte etterforskningsskrittene spesielt. Det er noen begrensede tilfeller av involvering på saksstyring, men disse fremstår som svært mangelfulle. Avklaring av hva som skal etterforskes og hva man tidlig bestemmer seg for å avskjære, er mangelfullt og medfører at mye ubesvart blir hengende uten videre etterforskning. Det er grunn til å benytte enkle etterforskningsplaner i mye større grad også i såkalte mengdesaker. Dette vil kunne bedre både kvalitet og effektivitet.

Det er opprettet etterforskningsplan i den ene saken hvor det er krav om E-plan (voldtekt). Men planen er ikke egnet til formålsstyring eller kvalitetssikring. Planen er opprettet samme dag som forholdet ble kjent for politiet og er ikke videreutviklet etter dette. I de øvrige

undersøkte sakene er det gitt noen instruksjoner om saksstyring. Disse er gitt innledningsvis via BL funksjoner. De følges i noe grad opp, men er til dels vanskelig å forstå/virker ufullstendige. Det gis ingen skriftlige signaler om at det underveis skal kommuniseres med PEL/PÅL. For eksempel om det etter de foreslåtte oppgavene skal tas en vurdering av om hva som skal/bør gjøres videre. Flere av sakene har en helt unødvendig lang saksbehandlingstid. Denne tiden består stort sett i at det ikke gjøres noe og defineres som liggetid uten at det ventes på noe.

Det er kun i saken hvor det er opprettet en e-plan i Indicia at det er satt opp hypoteser. Hypotesene er ikke kontrollert tilfredsstillende da den påtalemessige avgjørelsen tas. I de øvrige sakene er det uklart om etterforskningen har hatt noe forhold til hypoteser, for eksempel uskyldshypoteser.

Digitale spor

Det er i beskjednen grad foretatt digital sporsikring i de undersøkte sakene. Det er identifisert betydelig flere relevante digitale sporsteder, enn de som er forsøkt sikret. Om dette er bevisst ut fra etterforskningsplan ol. vites ikke, men det er grunn til å si at flere sporsteder burde vært undersøkt. I sak D og E – formidling av overgrepsmateriale via Snapchat, er det ikke gjennomført noen dokumentert gjennomgang av de siktedes telefoner eller andre digitale enheter de disponerer som kan inneholde annet overgrepsmateriale enn det sakene bygger på. I sak C, er det kun mobiltelefonene til siktede og fornærmede som blir beslaglagt og gjennomgått. Gjennomgangen er mangelfullt dokumentert. Det mangler informasjon om hva som er undersøkt, hva som ikke er undersøkt av innhold. Digital kontakt opp mot øvrige sentrale vitner er ikke undersøkt opp mot fornærmede eller siktede. Andre digitale sporsteder slik som betalingsinformasjon som kunne bidratt til å tidfeste eller utelukke, er ikke innhentet.

I den grad digitale sporkilder er beslaglagt og undersøkt er det flere eksempler på at måten dette er gjort på har kvalitetsmessige svakheter. Sporsikring i de undersøkte sakene virker lite målstyrt, bærer preg av tilfeldigheter og relevante undersøkelsesspørsmål blir ikke tatt opp/dokumentert. Rapportene som skrives på bakgrunn av undersøkelsene kommer sent og har vesentlige mangler i forhold til metodebeskrivelse. Hvilken kompetanse den som har foretatt undersøkelsen har innen det digitale fagområde, er ikke opplyst, noe som gjør det vanskelig å vurdere verdien av informasjonen som beskrives i rapporten. Eventuelle avgrensinger som er gjort ved undersøkelsene er vanskelig å forholde seg til, da dette i liten grad beskrives i rapporten.

To rapporter knyttet til sporing av IP adresser i sak D og E er imidlertid svært gode. De svarer faglig og objektivt på det informasjonsbehovet andre trenger for å kunne utføre videre etterforskning og bidrar på en god måte som grunnlag for de påtalemessige avgjørelsene.

Kriminaltekniske spor

Det er ikke dokumentert noen kriminaltekniske undersøkelser i det undersøkte materiale. Det er imidlertid foretatt handlinger i sak B og C som burde vært håndtert etter kriminaltekniske metoder og med kriminalteknisk dokumentasjon, herunder beslag/sikring, analyse, foto og rapport. I voldtektssak (sak C) er det bl.a. beslaglagt en truse som fornærmede mener var den hun hadde på seg da hendelsen fant sted. Sikringen foretas ca. en måned etter hendelsen, og samme dag som fornærmede avgir forklaring i saken. Det er uklart både hvordan denne

sikringen finner sted og hva som er hensikten og hva som skjer videre med det sikrede materiale. Det tilnærmet ingen dokumentasjon omkring beslaget.

I samme sak burde det vært gjennomført kriminaltekniske undersøkelser på åstedet selv om hendelsen meldes til politiet først en måned etter hendelsen. Det burde vært gjort undersøkelser/dokumentert med foto/tegning og lignende hvordan leilighets/åstedsforholdene var. Det burde vært søkt etter en colaflaske som er svært sentral i hendelsesforløpet og det burde vært klarlagt hvordan låsen i soveromsdøren fungerer/kan brukes. Dette er sentrale temaer i avhørene, som burde vært dokumentert med fakta. Det ville ha vært til hjelp for avhører som ikke kjenner åstedsforholdene og det ville vært relevant for å kontrollere de ulike aktørenes sine forklaringer.

I forbindelse med en kroppskrenkelse (sak B) har fornærmede og verge med seg det de sier er ødelagte klær etter voldshendelsen. Klærne blir ikke beslaglagt, dokumentert eller undersøkt – kun omtalt i avhøret.

I en annen kroppskrenkelsessak (sak A) er politipatruljen på åstedet og beskriver at de ser ting i leiligheten som er skadet, men dette blir ikke dokumentert ytterligere enn en enkel beskrivelse i PO. I samme sak påtreffer patruljen den mistenkte senere på natten. De beskriver at mistenkte har et blått øye, men dokumenterer ikke dette. Mistenkte overlates deretter til faren.

Avhørsprosessen

Undersøkelsen av de 13 avhørene gir grunnlag for å si at det i stor grad gjøres unntak fra avhørsprosessens anbefalinger. Dette gir utslag i at det for eksempel i begrenset grad gjøres reelle forsøk på kontaktetablering. Dette inkluderer bl.a. mangel på kommunikasjon rundt avklaringer av eventuelle støyfaktorer, hvordan avhøret skal foregå, hvordan rapporten brukes videre i sakshåndteringen eller hvordan den avhørtes rettigheter og plikter formidles. Videre er det et tydelig funn at det i liten grad foretas avhør som baserer seg på upåvirket informasjonsinnhenting (fri forklaring). Store deler av avhørene gjennomføres ved å stille spørsmål som er egnet til å påvirke svarene. Det introduseres eller etterstrebes i liten grad å få den avhørte til å forklare seg selvstendig og i sammenheng. Avhører introduserer for eksempel ikke hva en «fri forklaring» innebærer og går svært raskt over til å foreta en utspørring i form av spørsmål som ansees som lukkede, ledende osv. og som da befinner seg langt nede i pålitelighetshierarkiet når det gjelder informasjonsinnhenting.

Det er verge til stede i 7 av de 12 avhørene hvor verge er relevant. I det ene avhøret hvor verge er aktuell, men ikke til stede, er barnevernet varslet og har en representant til stede. I de øvrige avhørene hvor verge ikke er til stede er forsvarer eller bistandsadvokat representert. Det andre mistenktavhøret hvor verge ikke er til stede og ei heller blir varslet, er et PPS-avhør. Det er også vitneavhør av 16-åringer tatt på telefon hvor verge ikke er til stede. Inntrykket ut fra undersøkelsen er at verge i stor grad blir varslet og at de gis anledning til å være til stede. Det er ingen avhør som benytter ordningen om tiltroperson. Ordningen knyttet til varsling og involvering av barnevernet, er ikke en del av denne undersøkelsen og det vises til inspeksjonsrapporten fra Hedmark og Oppland statsadvokatembeter (2025, pkt. 6.7.6).

I samtlige avhør hvor verge er til stede, foretar avhører imidlertid i for liten grad en avklaring av hvordan avhøret generelt vil foregå og spesielt hvordan verge skal forholde seg. Mange av avhørene med verge foregår ved at verge involverer seg overfor den avhørte på en uheldig

måte. Vergen påvirker den avhørte, legger press på den avhørte i å forklare seg og kommer ved flere tilfeller med egne saksopplysninger/vitneopplysninger. I mange av de undersøkte avhørene burde verge enten først vært avhørt individuelt som vitne eller vurdert til å ikke kunne være til stede. Hverken lydopptakene fra avhørene eller avhørsrapportene forteller noe om hva som er årsaken til at verge er til stede. Er det avhørte, vergen(ene) selv eller avhører/politiet som ønsker denne tilstedeværelsen? Dette er særlig relevant i avhør der det ikke er noe krav om slik tilstedeværelse, der verge sitter på relevant saksinformasjon og bør avhøres separat eller der verge ser ut til å være en pådriver for at avhøret i det hele tatt finner sted.

I de aller fleste av avhørene er ikke egne erklæringer avgitt og undertegnet av verge. Erklæringene blandes inn i den avhørtes forklaring i rapportene. Vergen skal mene noe om de relevante formaliapunktene, samt erklæringer og begjæringer. Det er dette verge skal ha selvstendige erklæringer omkring i rapporten.

I flere av avhørene er det kun en av vergene som involveres, informeres eller er til stede. Det er ikke undersøkt videre, og det vises til rapporten fra statsadvokatembetet (Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, 2025, pkt. 6.7.5).

Det er kun ett av de undersøkte avhørene hvor det benyttes tolk. Det er uklart hvem tolken er til stede for. Tolken opererer via telefon. Det er åpenbart at verge har behov for tolk, men det er uklart om dette også gjelder overfor avhørte. I dette avhøret mister avhører kontrollen på involveringen fra vergen og vergen får snakke arabisk i lange perioder med sønnen sin uten at avhører avbryter og gjenvinner kontrollen i avhøret.

I to av de undersøkte mistenktavhørene er forsvarer til stede. Avhører benytter forsvarer på en fin måte til å avklare informasjon osv. og forsvarer deltar formålstjenlig i å sikre en god gjennomføring, bl.a. ved at det stilles spørsmål fra forsvarer og at forsvarer påpeker ulike behov for ytterligere etterforskningsskritt. For øvrig vises det til statsadvokatenes inspeksjonsrapport (Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, 2025, pkt. 6.7.4).

I det undersøkte materiale er det to svært like saksforhold (sak D og E) hvor det i den ene saken etter initiativ fra påtalemyndigheten blir oppnevnt forsvarer på det offentlige bekostning, mens påtalemyndigheten i den andre tilsvarende saken, beslutter at forsvarer ikke er aktuelt. Det er to helt ulike beslutninger som tilsynelatende tas ut fra svært likt grunnlagsmateriale, men hvor det benyttes og vektlegges helt ulike argumenter. Resultatet er at den ene siktede avhøres med forsvarer til stede og den andre uten.

Et positivt hovedfunn er at alle avhørene er tatt opp med minimum lydopptak. De to mest omfattende og alvorlige avhørene tas i tillegg opp med både lyd og bilde. Det er bra. Imidlertid er det svært mange avhørere som skriver avhørsrapport (sammendrag) samtidig som forklaring avgis. Det er kun ett avhør som benytter utsatt rapportskrivning og gjennomgang. På den måten blir ikke lydopptaket benyttet hverken i tråd med formålet eller opp mot dets muligheter (Justisdepartementet, 2003, Bjerknes & Williksen, 2003; Rachlew & Fahsing, 2015; Bjerknes & Fahsing, 2018; Riksadvokaten 2009; 2016). Det å skrive på pc under selve kommunikasjonen/informasjonsinnsamlingen påvirker avhørsgjennomføringen svært negativt, både når det gjelder kommunikasjonen og mangel på kvalitet ved informasjonsinnhenting.

Det er også klare funn på at avhører ikke forklarer og forsikrer seg om at de formelle bestemmelsene som gjelder blir riktig formidlet og det er grunn til å stille spørsmål om den avhørte oppfatter informasjonen tilstrekkelig til å kunne ta selvstendige begrunnede valg.

Det leder videre til at det i mange av avhørene ikke stilles kritiske spørsmål til vitner eller fornærmede. I mistenktavhørene er det grunn til å kunne si at det er uklart hvilken strategi avhører har når avhører legger frem motstridende eller ny informasjon. I noen tilfeller blir informasjon lagt frem før avhørtes første selvstendige forklaring, andre ganger blir motstridende informasjon lagt frem uten av det foregår noen videre sondering. I avhør av fornærmede er det mangel på kritiske spørsmål knyttet til egen og annen motstridende informasjon.

Avhørsrapportene

Det er en generell mangel at relevant informasjon omkring omstendighetene rundt avhøret ikke kommer frem i rapporten. Dette kan for eksempel være avklaringer omkring om verge skal være til stede, forsvarerspørsmål, behovet for tolk, saksinformasjon ved innkallingen til avhør osv.

Svært mange rapporter innleder med en «klipp og lim» variant omkring temaet: *Informasjon til leseren*. Dette ser i mange tilfeller litt snodig ut og inneholder ofte feilinformasjon. Det er kun det som er relevant for den aktuelle rapporten som bør skrives, alt annet bør redigeres bort.

Det er gjort flere funn av at det ikke er samsvar mellom det som sies i avhøret (basert på lydopptakene) og det som er skrevet i rapporten. Dette gjelder for eksempel at det i rapporten fremstilles at den avhørte har kommet med informasjonen, mens det i lydopptaket av avhøret viser seg at det er avhører selv som har kommet med saksinformasjonen. Andre eksempler er at det som skrives i form som sitater, ikke er riktige gjengivelser av det som faktisk ble sagt. Det er ikke språklige nyanser, men innholdsmessige ulikheter det her er snakk om.

To av avhørsrapportene er skrevet av en annen enn avhører. Skrivningen foregår da samtidig som avhøringen, men da ikke i samme rom. En slik tilnærming ødelegger ikke for kommunikasjonen og har samtidig den fordelen at rapporten kan forelegges den avhørte ganske raskt etter avhørsgjennomføringen. Metoden kan imidlertid medføre at det oppstår tvil om hvem som er ansvarlig for kvalitetssikring av rapportens innhold og formuleringer. Det bør aldri være tvil om at det er avhører som er ansvarlig for avhørsrapporten til eget avhør. Det bør komme tydelig frem i rapporten hvordan rapporten er blitt til, og avhører skal signere på at den er kvalitetsgjennomgått. I rapporten etter mistenktavhøret i voldtektssaken (sak C) er det en annen som skriver sammendragsrapporten underveis, men det er avhører som gjennomgår rapporten med siktede og denne forsvarer. Imidlertid er det kun tjenestepersonen som skrev utkastet som skriver under (digitalt). I rapportens fritekst kommer det frem hvem avhører er og at denne også gjennomgikk rapporten med siktede og forsvarer. Det er kun siktede og forsvarer som signerer dokumentet med underskrifter.

I mange avhørsrapporter benyttes overskrifter i tråd med avhørsprosessens faser. Det er også en klar tendens i at avhørers spørsmål settes opp som overskrifter. Slike overskrifter påvirker leseren og måten det gjøres på blir ofte misvisende i fht det som faktisk skjer i avhøret og også fremstillingen av innholdet. En av de uønskede effektene av slike overskrifter er at det for leseren kan se ut som om den avhørte av en eller annen grunn ikke evner eller vil forklare

seg fritt. Det er svært lite i det undersøkte materiale som tyder på at avhørte ikke har evner eller ønske om å forklare seg uttømmende. Problemet er at avhører ikke legger forholdene til rette for dette. Avhører er altfor bundet av egen plan, egne spørsmål og en misforstått oppfatning av hva det vil si å innhente en upåvirket og selvstendig forklaring.

I mange av avhørsrapportene blir avhørers spørsmål tilsynelatende gjengitt ved bruk av fet skrift, mens avhørtes forklaring kommer som et kort sammendrag. Hvis avhørers spørsmål ansees som viktig, bør svaret også fremstå som like viktig. Derfor bør ikke noe fremheves og spørsmål og svar bør formidles objektivt.

Det er ett PPS-avhør i det undersøkte materiale. Det undersøkte diktat til lydopptaksrapporten tilsier at det er grunn til å presisere prinsippene for et slikt avhør og at det stilles ekstra krav til oppmerksomhet og varsomhet knyttet til metoden. Metodisk har diktat til lydopptak en del begrensinger sammenliknet med avhør tatt på lyd med påfølgende rapportskriving og den avhørtes gjennomgang av denne rapporten. Det er vesentlig forskjell på det å høre på og det å lese gjennom noe. Dessuten er avhørssituasjonen ute på stedet ofte ikke gunstig for hverken kommunikasjon eller konsentrasjon rundt detaljer. PPS-avhøret gjennomføres på natta, av en person som er ruset, uten varsling av verger. Måten diktatet er gjennomført på tilsier at det ville vært tvilsomt om det kunne blitt brukt som et bevismiddel.

Undersøkelsen og rapportens bakgrunn

Etterforskningens hovedmål er å identifisere, innhente og dokumentere informasjon og spor slik at påtalemyndigheten kan foreta en riktig påtaleavgjørelse, jf. strpl. § 226. Derneft skal etterforskningen søke å belyse relevante reaksjonsformer. For U18-saker vil det ofte være snakk om for eksempel ungdomsstraff, konfliktråd, betingede dommer, påtaleunntatelse eller overføring til barnevern. Informasjons- og sporsikringen må utføres på en pålitelig måte slik at etterforskningsmaterialet er best mulig egnet som grunnlag for påtalemessig, rettslig eller annen saksavgjørelse. Etterforskningen skal være målstyrt, objektiv og rettferdig, herunder tillitvekkende overfor de involverte parter og samfunnet for øvrig.

I saker hvor mistenkte er under 18 år vil dette med alternative straffereaksjoner være særlig relevant i tillegg til forebyggende tiltak. Uansett om tiltakene som besluttes er i et straffe eller forebyggende spor, så er det viktig at beslutningene som tas bygger på relevant, saklig og pålitelig informasjon. Pålitelig informasjon bygger bl.a. på kontrollerte faktaopplysninger, upåvirket informasjonsinnsamling og sporsikring, samt en transparent dokumentasjon/presentasjon. Kvalitet i etterforskning må vurderes bl.a. ut fra hvordan de relevante etterforskningsskritt er utført, om alternative hypoteser er undersøkt og belyst i saken, om relevante spor er sikret, analysert og dokumentert og om bakgrunnsmaterialet for konklusjoner er mulig å etterprøve.

For å vurdere kvalitet så må det være noe å vurdere det undersøkte materiale opp mot. I denne undersøkelsen er det etterforskningen totalt, de enkelte etterforskningstiltakene og dertil dokumentasjon som er undersøkt. Kvaliteten på disse aktivitetene er vurdert opp mot lover, forskrifter, rettslige avgjørelser, retningslinjer, rundskriv, veiledere, evalueringsveiledere for etterforskning og de ulike metodene, relevant forskning på fagtemaet, publisert faglitteratur, opplæringsmateriale og undervisning som er gitt.

En viktig del av statsadvokatenes inspeksjon og valg av U18-saker var å se på hvordan etterforskning og påtalemyndighet ivaretar de særskilte lover, forskrifter og retningslinjer som er gitt omkring håndtering av saker hvor personer under 18 år er involvert som mistenkt.

Statsadvokatene foretar en rekke kvalitetsundersøkelser og foretar jevnlig inspeksjoner som publiseres på riksadvokaten.no. Kvalitetsundersøkelsene knyttet til kvalitet i etterforskning av voldtekt, vold samt vold i nære relasjoner (Riksadvokaten, 2016; 2018; 2020; 2024) undersøker mange relevante temaer, og har et særlig fokus på målbare enheter som saksbehandlingstid, ressursbruk, tidsfrister og om andre gitte pålegg i form av retningslinjer mm. følges opp. For eksempel om etterforskningsplaner brukes, om de inneholder hypoteser, bevistemaer osv. i tråd med forventningene. Undersøkelser som nevnt undersøker også mer detaljert de utførte eller manglende etterforskningsskritt. For eksempel kan man lese følgende under metodebeskrivelsene i «Kvalitetsundersøkelsen 2024. Voldtekt» (Riksadvokaten, 2024, s. 16):

«En del av spørsmålene har kun svaralternativene ja eller nei, for å avklare om bestemte omstendigheter eller hendelser foreligger i saken. Bekreftende svar på slike spørsmål er ikke alltid en egnet kvalitetsindikator. Ved enkelte spørsmål er det derfor bedt om en vurdering av om bestemte etterforskingsskritt burde vært utført dersom det ikke var gjort. Ved andre spørsmål ble statsadvokatene bedt om å vurdere kvaliteten på gjennomførte undersøkelser, og atter andre ba statsadvokatene ta stilling til om påviste kvalitetsavvik og mangler hadde fått konsekvenser for den videre saksbehandling eller utfallet.

For enkelte momenter i konkrete etterforskingsskritt, for eksempel ulike elementer i et avhør, er det brukt en tredelt skala: ikke tilfredsstillende, tilfredsstillende og god kvalitet. At noe er tilfredsstillende oppfyller de vesentligste minimumskravene og vil si at utførelsen er god nok.

For det enkelte etterforskingsskritt, for eksempel avhør av fornærmede, etterforskningen rettet mot mistenkte og åstedsundersøkelser, er det bedt om en totalvurdering av utførelsen. I slike tilfeller er vurderingen gjort etter en femdelt skala.»

Som det fremkommer i kvalitetsundersøkelsene som nevnt, vil det foreligge en del skjønn fra statsadvokatene når de ulike sakene og de ulike etterforskingsskrittene blir vurdert og klassifisert. På grunn av det store antall undersøkte saker, vil dette for eksempel kunne gi statistiske fremstillinger. Disse undersøkelsene går imidlertid i mindre grad inn i den politifaglige metodebruken, for eksempel hvordan avhøret med påfølgende rapport er utført og om metodetilnærmingen er i tråd med anbefalt internasjonale standarder, retningslinjer eller anbefalinger. Det at metodebruken eventuelt ikke følger faglige anbefalinger, vil som oftest virke inn på påliteligheten – herunder kvaliteten på den informasjonen som kommer frem eller de spor som blir sikret.

Denne undersøkelsesrapporten tar sikte på å kunne dykke noe mer ned i metodebruken for å se på hvordan etterforskerne faktisk utfører oppgavene, for så å se denne metodeutførelsen i lys av kvalitet. Dette er altså en kvalitativ undersøkelse av dokumenter (rapporter), lyd- og bildeopptak, sett i lys av den helhetlige etterforskningen i de få utvalgte sakene.

Det er noe forskning på deler av metodebruken av norsk etterforskning eller konkret om norske politiavhør. Slike eksempler er hvordan formalia blir forklart, om det er sammenheng mellom det som sies og det som skrives i avhørsrapportene eller hvordan avhører praktisk forholder seg til enkelte deler av avhørmodellen/taktikken (Bjerknes, 2019; Diepveen mfl., 2023; Risan mfl., 2023; 2025). Det finnes også noe forskning som bl.a. har sett på politiets bruk av etterforskningsplaner (Solheim & Tveit, 2020; Knutsen, 2020), bruk av tolk i avhør (Jacobsen, 2015; Lian & Mork-Johansen, 2020), om retten til å forhold seg taus og dokumentinnsyn (Rui, J.I., 2017; Tømmervik & Ulseth, 2024; Demac & Mannsverk, 2025). Andre relevante avhørstemaer det er forsket på er politiavhør som samtale, hvordan politiet møter de som forklarer seg, hvordan oppnå tillit eller vise empati ved politiavhør (Gunnerød, 2005; Eriksen, 2013; Jacobsen, 2015; Brun, 2020; Riis-Johansen, 2020; Erstad, 2024). Videre er det mye relevant norsk forskning knyttet til avhør av barn, mens det nok er begrenset forskning knyttet til avhør av eldre ungdom (aldersgruppen 15-18 år).

Det er generelt gjennomført få vitenskapelige undersøkelser som har hatt søkelys på den helhetlige etterforskningen og kvaliteten i de enkelte utførte etterforskningsmetodene. Det er noen undersøkelser som har kartlagt deler av etterforskningen, herunder for eksempel avhør og bruk av lydopptak, vitnekonfrontasjoner eller kvalitetssikring av arbeid med digitale spor (Justis- og politidepartementet, 2003; Ørn, mfl., 2009; Riksadvokaten, 2013; Brøste, mfl., 2020; Sunde og Dahl, 2023).

Det er også foretatt gjennomganger av eldre enkeltsaker hvor sakene etter mange år har blitt tatt opp igjen og endt med frifinnelser. Dette er undersøkelser som fokuserer på å finne feil på individ, gruppe og organisatorisk nivå. Undersøkelsene i form av NOUer eller arbeidsgrupper i regi av riksadvokaten har i stor grad dreid seg om gamle saker og forteller i liten grad hvordan etterforskningsarbeidet utføres i dag. Noen unntak fra dette er for eksempel evalueringsrapporten skrevet etter frifinnelsen i Birgitte Tengs-saken og politiets håndtering av Jonas Aarseth Henriksen i tiden før han ble drept. Begge disse evalueringsrapportene er unntatt offentlighet og er derfor uegnet som grunnlag for erfaringslæring for andre enn de som får tilgang til rapportene eller som evt. meldes inn i erfaringslæringssystemet Synergi.

Kriminalitet begått av personer under 18 år gjør at etterforskningen gis prioritet. I prioriteringsrundskrivnet av 2025 skriver riksadvokaten (pkt. 2.6);

Barne- og ungdomskriminalitet

En liten gruppe unge lovbyggere begår en høy andel av barne- og ungdomskriminaliteten, og politiets innsats må særlig rettes mot denne gruppen. I møte med lovbyggere under 18 år er det avgjørende med hurtig innsats fra politiet og påtalemyndigheten. Det gjelder særlig saker om alvorlige integritetskrenkelser, gjentatt kriminalitet eller der det er mistanke om at barn eller ungdom har tilknytning til et kriminelt nettverk eller kan stå i fare for å bli rekruttert til et kriminelt miljø. Det er viktig at politiet deler opplysninger på tvers av sektorer der det er adgang til det, særlig i saker hvor lovbyggen er under den kriminelle lavalder.

Innlandet pd. har bl.a. iverksatt prosjekter som retter seg særskilt mot voldshendelser i det offentlige rom som begås av unge lovbyggere. U18-saker er i utgangspunktet prioriterte saker, bl.a. annet opp mot tidsfrister. De utvalgte sakene som inngår i undersøkelsen er innenfor voldtekt, kroppskrenkelse mellom ungdom, spredning av overgrepsmateriale av barn og en

narkotikabrukersak. Det er derfor grunn til å anta at de undersøkte sakene er satt ut på etterforskning fordi de ligger innenfor prioriteringene. Bruk av narkotika er kanskje unntaket.

I 2023 kom riksadvokaten og Fagutviklingsapparatet med retningslinjer og veileder for hvordan saker hvor mistenkte er under 18 år skal søkes håndtert (Riksadvokaten, 2023a; 2023b; KRIPOS, 2023). Retningslinjene har vært et av læringstemaene for OÅO opplæringen i 2023-24.

Metode

Problemstilling

Undersøkelsen har kommet i stand som et resultat av et samarbeid mellom statsadvokatenes fagledelse og PHS sitt behov for å undersøke hvordan praksisfeltet jobber, for derigjennom kunne tilby best mulig relevant undervisning. Inspeksjonene har til hensikt å vurdere kvalitet.

Denne undersøkelsesrapporten har til hensikt å se på det faktisk utførte arbeidet av ledelse av operativt etterforskningsarbeid og politifaglig metodebruk. Som forskningsområde er det sider ved etterforskningsarbeidet som er vanskelig å undersøke ved bare å ha saksdokumentasjonen tilgjengelig. Det krever i så fall observasjonstilnærmende forskningsmetodikk. Dette gjelder for eksempel åstedsundersøkelser og de videre fysiske undersøkelsene som foregår i kriminaltekniske eller digitale laboratorier. Det undersøkte materiale baserer seg utelukkende på det som er tilgjengelig av informasjon i BL, PO eller Indicia. For å mene noe om kvalitet i metodeutførelsen så må selve gjennomføringen mer eller mindre være tilgjengelig. Det er derfor lettere å undersøke kvaliteten i et avhør, enn ved en digital undersøkelse av for eksempel en mobiltelefon, så sant ikke hele gjennomføringen av mobilundersøkelsen gjennomføres ved video-opptak. Avhøret finnes på lydopptak, mens objektene ved digital eller kriminalteknisk undersøkelse ikke vil være tilgjengelig og derfor kun vil være vurderbart ut fra rapportene eller tilgjengelige datafiler. I det undersøkte materiale er det tatt beslag i fire mobiltelefoner. I to av disse foreligger det en rapport omkring undersøkelsen, mens det i de to andre ikke foreligger noen dokumentasjon. Tilsvarende er det tatt minimum lydopptak i samtlige 13 undersøkte avhør. Lydopptak og avhørsrapporten tilsier en helt annen undersøkelsesmulighet. Hovedfokuset i undersøkelsen er derfor lagt til avhør.

Politipersonell har en 3-årig bachelorutdanning ved PHS som minimumskompetanse, hvorav etterforskning er en av de største innholdsdelene (anslått til ca. 60-65 studiepoeng). Dette inkluderer fagområdene formålsstyring, strafferett og straffeprosess, digital og kriminalteknisk sporsikring og avhør. I det undersøkte materiale er ingen etterforskningsoppgaver utført av PHS-studenter. Undersøkelsen har ikke kartlagt hva slags kompetanse de enkelte aktørene har utover at de må ha gjennomført PHS bachelor på et eller annet tidspunkt. Innhenting av tjenestepersonenes kompetansebakgrunn ville medført svært mye ressursbruk, da slik informasjon må innhentes fra den enkelte personlig.

Ved PHS er det en rekke muligheter for politi og påtalemyndighet til å ta videreutdanning innen etterforskning. PHS har som strategi å tilby utdanninger som det er behov for i politiet og gjennom læringsutbyttebeskrivelser formidles det hva man etter bestått studium skal kunne utføre (kunnskaps- og ferdighetsutbytte). De fleste studier har arbeidskrav og vurderingsformer som må bestås for å få godkjent studiet. Studiene blir regelmessig evaluert

og justert. Det er imidlertid svært liten kunnskap om den kunnskap og om de ferdigheter studiene fokuserer på etterleves i praksis. Det kan være mange forklaringer på at praksis ikke benytter seg av gitt opplæring. Men det interessante i denne undersøkelsen er å se det regelstyrte eller det faglige anbefalte opp mot det som faktisk gjøres i praksis. Undersøkelsen har en nær sammenheng med statsadvokatenes undersøkelse omkring samme saksfelt i samme distrikt (Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, 2025c).

Ut fra disse fysiske mulighetene og begrensingene stiller undersøkelsen følgende problemstilling:

Hvordan gjennomføres etterforskning i saker hvor mistenkte er under 18 år?

Undersøkelsesspørsmål er:

- Gjennomføres etterforskningen i tråd med lover, forskrifter, retningslinjer, veiledere og nasjonale metodeanbefalinger?
- Hvordan er etterforskningen dokumentert i sakene? Belyser rapportene utført etterforskning på en pålitelig måte?

Valg av metode

Metoden som er benyttet er valgt ut fra hva som kan være godt egnet for å kunne vurdere praksis opp mot gjeldende regelverk og prosedyrebeskrivelser. For å vurdere kvaliteten på etterforskningen, er det å se på hva som faktisk gjøres, en konkret og relevant tilnærmingstype. Det å se på etterforskningsmaterialet i ettertid har den fordel at selve forskeren ikke har hatt noen påvirkning av etterforskningsutførelsen. Observasjon under etterforskningsutførelse vil for eksempel kunne endre prioriteringer og utførelsen, fordi den som blir vurdert, er klar over at hen blir observert. Ingen av de som har utført etterforskningsrelevante oppgaver i de undersøkte sakene har altså hatt en baktanke om at de senere vil bli gjenstand for undersøkelser. Intervjuer av de som utfører etterforskning eller av påtalemyndigheten som brukere av etterforskningsarbeidet, kunne også ha gitt nyttig informasjon om vurderinger, beslutninger, kompetanse osv., men vil ikke være egnet for å finne ut hvordan ting faktisk utføres. Det ville imidlertid kunne forklare hvorfor oppgavene ble løst slik eller sånn. I denne undersøkelsen er årsaken eller forklaringen på hvorfor ting er gjort slik eller slik, ikke vektlagt. Konteksten oppgavene er utført i, er imidlertid absolutt med i undersøkelsessammenheng.

Denne avgrensningen skyldes bl.a. at påtaleavgjørelsene blir tatt på bakgrunn av den tilgjengelige dokumenterte informasjonen og skal baseres på dokumentasjonen etterforskerne og påtalemyndigheten har lagt inn i saken. Metoden med å gjennomgå saksmaterialet i sin helhet, er derfor velegnet både for å se på sluttproduktet (hele saken) og de enkelte etterforskningsskrittene. Ved å se på all tilgjengelig dokumentert informasjon, vil det i stor grad være mulig å vurdere kvalitet på enkeltdelene, for eksempel om de enkelte avhørene/avhørsrapportene er utført på en pålitelig måte og hvorvidt de er formålsstyrte.

Ved dokumentstudier er det viktig at man ser dokumentene i lys av den kontekst som de er skrevet i. Dokumentene, herunder etterforskningsskrittene, er knyttet til ulike saksforhold og er skrevet på et konkret tidspunkt, konkret sted og med tanke på en spesifikk gruppe lesere. Derfor mener Tjora (2013) at slike dokumentgjennomganger knyttet til casestudier må forsøkes undersøkt i lys av kontekst. Det vil si at forklaringene for hvorfor dokumentene eller

selve etterforskningsskrittet er gjort på den beskrevne måten har sammenheng med de praktiske forholdene som rådet da de ble skrevet/gjennomført.

Valg av sakfelt er gjort pragmatisk, da det var inspeksjon av U18-saker som var den planlagte aktiviteten ved statsadvokatembetet som passet med tiden for hospitering og forsknings- og utviklingsarbeidet denne våren.

Undersøkelsen består i en gjennomgang og analyse av alle saksdokumentene, alle illustrasjoner og lyd- og videoopptak, samt noen digitale beslag. I tillegg er all annen skriftlig tilgjengelig kommunikasjon mellom etterforskere og e-ledelse gjennomgått, samt det som er notert i PO og Indicia prosjekt.

Utvalg

Av de ca. 950 sakene som Innlandet politidistrikt hadde registrert/kodet som U18-saker året 2024, foretok statsadvokatene et utvalgt som endte med 30 saker. Kriteriene for statsadvokatenes utvalg var bl.a. å oppnå representasjon fra distriktets geografiske etterforsknings- og påtaleenheter. I tillegg var det et kriterium å se på litt ulike sakstyper, prioriterte saksområder generelt eller spesielt for ungdomskriminalitet og ikke minst saker med alvorlighet.

Politidistriktet er inndelt i tre geografiske driftsenheter med dertil underliggende tjenesteenheter. Distriktet er meget stort i geografisk utstrekning, med fem mellomstore byer og mange mindre tjenesteenheter.

Saksutvalget i denne undersøkelsen måtte begrenses betydelig i forhold til statsadvokatutvalget (30 saker). Siden denne undersøkelsen er en kvalitativ dokumentasjonsanalyse, ble det satt en grense på ca. 12 - 15 avhør. Dette var begrunnet i kapasitet, men også i lys av såkalt informasjonsmetning. Metning vil her si at det kom mindre og mindre ny informasjon/nye typer funn etter hvert som de første avhørene var gjennomgått. I de enkleste sakene er det kun ett avhør, mens det i mange andre er fire til fem avhør i en sak.

Utvalget ble gjort ved å plukke saker fra BL oversiktsbilde for de 30 sakene. Jeg valgte først 3 saker som representerte hver sin geografiske enhet og deretter to til fra ulike tjenesteenheter. På den måten nådde jeg 13 avhør som var i overkant av hensyn til kapasitet. I utvalget er det saker fra fem tjenesteenheter fordelt på de tre driftsenhetene – alle GDE i Innlandet pd. Den sjettede saken som er undersøkt, er en vedleggsak, derfor er det totalt seks saker som er analysert. Sakene ble valgt kun ut fra spredning i sakstype og geografisk spredning og er derfor et tilfeldig utvalg. Sakene ble ikke sett på mer detaljert enn hva saksoversikten BL gir, før sakene ble valgt. Jeg valgte sakene ut fra statsadvokatenes totale bilde av deres 30 utvalgte U18-saker og deretter brukte jeg den enkelte dokumentlisten hvor antall avhør kommer frem som grunnlag for å stanse på 5-6 saker.

De undersøkte sakene (undersøkelsesmateriale)

I saksutvalget er det en sak kodet som «voldtekt til samleie», to saker knyttet til «spredning/besittelse av seksuelt overgrepsmateriale mot barn», to saker kodet som «kroppskrenkelse» og en sak om «bruk av narkotika».

Saksdokumentene som er gjennomgått er avgitte anmeldelser, egenrapporter, undersøkelsesrapporter og ulike typer avhørsrapporter. I tillegg er tilhørende lydopptaksfiler

gjennomgått, samt digitale beslag og illustrasjonsmapper. I den grad det har vært informasjon så har også PO og Indicia vært kildemateriale ved undersøkelsen.

I de seks sakene er det gjennomført tretten avhør til sammen. Alle er gjennomført med minimum lydopptak. Med unntak av ett avhør av mistenktes verge, er alle de øvrige avhørene av mindreårige i aldersgruppen 15 – 17 år. Fem avhør av mistenkte, tre fornærmede og fem vitneavhør. Ni avhør er gjennomført med lydopptak og sammendragsrapport skrevet samtidig med avhøringen, hvorav to er tatt via telefon. Ett avhør er gjennomført som diktat til lydopptak (PPS), ett avhør av fornærmede er gjennomført som videoavhør på politistasjonen (med utsatt rapportskrivning/gjennomgang), mens ett mistenktavhør er gjennomført som videoavhør på Statens barnehus med rapportskrivning via livestreaming med umiddelbar rapportgjennomgang. I ett av avhørene er det brukt tolk, i 8 av avhørene er verge til stede, i ett avhør er representant fra barnevernet til stede, i ett avhør er bistandsadvokat til stede og i to avhør er forsvarer til stede. Det er kun i et av mistenktavhørene hvor verge ikke er til stede og ei heller er forsøkt varslet før etter avhøret. To vitneavhør er gjennomført ved bruk av telefon.

Undersøkelsen er gjennomført med direkte tilgang til BL sakene, herunder materialet som er knyttet til saken i Mediebanken. Informasjon fra Indicia og PO er oppsøkt av statsadvokatembetet og gitt som kopi av tekst.

Denne undersøkelsen er gjennomført uten direkte involvering fra statsadvokatene. Samarbeidet med statsadvokatene har vært på det praktiske i forhold til tilgang til de utvalgte sakene i BL og et formøte med avklaringer av hva statsadvokatenes inspeksjon av U18-saker skulle ha fokus på og hva denne undersøkelsen skulle se på. Etter at undersøkelsene var gjort og rapporten nærmest ferdigskrevet har det vært utveksling av informasjon på tvers, noe som fremkommer i rapportene ved henvisninger.

Saksinformatjonen er anonymisert av hensyn til personvern. Videre er sakene anonymisert slik at tjenestested og etterforsker/påtalejurist ikke skal kunne identifiseres.

Sakene har fått en fortløpende bokstavering fra A-F i den rekkefølge sakene ble gjennomgått. Rekkefølgen er vilkårlig ved at utvalget startet fra bunnen av BL listen av utvalgte saker for U18-inspeksjonen til statsadvokatene. I rapporten vil det videre bli vist til disse seks sakene omtalt som A – F.

Sak A – kroppskrenkelse (offentlig sted knyttet til skolemiljø) – saksavgjort ved påtaleunntatelse.

Sak B – kroppskrenkelse (vedlegg til sak A)) (festrelatert privat sted) - henlagt etter bevisets stilling.

Sak C – voldtekt ved samleie (ikke i stand til å motsette seg, neddopet) – henlagt etter bevisets stilling.

Sak D – spredning av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn (Snapchat) – saksavgjort ved påtaleunntatelse.

Sak E – spredning av fremstilling av seksuelle overgrep mot barn (Snapchat) – saksavgjort ved påtaleunntatelse.

Sak F – bruk av narkotika (ecstasy/tablett) – saksavgjort ved påtaleunntatelse.

Prinsippet om transparens knyttet til det undersøkte materiale, er ivarettatt ved at jeg har notoritet rundt de reelle saksnummerne omtalt fra A til F. Ved gjennomgangen av rapportene og lydfiler er relevante funn transkribert fra lydfil eller kopiert fra rapportene og ført inn i et analysedokument. Undersøkelsesrapporten er utarbeidet på bakgrunn av det som er lagt inn i analysedokumentet. Hele BL saken vil være tilgjengelig for kontroll. Identifisering av de konkrete sakene kan gjøres for de som har saklig og legitim grunn. Det er imidlertid hverken den enkelte sak eller den enkelte etterforskningsutøver som ansees å være interessant i forhold til de funn som er identifisert i denne undersøkelsen.

I denne rapporten er funn i de ulike sakene systematisert og fremstilt kronologisk i tråd med hvordan dokumentene normalt blir håndtert i etterforskning av en sak eller rekkefølgen som følger av gjennomføring av for eksempel et avhør – avhørets faser.

Metodesvakhet

I utgangspunktet er det registrert over 950 saker innenfor kategorien «mistenkt under 18 år» i politidistriktet i løpet av 2024. I undersøkelsen har det vært viktig å gå inn i detaljer rundt sakshåndteringen, noe som betyr betydelig omfang av analyse av dokumenter, lydopptak og annen dokumentasjon som ligger i BL.

Ut fra omfangsbegrensingene ble det plukket ut 5 saker som fordelte seg på driftsenheter spredt i distriktet. Alle de vurderte sakene, herunder de undersøkelser som er utført, de avhør som er gjennomført og de beslutninger som er tatt, er utført av enten utdannet politipersonell (fullført bachelor) eller av personell fra påtalemyndigheten med master i rettsvitenskap. Det er ikke ut fra materiale mulig å si noe klart omkring personellens kompetanse utover dette. Det ville vært relevant for undersøkelsen å ha kjennskap til hvilken formell kompetanse tjenestepersonene har, og hvilken erfaring de har. Dette ville kunne gitt informasjon av betydning for om utdanning utgjør noen målbar forskjell eller om de med erfaring handler annerledes enn de med kort eller ingen erfaring. Det hadde også vært relevant å vite om personellet har fulgt de årlige OÅO treningene tilbake i tid. Årsaken til at denne informasjonen ikke foreligger er at det ville vært en krevende jobb å innhente denne informasjonen, da det gjelder et relativt stort antall tjenestepersoner både fra politi- og påtalemyndigheten, de befinner seg i ulike deler av distriktet, mange har sluttet i distriktet og det finnes meg bekjent ingen felles oversikt i politidistriktene som lett ville gitt en slik informasjon.

Utvalget på seks saker kan virke som lite. Innenfor mange sentrale funn er det imidlertid tydelige felles funn. Metodisk vil dette kunne virke som et utvalg basert på systematisk stikkprøve. Variasjonen innen sakstypene og den geografiske spredningen, taler for at utvalget vil kunne sees på som ganske representativt for tilstanden innen etterforskning på generalistnivå eller for saker som kan betegnes som mengdekriminalitet. Et tilfeldig utvalg basert på kriteriene nevnt over bør sammenliknes med tilsvarende utvalg av intervjuinformanter i en kvalitativ studie. Undersøkelsen vil ikke alene kunne si noe veldig bastant om etterforskningskvaliteten generelt. Men sammenholdt med annen forskning, andre lignende undersøkelser, herunder særlig inspeksjonsrapportene fra stats- og riksadvokat, så bør mange av funnene kunne sies å være relevante også for landet for øvrig.

Undersøkelsen er kvalitativ og har fokus på helhetlig formålsstyrt etterforskning og hvordan de enkelte etterforskningsskritt utføres. I denne undersøkelsen gjøres dette kun ved å studere

det tilgjengelige saksmateriale. Det ville vært en styrke for forståelsen av helhetsbildet å foreta intervjuer av det personellet som har utført de enkelte oppgavene og av lederne (PÅL og PEL) som står ansvarlige for sakene. På den måten ville man kanskje fått en del forklaringer på hvorfor ting ble gjort slik eller slik eller hvorfor ting ikke ble gjort osv. I denne undersøkelsen er fokuset på hva som er gjort, hvordan det er gjort og det ansees derfor ikke som så relevant å få vite at avhøret ble tatt først etter en måned fordi etterforsker var på ferie osv. Det hjelper de konkrete sakene ingenting å få innsikt i slike (bort)forklaringer. Rettsikkerheten blir ikke bedre av denne typen informasjon, avhørene blir ikke bedre osv. I et perspektiv for å vurdere forbedringstiltak, er slik informasjon derimot svært relevant. Igjen av kapasitet er intervjuer av de enkelte som har bidratt i etterforskningen ikke vært mulig, men er noe som bør sees nærmere på.

Analyse

Analysen er utført ved at de skriftlige saksdokumentene først er lest. Deretter er grunnlagsmaterialet i form av lydfiler, bildefiler og beslaglagte andre datafiler gjennomgått i detalj og dokumentert i eget samlet dokument. Relevante utsagn fra lydfiler (avhør) er transkribert og utdrag fra rapportene kopiert og systematisert inn i et analysedokument organisert etter de tema som følger av innholdsfortegnelsen. Dette dokumentet er ikke anonymisert og derfor heller ikke tilgjengelig uten at det eventuelt foreligger særskilte behov. Resultatene baserer seg på utdrag og et utvalg fra det kopierte eller transkriberte materialet. Analysen har hatt et særlig søkelys på avhørets gjennomføring vs. hvordan dette tilsvarende er fremstilt i avhørsrapporten.

Resultater og diskusjon

I dette kapittelet vil de identifiserte funn presenteres og diskuteres. Rapporten er lagt opp slik at funn og diskusjon tas sammen. Dette gjøres for å gjøre rapporten kortere. Det vil bli diskutert temaer både knyttet til etterforskning generelt og av mindreårige spesielt. Mye av det som tas opp vil altså være uavhengig av om saken dreier seg om mistenkt er under 18 år.

Avhør av mistenkte barn ansees å være en oppgave som bør utføres av personell med særskilt kompetanse. Dette gjelder regler knyttet til avhør av mindreårige og det å tilpasse kommunikasjonen til den avhørte. Generelt bør det å avhøre mistenkte personer isolert være en grunn til å benytte personell med kompetanse utover det grunnutdanning for politi inneholder. Alle mistenke, uavhengig av alder eller annen tilstand, vil være i en sårbar situasjon når de er under mistanke og straffeforfølgning. Avhør av mistenkte utfordrer på mange faglige områder, og er derfor noe som krever trening og god etterforskningsforståelse.

Når rapporten har sitt hovedfokus på det generelle som gjelder for avhør, indikerer det at det grunnleggende innenfor avhørskompetanse kanskje ikke er på plass. Med forbeholdet «kanskje», synliggjøres at de ulike faglige hullene kan skyldes andre årsaker enn bare mangel på kompetanse. Manglende forutsetninger for å kunne forberede seg, krav til effektivitet og tidspress, stor grad av utskifting av personell osv. har sikkert noe å si. Prinsippet bør være at det grunnleggende må sitte godt innarbeidet, før man kan avansere til mer krevende oppgaver som avhør av mistenkte barn er. Dette er særlig viktig dersom man jobber under press. Da må håndverket sitte og fokuset må være på det unike ved situasjonen, som vil være å identifisere

sporkilder, lytte og få med seg informasjonen og evne å sonde rundt det som er det rettsrelevante.

Temaene i kapittelet vil i stor grad følger en saks utvikling. I forhold til undersøkelsene av metodene følger rapporten rapportens oppbygging. Så rapporten starter med det som angår etterforskningsstyring/porteføljestyling og etterfølges av temaer knyttet til etterforskningskritt som går under digital sporsikring eller kriminaltekniske gjøremål. I det undersøkte materialet er det ikke veldig mye av hverken kriminalteknisk eller digital sporsikring. Den store diskusjonen vil derfor være knyttet til politiavhør. 12 av de 13 undersøkte avhørene er av personer under 18 år. Undersøkelsen belyser derfor mye mer enn de fem mistenktavhørene som er tatt.

Formålsstyring av saker (uten etterforskningsteam)

Det bør alltid foreligge en skriftlig kommunikasjon og omforent forståelse om hva som skal gjøres i enhver sak som settes ut på etterforskning. Denne felles forståelsen må være mellom saksansvarlig jurist (PÅL), politifaglig ansvarlig (PEL) og den enkelte etterforsker/avhører. Det bør også være faglig kommunikasjon mellom etterforsker og dennes nærmeste politifaglige etterforskningsleder (PEL). Et trygt utgangspunkt er at det aldri er slik at det kun er en etterforsker som alene skal vurdere/planlegge, gjennomføre og evaluere etterforskningen. PÅL vil alltid bli involvert ved påtaleavgjørelsen, men det er viktig at både PÅL og PEL involveres ved oppstart og videre under etterforskningen. På den måten kan de bidra som metodisk og faglig rådgiver/veileder i forkant av og under etterforskningen. For PÅL er det viktig å klargjøre og målstyre saken innledningsvis. Dette må skje skriftlig og i form av en plan som er tilgjengelig for alle og som kan fungere dynamisk.

Det handler om å målstyre, avgrense og avklare hva som skal undersøkes. For eksempel bør det foreligge en milepælsplan, hvor det settes opp etterforskningskritt som skal gjøres før det foretas en ny vurdering på videre fremdrift. Det er ikke snakk om å måtte lage store omfattende planer, men mer en konkret oversikt på hva etterforskningen bør søke å avklare (hypoteser), hvilket informasjonsbehov som er mest relevant og hvilke arbeidsoppgaver man ser for seg som mest hensiktsmessige for å kunne svare på informasjonsbehovet. Herunder en vurdering av taktiske hensyn, for eksempel rekkefølgen på tiltakene.

Krav til etterforskningsplaner har i mange år vært tydeliggjort av riksadvokaten (2013; 2015; 2018) og Politidirektoratet (2017). Videre har dette vært sentralt i undervisningsmateriale og opplæring ved bachelorstudiet, etter- og videreutdanning (særlig i VEF-studiet), masterutdanning og OÅO. Med etterforskningsplan menes det i denne rapporten at det som et minimum foreligger skriftlig notoritet knyttet til hva som er tenkt gjort, hva som er gjort, hvorfor ting ikke er gjort, hvem som har besluttet hva, hvem som har utført hva, resultatene av informasjonsinnsamlingen og at informasjonen belyser de relevante hypotesene som anklagen beror på. Selve formatet på etterforskningsplanen er underordnet behovet for at det faktisk eksisterer en plan. Det er kun en av de undersøkte sakene som krever bruk av Indicia. Dette tilsier imidlertid ikke at det i de øvrige sakene ikke er noe behov for noen plan.

Hedmark og Oppland statsadvokatembeter fikk i forbindelse med sin undersøkelsesrapport om «Politidistriktets prioriteringer i straffesaksbehandlingen. Herunder rutiner og prosesser ved Felles straffesaksinntak» (2024a), en orientering om at FSI Innlandet har en praksis for i enkelte tilfeller å skrive arbeidslogg eller oppfølging til GDE-ene ved overføring av saker.

Der gis anbefalinger om videre håndtering. Dette gjør FSI når de har kapasitet og/eller har jobbet mye med en sak. Praksisen er ikke nedtegnet i instruks eller rutine. Det er uklart om dette gjelder for noen av de undersøkte sakene. Det at det i forbindelse med min undersøkelse ikke er informasjon i BL eller PO om at det eventuelt finnes et arbeidslogg/etterforskningsplan i et tredje system, er i seg selv et eksempel på utfordringer knyttet til styring, notoritet og transparens.

I de gjennomgåtte sakene er det laget en enkel plan i BL i to av dem, og det er opprettet et prosjekt i Indicia i sak C – voldtekt. I de tilfellene hvor det er laget en form for etterforskningsplan, er dette gjort initialt, men ikke fulgt opp etter at etterforskningen er iverksatt. Det samme gjelder for sak C hvor planen er ført i Indicia. Prinsippene omkring at slike planer skal være dynamiske, er i de undersøkte sakene ikke tilfellet.

Sak A er prioritert på grunn av mistenkte er under 18 år og at det er voldsutøvelse i det offentlige rom blant ungdom. Da saken ble satt ut på etterforskning burde e-ledelsen (PÅL/PEL) i linje eller alternativt FSI, ha laget en skriftlig plan for eksempel i BL, på hva det skal etterforskes opp mot og sette opp de etterforskningsskritt som skal gjøres før det eventuelt tas en ny vurdering.

I sak A er det en beslaglagt videofil som er utgangspunktet når saken settes på etterforskning. Videoen viser at to unge gutter slår, sparker og dytter en annen ung gutt slik at han ramler i bakken og for videre å bli slått også liggende. Naturlige spørsmål vil for eksempel være om er videoen ekte, er det et rollespill og en filminnspilling, foreligger det noe i forkant som kanskje tilsier nødverge/straffefriende eller er det voldsutøvelse mot en forsvarsløs gutt som kanskje kan være rasistisk motivert – altså en evt. hat-krimsak? Et selvstendig spørsmål er beslaget av filen i seg selv, er videoen spredt på sosiale medier? Hva er grunnen til at vedkommende som hadde videofilen hadde den på sin telefon? I tillegg er det relevant å få identifisert hendelsen til tid og sted, og selvsagt identifisert alle involverte, særlig den andre gutten som medvirker til voldsbruken. Dette vil gjøre etterforskningen målstyrt både med hensyn til etterforskningsbehovet og effektivitet. De fleste av spørsmålene her, blir ikke forsøkt belyst i etterforskningen. Allikevel ansees saken for oppklart da den er avgjort ved påtaleunntatelse mot den ene av de to guttene som utøver det som ser ut til å være vold.

Uten en plan vil det være tilfeldigheter som rår både om hva som skal etterforskes, hvorfor det skal gjøres, hvordan det skal utføres, hvem som skal gjøre det og når oppgavene skal gjøres. Det vil fort oppstå forskjellige oppfatninger både omkring hva som skal gjøres, hvordan det skal gjøres og hva som er målet. Det er nødvendig med notoritet både for å sørge for en felles situasjonsforståelse, men også fordi det minsker sårbarheten ved utskiftninger av for eksempel etterforsker eller påtaleansvarlig. Sak A blir avgjort uten at mistenkte nr. 2 blir identifisert, mens mistenkte nr. 1 får sin sak påtaleavgjort. Dette er i så fall et eksempel på at politiet ikke behandler folk likt.

Det er samme mistenkte i sak A og B. Sak B er også en kroppskrenkelse og foregår på en privatfest med mye ungdom til stede. Det betyr at mistenkte N.N. har to anmeldelser mot seg for kroppskrenkelse med bare noen måneders mellomrom. Dette bør inngå som et viktig element i prioriteringen av saken(ene). Det går to måneder fra videoen oppdages og mistenkte identifiseres, til han blir avhørt. Han er oppført som mistenkt i anmeldelsen som skrives i forbindelsen med den beslaglagte videofilen. I mellomtiden skjer altså det andre voldstilfellet. I straffesaker med unge lovbrøyttere er det et stort poeng at det er kort intervall mellom

handlingen som blir begått og frem til eventuell straffereaksjon. Dette blir gjort til et ganske betydelig poeng av mistenkte når han blir spurt om dette med straffeskyld under avhøret. Han sier at forholdet er veldig lenge siden og at han og de involverte har lagt det hele bak seg. I sak A avgjøres saken med en påtaleunntatelse og sak B avgjøres med en henleggelse etter bevisets stilling. Begge avgjørelsene sendes partene til orientering en måned etter mistenktavhøret, altså tre måneder etter at politiet ble kjent med det første forholdet hvor mistenkte ble identifisert som en av gjerningspersonene.

I sak C som gjelder voldtekt ved samleie, er det opprettet en etterforskningsplan i Indicia prosjekt. Planen er opprettet samme dag som politiet får informasjon om voldtektsanklagen av fornærmede. Det er ført tre hypoteser:

Hypoteser:

H1 - En reell voldtekt

H2 - En ikke reell-voldtekt, men som opplevdes som en voldtekt av fornærmede

H3 - En bevisst uriktig voldtektsanmeldelse

Hypotesene er i varierende grad søkt belyst via etterforskningsskrittene som er foretatt og foreslåtte etterforskningsskritt på avhør av fornærmede, mistenkte og de to vitnene (alle mellom 16 - 17 år) som var til stede ved hendelsen. Det står i planen at mistenkte og de to vitnene bør avhøres koordinert. H 3 er rettet mot at fornærmede har gitt en bevisst uriktig anklage og forklaring. Denne hypotesen er slik saksdokumentene fremstår, minst like reell idet saken avsluttes. Det er dette som er klagegrunnlaget til siktede, når saken henlegges etter bevisets stilling.

Saksgrunnlaget som var tilgjengelig på tidspunktet for når e-planen ble laget er knyttet til en avgitt anmeldelse som opprettes som et resultat av informasjonen fornærmede gir i et avhør hun er inne til i en annen sak. Det er ukjent hva slags sak dette var, og hvilken sammenheng hun ble avhørt. Anmeldelsen er svært kort og alt som står i fritext er følgende:

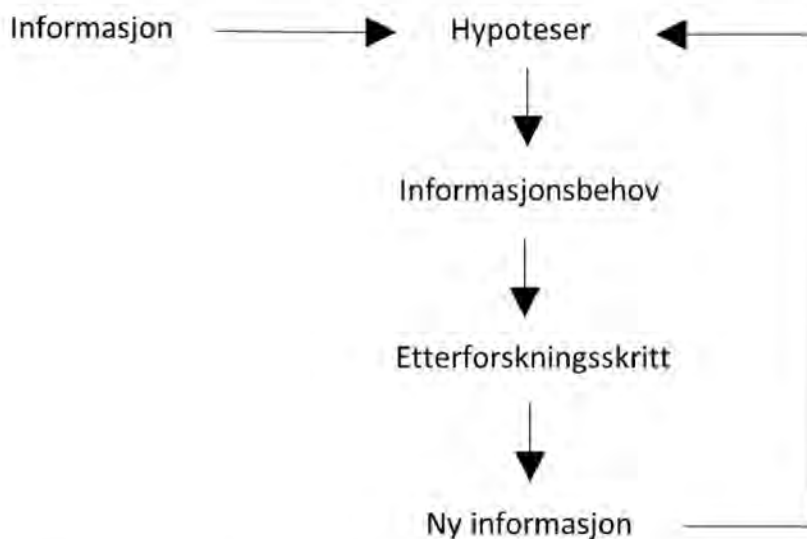
Under avhør i forbindelse med sak 1234512345, forklarte fornærmede at hun sannsynligvis ble dopet ned og voldtatt av N.N. (fullt navn) fnr: xxyy08 98765. Hun forklarte at hun skal ha fått en colaboks som var åpen på tidspunktet hun fikk boksen, og at hun skal ha følt seg rar etter å ha drukket av denne. Deretter skal fornærmede lide av hukommelsestap, og det eneste hun husker fra hendelsen er N. som sier: "legg deg ned i senga og hold kjeft".

Det skal ha vært to andre på adressen. H.H fnr. xxyy09 98765, og B.B. f.nr.: xxyy09 98765 skal ha vært på adressen da voldtekten skal ha funnet sted. Det var førstnevnte sin bostedsadresse som skal være gjerningsadressen.

I tillegg er fornærmedes personalia og mistenktes personalia skrevet inn via rutinetrinn på anmeldelsens første side, sammen med sted for handling og en tidsangivelse fra en dag til den neste.

Hensikten med hypotesebruk er at etterforskningen skal søke å innhente bred og relevant informasjon som kan belyse saken fra ulike sider. Hypotesene skal hjelpe etterforskningen og herunder etterforskeren til å være objektiv og også se etter andre mulige forklaringer på en hendelse enn det som er den første som blir presentert. Det er veldig fort gjort å gå i det vi kaller for bekreftelsesfellen, som vil si at man leter etter og vektlegger det som stemmer med det man har oppfattet som en plausibel sannhet innledningsvis. Hensikten med hypoteser er

altså å motvirke å ta forhastede slutninger, men heller jobbe slik at sakene får en objektiv håndtering med bredde. Kolflaath har fremstilt prosessen ved å jobbe hypotesebasert slik:

Figur 1 Informasjon gir opphav til hypoteser som resulterer i ny informasjon.

(Kolflaath, E., 2023, kap. 3)

Det er altså informasjonen i avgitt anmeldelse, sammen med den generelle erfaringen PÅL/PEL har som danner grunnlaget for hypotesene som settes opp. Ut fra hypotesene vil det synliggjøres et informasjonsbehov. Denne informasjonen innhentes ved hjelp av etterforskningskritt. Når planlagt etterforskningskritt er utført må man igjen vurdere hvordan den nye informasjonen virker inn på hypotesene. Slik må ofte prosessen foregå i flere runder før man kan avklare og si at en hypotese er tilstrekkelig belyst til å utelukke det som alternativ eller at den er så sterk at den kan være en potensiell handlingsbeskrivelse. Det vil den imidlertid ikke kunne være før de andre relevante hypotesene er sjekket.

Målet er å avklare flest mulig hypoteser slik at man eventuelt kan se bort fra flest mulige handlingsalternativer og ideelt stå igjen med en sterk hypotese. Er hypotesen sterk nok og de øvrige tilnærmet utelukket, er forholdene gode for å foreta en riktig påtaleavgjørelse. En slik arbeidsmetodikk tilsier at det settes opp reelle alternative hypoteser som etterforskningen søker å belyse. En falsk anklage om voldtekt er en meget alvorlig sak og dersom denne hypotesen styrkes, så må politiet gjøre det de kan for å belyse og avklare dette.

Det er svært ugunstig at hypotesen ikke undersøkes skikkelig og at den dermed blir «hengende» uten noen form for avklaring. Sak C befinner seg i et slikt «vakuum». Etter de gjennomførte etterforskningskrittene er mistanken om en uriktig anklage betydelig styrket sammenlignet med det den var når hypotesen om dette ble laget i saken. Fornærmede burde bl.a. vært avhørt på nytt etter at annen etterforskning var gjennomført og i den sammenheng burde hun fått mulighet til å forklare seg om de omstendigheter som kommer frem i bl.a. avhør av mistenkte og de to vitnene. Det burde også vært gjort etterforskningskritt som kunne vært egnet for å kontrollere og dokumentere påliteligheten i fornærmedes forklaring. Tilsvarende gjelder også opp mot mistenkte og hans versjon. Her kan nevnes at mor til fornærmede burde vært avhørt omkring hva fornærmede har forklart til henne om forholdet

lenge før hun fortalte det til politiet, videre burde kjæresten til fornærmede vært avhørt og også den navngitte personen som ifølge fornærmede har gitt «dop» til mistenkte. Både tekniske og digitale spor burde vært undersøkt med tanke på å belyse/kontrollere de to ulike forklaringene fra fornærmede og mistenkte.

Det er grunn til å kommentere at ingen av de tre hypotesene tar i bruk informasjon som har kommet frem i sakens innledning. Forklaringen til fornærmede første gang politiet får kjennskap til forholdet, er at hun har blitt «dopet» ned og ikke husker noe av hva som skjedde. Det er denne «ikke i stand til å motsette seg» og liknende som er kjernen. Det er også et poeng å avklare, dersom hun har fått i seg noe som kan ha satt henne ute av stand til å vurdere situasjonen, om handlingen har vært bevisst fra noen eller at det mer er selvpåført. Det burde også vært stilt spørsmål/hypotese om at de to guttene som var til stede burde ha grepet inn, hvis de burde forstått at fornærmede ikke var i stand til å ivareta seg selv. Dette er i seg selv en grunn til å stille kritiske spørsmål også opp mot de to vitnene. Det er altså grunn til å si at de tre hypotesene som er skrevet inn i etterforskningsplanen er for snevre og i større grad burde tatt hensyn til tilgjengelig saksinformasjon. I tillegg er det ingenting som tyder på at hypotesene er brukt dynamisk.

I etterforskningsplanen i sak C er det listet opp en rekke juridiske bevistema, nærmest kopiert fra lovteksten innen vedtektsbestemmelsene:

Bevistema:

VOLDTEKT - strl. § 291- seksuell omgang

- Eksempler: samleie, samleielignende forhold som fysisk b erøring mellom blottede kjønnsdelar, blottet penis mellom lår og holder eller beveger det der til sædavgang, masturbasjon, suging/slikking (ref. lovkommentarene med videre henvisninger)

- momenter: hvilken handling er gjort på siktede og/eller fornærmede, type handling, intensitet, varighet

- skaffet seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd (hvordan har seksuell omgang skjedd, beskrive evt. voldshandling, beskrive evt. trusselhandling, har fornærmede forsøkt å forhindre det eller komme seg vekk - evt. på hvilken måte (dyttet, skreket, sagt noe, sparket mv.), i hvilken grad har gjerningsperson "tvunget seg til" seksuell omgang).

- var fornærmede bevisstløs eller ute av stand til å motsette seg handlingen? (beskrivelse, hvordan ble det oppdaget? Hvordan reagerte partene? Hva ble sagt?)

VOLDTEKT MED SAMLEIE - minstestraft - strl. § 292

Voldtekten har omfattet:

a. innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,

b. innføring av penis i fornærmedes munn,

c. innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning, eller

d. dersom lovbrøyteren har fremkalt en tilstand som nevnt i § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang

SKYLDKRAV - skyldkrav for voldtekt i §§ 291 - 293 er forsett. Grovt uaktsom voldtekt rammes av strl. § 294. Den objektive gjerningsbeskrivelsen er den samme som i forslaget til straffeloven 2005 § 291. Det er skyldkravet som skiller § 294 fra § 291. Mens overtredelse av § 291 krever forsett, jf. § 21, er det tilstrekkelig etter § 294 at gjerningspersonen har utvist grov uaktsomhet. Skylden må dekke alle momentene i gjerningsbeskrivelsen.

Etter straffeloven 2005 § 23 første ledd er en person uaktsom dersom vedkommende

handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område og ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides. Uaktsomheten er grov, jf. straffeloven 2005 § 23 annet ledd, dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse.

- hvordan har evt. gjerningsperson skaffet seg seksuell omgang?*
- hvordan har evt. fornærmede uttrykt at hun ikke ønsker seksuell omgang / forsøkt å avverge og / eller kommet seg vekk fra situasjonen (hvis hun da ikke har vært bevisstløs eller ute av stand til å motsette seg)*

FORSØK (eks. forsøk på voldtekt) - strl. § 16

Første ledd: Den som har forsett om å fullbyrde et lovbrudd som kan medføre fengsel i 1 år eller mer, og som foretar noe som leder direkte mot utføringen, straffes for forsøk, når ikke annet er bestemt.

Annet ledd: Den som frivillig avstår fra å fullbyrde lovbruddet eller avverger at det blir fullbyrdet, straffes likevel ikke for forsøk.

Fra rettspraksis: se bl.a. HR-2005-1907-A avsnitt 8-12 og HR-2019-1201-U avsnitt 15 med videre henvisning.

SEKSUELL HANDLING UTEN SAMTYKKE - strl. §297

- må være foretatt seksuell handling med noen som ikke har samtykket i det (evt. seksuell omgang, men det ikke er mulig å føre bevis for at det er gjennomført grunnet vold/trusler eller annet, ref. voldtekt i strl. §291)*

- seksuell handling, eksempler: beføling av kjønnsorganer/bryster, helhetsvurdering (ref. lovkommentarer med videre henvisninger). Momenter: type handling, intensitet, SEKSUELT KRENKENDE ADFERD OFFENTLIG ELLER UTEN SAMTYKKE - strl. § 298

- må være seksuelt krenkende adferd eller annen uanstendig adferd i ord eller handling*

a. på offentlig sted, eller

b. i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket i det

Dette massive oppsettet av informasjon om alle mulige slags detaljer rundt seksuallovbrudd virker lite hensiktsmessig og vil neppe bidra til hverken relevante etterforskningstiltak eller kvalitet. Oppsettet virker preget av at man ukritisk bare har kopiert inn en standard tekst eller gjenbrukt en form for mal for voldtektssaker generelt. Utgangspunktet for en plan bør være det som står i anmeldelsen. I den lange oppramsende juridiske teksten som er satt inn i etterforskningsplanen er det kun en begrenset del som er konkret relevant ut fra saksinformasjonen som foreligger, og det er:

- skaffet seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd (hvordan har seksuell omgang skjedd, beskrive evt. voldshandling, beskrive evt. trusselhandling, har fornærmede forsøkt å forhindre det eller komme seg vekk - evt. på hvilken måte (dyttet, skreket, sagt noe, sparket mv.), i hvilken grad har gjerningsperson "tvunget seg til" seksuell omgang).*

- var fornærmede bevisstløs eller ute av stand til å motsette seg handlingen? (beskrivelse, hvordan ble det oppdaget? Hvordan reagerte partene? Hva ble sagt?)*

Det mest sentrale ut fra det som er kjent på dette tidspunktet er siste strekpunkt, og er kanskje det som burde vært det eneste som skulle stått i etterforskningsplanen omkring bevistema på anmeldelsestidspunktet:

var bevisstløs eller ute av stand til å motsette seg handlingen? (beskrivelse, hvordan oppdaget? Hvordan reagerte partene? Hva ble sagt?).

Når det besluttes at etterforskning skal iverksettes, vet man i grove trekk hva anklagen går ut på basert på hva fornærmede allerede har forklart. Hun sier at hun trolig må ha blitt dopet ned, ved at hun drakk av en flaske cola som hun fikk av mistenkte (navngitt omgangsvenn). Hun sier hun følte seg rar og husker ikke noe av det som skjedde. Med dette utgangspunktet vil det være nærliggende å sørge for at etterforskningen søker å belyse all håndtering av colaflaske og hvordan fornærmedes tilstand var rundt handlingstidspunktet. Dette er ikke omhandlet i etterforskningsplanens oppramsing av bevistema. Bevistema er altså noe mer enn kun juridiske straffebestemmelser. Det ligger innbakt i spørreordene 5 HN, for eksempel hvem har gjort hva mot hvem, når, hvordan og hvorfor. Flere av disse spørreordene setter fokus på andre omstendigheter enn bare det juridiske informasjonsbehovet.

Etter gjennomføring av avhøret av fornærmede dagen etter, vil de omstendigheter som saksmessig vil være sentrale komme betydelig mer konkret frem. I dette avhøret kommer det frem at mistenkte muligens har skaffet «dopet» i forbindelse med at de er på butikken på formiddagen. Det er der mistenkte kjøpte cola. Videre er det ifølge fornærmede kun henne og mistenkte som fikk lov å drikke av den aktuelle flasken. Fornærmede beskriver seg som rar, at hun ikke husker noe av det som skjedde over ganske lang tid når de fire er samlet i leiligheten. Hun beskriver også tydelig omstendigheter knyttet til låsing og nøkkel osv. til soveromsdøren. Alle disse omstendighetene er sentrale bevistema. De er ikke i utgangspunktet juridiske, men etterforskningen må klarlegge hva som er det mest sannsynlige hendelsesforløpet, herunder kontrollere de ulike forklaringene som spriker nettopp på de nevnte områdene.

Det er også verdt å merke seg den enorme forskjellen det er på hva som poengtert i etterforskningsplanen – bevistema vs etterforskningsskritt. Det er grunn til å tro at det mest støttende for etterforsker på det innledende stadiet, er å få en oversikt på hva som foreligger av informasjon så langt og hva er relevante etterforskningstemaer (hva må man finne ut mest mulig om og som gir mulighet for kontroll). Utgangspunktet er fornærmedes forklaring og ut fra denne burde det vært satt opp betydelig mange flere relevante etterforskningsskritt enn det som er gjort. Det er ingen info i planen om hva etterforskningen bør styres etter når det gjelder informasjonsbehov for å ha fremdrift i etterforskningen, belyse kontrollerbare omstendigheter, dokumentere hendelser, tidspunkter, kontakter, gjenstander, identifisere og avhøre potensielle vitner osv. Etterforskningsplanen er opprettet samme dag som politiet får kjennskap til forholdet, og det er bra. Men etter dette er planen ikke aktiv, dvs at planen ikke er dynamisk slik som det forutsettes for en etterforskningsplan. Det er ikke ført noe ny informasjon, nye oppgaver osv. Hypotesene er slik sett statiske, og de få arbeidsoppgavene som står ført, er de man så som konkrete dagen da saken startet. Det er tomt i de fleste stedene/feltene i planen som er opprettet etter en mal. I planen kommer det kun frem noen ganske få etterforskningsskritt. Disse etterforskningsskrittene er:

Taktisk etterforskning:

- Avhør av E. E. (fornærmede)

- Avhør av mistenkte L. L. samtidig som vitner H.H og B.B.

Digital etterforskning:

- Vurdere beslag i mobil til fornærmede og mistenkte (mtp. bilder/video/meldinger om hendelsen) - sikring på (sted)?

Barnevernet er informert pr. telefon.

I etterforskningsplanen er det to taktiske vurderinger og det er at mistenkte bør avhøres samtidig med de to vitnene og at det bør vurderes beslag av telefoner til fornærmede og mistenkte. Dette blir ikke fulgt opp da de to vitnene avhøres mange uker etter at mistenkte er avhørt. I denne voldtektssaken foretas det ikke annen etterforskning enn akkurat det som står oppført i etterforskningsplanen, som altså skrives første dag etterforskningen starter. Det er helt åpenbart at de nevnte etterforskningsskrittene skulle vært raskere utført, bedre koordinert og bedre utført. Innholdet som kommer frem i undersøkelsene medfører også åpenbart nye etterforskningsskritt. Dette bruker man ca. tre måneder på å få utført. Det er derfor grunn til å si at denne planen ikke har noen verdi som verktøy for å styre etterforskningen og for å sikre tilstrekkelig kvalitet.

Dette er i så måte ikke en unik beskrivelse for standarden som eksisterer for etterforskningsplaner. Kvalitetsundersøkelsen av voldtektssaker fra 2024 påpeker også på mangler ved bruk av etterforskningsplaner i Indicia. Blant annet står det at: *«Etterforskningsplanene benyttes ikke i stor nok grad og holder ikke den kvalitet som er nødvendig for å sikre en objektiv, effektiv og kvalitativ god etterforskning. Dette rapporteres i alle politidistrikter»* (Riksadvokaten, 2024, s. 76). I to masteroppgaver fra 2020 rapporterte etterforskningslederne at de i stor grad benyttet etterforskningsplaner, mens måten dette ble gjort på varierer. Dette gjelder nok særlig forhold rundt hvordan planen skal virke dynamisk og hypoteseutsjekkene (Tveit og Solheim, 2020; Sundstrøm, 2020). I en undersøkelse gjort av Rogaland statsadvokatembeter (2021) - en inspeksjon knyttet til bruk av etterforskningsplaner i Sør-Vest politidistrikt, er følgende beskrevet:

I et flertall av de 18 sakene hvor etterforskningsplan manglet, synes manglende plan å være basert på en bevisst beslutning fra etterforskningsledelsens side, under henvisning til sakens oversiktliggheit og omfang. Dette er tilsvarende funn som ved inspeksjonen i 2021. Imidlertid fant vi også ved denne inspeksjonen, som ved inspeksjonen i 2021, at flere av disse sakene hadde unødvendig lang saksbehandlingstid, og hadde åpenbart hatt behov for bedre styring og oppfølging gjennom en konsis og klar etterforskningsplan.

Riksadvokatens kvalitetsundersøkelse av 2024, inspeksjonen til Rogaland statsadvokatembeter og denne undersøkelse tilsier at selv i mindre omfattende etterforskninger, er det behov for en tydelig målstyring, saksavgrensing og veiledning knyttet til både hva som skal gjøres og hvorfor. Undersøkelsen av sak C har klare likhetstrekk med de mer generelle funnene. I denne etterforskningen er det tatt fem avhør og sikret to mobiltelefoner. Saksbehandlingstiden er over tre måneder, oppgavene utføres uten noen tydelig strategi. Kvalitetskonkontroll av innhentet informasjon gjennomføres ikke. Saken påtaleavgjøres også ved henleggelse etter bevisets stilling. Det bemerkes at begge parter klaget på påtaleavgjørelsen og på den måten klargjorde sin misnøye, men avgjørelsen ble stående uten noen forsøk på ytterligere etterforskning.

Ved flere anledninger har riksadvokaten (2015, s. 2) stilt krav og forventninger til at det lages skriftlige etterforskningsplaner og følgende kriterier er lagt til grunn:

Når det gjelder de nærmere krav til etterforskningsplaner omerindres punktene i riksadvokatens brev 8. november 2013 s. 2-3, og disse gjelder fortsatt:

- Etterforskningsplanen skal være skriftlig, og utarbeides av påtaleansvarlig i samarbeid med hovedetterforsker. Planen skal utarbeides så snart som mulig etter at anmeldelsen er mottatt, eller at politiet selv har opprettet straffesak. Samtidig skal det angis når etterforskningen forventes å være ferdig, hensett til de ressursene politiet har til rådighet og sakens kompleksitet.*
- Planen skal gi en oversikt over de etterforskningsskritt som peker seg ut, rekkefølgen og hvem som skal ha ansvar å utbedre den, med frist for når de skal være gjennomført. Ved nevneverdige avvik bør det gis en kort merknad om hvorfor den fastsatte fristen ikke har latt seg overholde.*
- Behovet for ekstern dokumentasjon (analyserapporter, sakkyndighetsvurderinger, journalmateriale fra helse- og behandlingsinstanser mv.) må tas inn i planen og følges tett opp, slik at denne delen av informasjonsinnhenting ikke blir et forsinkende ledd.*
- For å unngå unødvendig "liggetid" og avbrudd bør det fremgå av planen hvem som skal overta ansvaret for den løpende saken dersom påtaleansvarlig eller etterforsker får et lengre fravær eller slutter.*
- Planen skal være et dynamisk og aktivt dokument i den forstand at den skal være gjenstand for oppdateringer, utvidelser og endringer, tilpasset utviklingen i den enkelte sak.*

Se også Politidirektoratets retningslinjer om bruk av etterforskningsplaner (2017) og i boken Etterforskning – prinsipper, metoder og praksis (Bjerknes & Fahsing, 2024, s. 143-145).

Forholdet som blir anmeldt i sak C skjer ca. en måned før fornærmede forteller om det til politiet. Denne uheldige starten kan ikke politiet lastes for. Det er åpenbart at eventuelle fysiske, digitale og verbale spor kan ha blitt påvirket eller gått tapt i denne tidsperioden. For eksempel ville evt. videoovervåkningsbilder fra butikken hvor fornærmede og mistenktes forklaringer spriker voldsomt, vært med på å styrke eller svekke en av partenes versjon. Videre er det selvsagt en utfordring at vitner har snakket sammen og at åstedet er endret osv. en utfordring for etterforskningen. For eksempel ville det være svært relevant å undersøke om flasken som fornærmede mener inneholdt «dop» faktisk var på stedet og om det hadde vært mulig å finne og undersøke innhold, fingeravtrykk/DNA ut fra flere perspektiver som kontroll av de ulike forklaringene.

Avhør av fornærmede tas dagen etter at politiet får kjennskap til saken. Dette er raskt og godt håndtert siden både bistandsadvokat og barnevern er til stede og at avhøret gjennomføres i et av politidistriktets videoavhørsrom. Dette er bra. Det er imidlertid en utfordring at det ikke er utarbeidet en mer detaljert redegjørelse av hva fornærmede fortalte dagen før og ikke minst hvordan fornærmede fortalte om hendelsen i forbindelse med avhør i en annen sak dagen før. I saker hvor voldtekt blir anmeldt lenge etter hendelsen, vil det være sentralt å avdekke og dokumentere hva som er årsaken til at anklagen kommer så lenge etter hendelsen skal ha skjedd. Hun har da vært i avhør i forbindelse med en annen sak hvor denne voldtektsanklagen av en eller annen grunn kom frem. I en slik sak hvor det åpenbart vil bli sentralt å vurdere de ulike partenes pålitelighet, så bør slike omstendigheter dokumenteres. Den avgitte anmeldelsen er svært mangelfull når det gjelder relevant informasjon som blant annet avhører

dagen etter trenger. Dette kunne PÅL/PEL ha sørget for at ble forbedret før avhøret ble tatt dagen etter.

Det går en måned fra fornærmede forklarer seg til mistenkte avhøres. Dette avhøret foretas på barnehuset av en trent barneavhører. At avhører har erfaring med å ta imot forklaringer fra barn er noe avhører selv opplyser til avhørte. Ut fra det som sies tyder det på at avhører har hatt kommunikasjon med påtaleansvarlig i forkant og det er bra. Siktede stiller med forsvarer i avhøret og en representant fra barnevernet (en mistenkte kjenner fra tidligere). Påtaleansvarlig har oppnevnt forsvarer og tatt stilling til bl.a. dokumentinnsynsbegjæring i forkant av avhøret. Om avhører har planlagt avhøret sammen med påtaleansvarlig er ukjent, men avhører bekjentgjør de mest sentrale delene av hva fornærmede har sagt i sitt avhør. Hvilken strategi som ligger bak denne fremgangsmåten, er vanskelig å se. Det er mye informasjon som den siktede kommer med i avhøret som er mulig å kontrollere. En slik kontroll må gjennomføres etter avhøret. Etter en slik kontroll ville det vært naturlig å ta et oppfølgingsavhør av siktede og fornærmede, samt etter at andre relevante avhør var utført sammen med annen relevant etterforskning. Ingen av de to andre vitnene som var til stede i leiligheten er avhørt da siktede avhøres. Dette er ikke i tråd med den taktiske vurderingen som kommer frem i etterforskningsplanen. Avhører foretar altså fremleggelse av en mengde uttalelser som fornærmede har kommet med i sitt avhør uten at dette er forsøkt belyst gjennom andre kilder. Det er god grunn til å stille spørsmål ved denne fremgangsmåten.

I denne saken avhøres altså den mistenkte først etter lang tid. I dette tidsrommet er det stor sannsynlighet for at mistenkte har snakket med andre, for eksempel de to vitnene i saken. Siktede har ikke saksdokumentinnsyn. Avhøret burde derfor vært tatt så raskt som mulig etter forklaringen til fornærmede. Siden det i saken ikke er gjennomført annet enn dokumentinnsynsnekt, er bevisforspillelsesfaren relativ høy. Mistenkte burde derfor vært avhørt og gitt anledning til å komme med sin versjon så raskt som mulig. Deretter kunne annen etterforskning forsøkt å belyse saken, de ulike partenes forklaringer osv. før det ble tatt nye avhør av både fornærmede og mistenkte. Slik det gjøres i saken blir mistenkte gjort kjent med hva fornærmede har kommet med av anklager uten at det er mulig for avhører å følge opp den mistenktes forklaring/avvisninger annet enn på grunnlag av det avhører kjenner til fra fornærmedes forklaring. I tillegg til at avhøret tas altfor seint etter anmeldelsen foreligger, blir mistenkte konfrontert med motstridende informasjon fra fornærmedes forklaring altfor tidlig i etterforskningen.

Etterforskningsstyring utføres både ved skriftlighet og muntlig veiledning. I Sundstrøms undersøkelse (2020) blant norske etterforskningsledere så tyder det på at den politifaglige leder (PEL) ønsker et tettere samarbeid under sakene med PÅL. I den undersøkte voldtektssaken er det grunn til å utvide dette til å gjelde hele trekantsamarbeidet – PÅL, PEL og avhører.

I straffeprosessloven § 249 annet ledd står det at U18-saker skal påtaleavgjøres innen seks uker etter oppnådd mistenktstatus, med mindre hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig å avgjøre saken senere. I voldtektssaken er det ingen etterforskningsfaglige grunner til at saksbehandlingen går over så lang tid fra anmeldelse, til mistenktavhør til vitneavhør og svar på digitale undersøkelser. Den anklagede får formell mistenktstatus idet politiet skriver han inn som navngitt anmeldt og mistenkt i saken den dagen anmeldelsen opprettes. Fra avhøret med fornærmede til mistenkte avhøres går det en

måned. Fra avhøret av mistenkte til de to vitnene blir avhørt, går det ytterligere en måned. Og det går nesten en måned til før analyseresultatene fra gjennomgangen av fornærmedes og mistenktes telefoner foreligger. Utover disse fire avhørene og gjennomgang av de to telefonene, er det kun mor til siktede som er avhørt, ellers foretas det ingen andre etterforskningsskritt.

I sak D (fremvisning/nedlastning av seksuelle overgrep mot barn) er forholdet oppdaget og oversendt KRIPOS fra National Center for Missing and Exploited Children i USA (NCMEC). Kripos har videreformidlet informasjonen til politidistriktet. Rapporten som det antas at politidistriktets DPA etterforsker har skrevet, er svært god og inneholder all den relevante informasjonen den videre etterforskning trenger for å følge opp saken videre. Siktelsen gjelder strl. § 311 første ledd med en strafferamme på inntil 3 år. Mistenkte er 15 år og bor hjemme med sin eneverge (mor) og noen andre søsken. Saken håndteres initialt av FSI og det settes opp en enkel tiltaksplan BL på hva som umiddelbart tenkes at er relevant å gjøre. I BL står følgende:

- *begjære ransaking av telefon*
- *avhør av siktede*
- *telefon i beslag i fbm. avhør*
- *forsvarer vurderes ikke nødvendig (saken gjelder kun en enkelt video og ut fra at gutten kun er 15 i fht mulig reaksjon som vil være mild om det i det hele tatt skal ilegges straff.)*

Dette er en tiltaksplan som kun beskriver hva som skal gjøres, som etterforskningsplan har den en del mangler, men dette er absolutt bedre enn ingenting. Manglene er bl.a. alternative hypoteser og hva skal etterforskes, særlig opp mot avgrensinger. Skal etterforskningen avgrenses til å utelukkende undersøke det anmeldte forholdet, eller skal etterforskningen forsøke å avdekke om dette kan være del av en større sak? Har siktede andre straffbare filer lagret, eller har han sendt slikt materiale til andre, for eksempel via andre kanaler. Da er det ikke tilstrekkelig at avhører tar et beslag i telefonen ved avhør.

Beslag krever en klargjøring av hva man tenker omkring gjennomgang av beslaget. Her tar påtalemyndigheten seg arbeidet med å innhente en rettslig beslutning om ransaking av den telefonen som er benyttet ved den konkrete handlingen. Hva dette beslaget med den påfølgende gjennomgangen, skal søke etter bør komme frem i e-ledelsens forventninger til etterforsker som får ansvar for saken. I denne saken tas det beslag i telefonen i avhøret slik det står i tiltaksplanen referert over, men telefonen leveres bare ut igjen på slutten av avhøret. Hva hensikten med beslaget var og hvorfor den ble utlevert uten videre gjennomgang, kommer ikke frem i dokumentasjonen. Kanskje ble telefonen manuelt gjennomgått på en eller annen måte. Det vites ikke da beslaget og resultatet av beslag/gjennomgang ikke er dokumentert ytterligere i saken.

Samme fremgangsmåte gjelder sak også for sak E, som har helt like saksforhold som sak D. I notat i BL har påtaleansvarlig skrevet noen pålegg om hvordan saken står og skal håndteres videre:

Fått beslutning om ransaking, dok. 13.01

26.02.24

Kontakt med barnevernet i (stedsnavn) v/ R. L., tlf. 991xxxxx angående verge og innkalling til avhør. Forklarte at siktede er på vinterferie denne uken (10) hos mor/far i (stedsnavn). Mor/far har ikke kontakt. Tar kontakt med fosterhjem/bostedsadresse for siktede til uken for innkalling til avhør.

Blir avhør og manuell gjennomgang av telefon samme dag.

Også her blir telefonen «beslaglagt» ved oppstart av avhøret og utlevert ved avslutningen. Hva som er undersøkt ved telefonen er ikke dokumentert. Hva som ligger i manuell gjennomgang, er uklart. Det er grunn til å minne om at ransaker uten relevant resultat også skal dokumenteres, da dette for eksempel kan være relevant som bevis.

I hvilken grad FSI eller operasjonssentralen har styrt etterforskningen i sak F (bruk av narkotika), er uklart da det ikke fremkommer noen slik informasjon i etterforskningsmaterialet. Det er av interesse å vite om politibetjentens avgjørelse om å anmelde den mistenkte på bakgrunn av hans spontane uttalelser knyttet til helsehjelpen, er betjentens egen vurdering, er foretatt av en annen leder på stedet eller er knyttet til en beslutning fra påtalemyndigheten (FSI). Videre er avgjørelsen om å foreta avhør av mistenkte i dennes rusede tilstand også en beslutning som det ville være naturlig å avklare med påtalemyndigheten.

Rapportene som er skrevet i saken, er formulert i såkalt passiv skrivestil, noe som medfører at hvem som eventuelt har besluttet hva, gitt beskjed om hva osv., ikke kommer frem. Sak F etterforskes etter strategien og arbeidsmetodikken PPS (politiarbeid på stedet). Det aller meste av relevant etterforskning foretas og dokumenteres av patruljen samme natt som forholdet anmeldes. Imidlertid blir saken liggende i over fire måneder før den avgjøres med påtaleunntatelse. Dette er lite heldig opp mot det forebyggende perspektivet ved å bruke påtaleunntatelse. Det å anmelde noen for noe de har sagt i forbindelse med livreddende helsehjelp på stedet, er i utgangspunktet diskutabelt. Når resultatet uansett ikke vil medføre noen straff av betydning, kan man reflektere over hva som er hensiktsmessig. Det er viktig å ha et tillitsforhold med ungdom som i dette tilfelle er et russemiljø. Ungdommen bør ha tillit til politiet slik at de velger å involvere politiet i de tilfeller hvor det er nødvendig.

Generelt om etterforskningsprosessen og målstyring

Det generelle inntrykket etter gjennomgang av de utvalgte sakene kan det virke som om det ikke er tilstrekkelig god kommunikasjon (skriftlig) mellom e-ledelse i linje, FSI og den/de som skal utføre etterforskningen. Variasjonen i det å lage en plan/etterforskningsordre er relativt liten og tilfredsstillende ikke det en bør forvente av saksstyring når en sak først settes ut til etterforskning.

Når eller dersom en sak først settes ut på etterforskning, så bør saken etterforskes tilfredsstillende effektivt og med tilstrekkelig god kvalitet. For å oppnå det er dette med en felles situasjonsforståelse sentralt. Denne felles situasjonsforståelsen ser ut å mangle i de gjennomgåtte sakene. Dette handler om å ha klart for seg hva som skal etterforskes, hva som er relevante informasjonstemaer, hvilke etterforskningskritt som bør iverksettes, hvordan og hvorfor disse etterforskningsmetodene skal utføres, kontrolleres, kvalitetssikres og dokumenteres. Sagt på en annen måte betyr dette at hypoteser må bygge på tilgjengelig informasjon (sak og generell) og informasjonen som innhentes må søke å belyse det rettsrelevante og det etterforskningsmessige behovet. Dette gjøres ved å benytte etterforskningsmetodene i tråd med lov, retningslinjer og kunnskapsbaserte anbefalinger.

Kvaliteten ser ut til å preges en god del av den enkelte etterforsker/avhørers kompetanse. Dette gir utslag i at noe gjøres veldig bra, og motsatt. Av de undersøkte sakene ender 4 stk. med påtaleunntatelse, mens to blir henlagt etter bevisets stilling. I begge sakene som henlegges er det grunn til å si at etterforskningen har et forbedringspotensial (sak B og C). Dette går på at etterforskningsskritt ikke er utført eller at det som er utført er mangelfullt. Det er også grunn til å påstå at to av de sakene som saksavgjøres med en påtaleunntatelse, ikke ville ha gode nok bevis for en eventuell tiltale/domfellelse (sak A og F).

Måten etterforskningen utføres på synes ikke å være gjenstand for noen faglig oppfølging eller veiledning. Dette dreier seg om at det ikke foregår noen oppfølging av hverken PEL eller PÅL underveis. Mangelen gjelder både formålsstyringen og metodikkutføringen. Det gjelder også strategien knyttet til de enkelte metodene og for saken i sin helhet, for eksempel ved at rekkefølgen på de gjennomførte etterforskningsskrittene ikke har strategiske begrunnelser. Det bidrar også til at relevante etterforskningsskritt ikke utføres eller undersøkelser av beslag mangler fremdrift og resultatene foreligger kritisk lenge etter at det er behov for dem.

I statsadvokatenes egen kvalitetsundersøkelse av voldtektssaker har politidistriktet selv påpekt utfordringer knyttet til organisering, ressurser, vanskeligheter med rekruttering og det å beholde fagpersonale og ikke minst mangel på formalkompetanse (Hedmark og Oppland statsadvokatembeter, 2024, s. 28-29):

Det foreligger ikke opplysninger om kompetansekrav for etterforskere som jobber med voldtektssaker ut over bestått politihøgskole. Det er opplyst fra ledelsen at distriktets strategiske kompetanseplan har "fagkompetanse innen grov alvorlig integritetskrenkende kriminalitet" som prioritert satsingsområde. Samtidig opplyses det at turn-over blant etterforskere er et tiltagende problem. Erfaringen tilsier at det vanskelig å rekruttere personell med erfaring til stillingene. Det rapporteres også om at arbeidsbelastningen tidvis er høy ved etterforskningsseksjonene i motsetning til ordensseksjonene, selv om disse har turnustjeneste.

Dette er ikke veldig ulikt det Politidirektoratet selv setter som formalkrav til rollen som etterforsker (Politidirektoratet, 2018). I rollebeskrivelsen brukes det både «etterforsker» og «taktisk etterforsker». De synes å ha samme oppgaver og ansvar og kompetansekravet er bestått politiutdanning for etterforsker, mens det er tilleggskrav til VEF (videregående etterforskning 15 stp.) til rollen taktisk etterforsker.

Det er derfor stor grunn til at undersøkelsen konkluderer med at det er behov for bedre, mer omfattende mer systematisk formell tilnærming til opplæring og kvalitetssikring av både formålsstyringen, etterforskningsmetodisk utførelse og kompetanse innen rapportskriving. En sammenlignbar undersøkelse gjort på engelske avhørere som hadde fått opplæring PEACE og herunder også den kognitive avhørstilnærmingen, viste at mange avhørere ikke tok innholdet i opplæringen i bruk. I den forbindelsen ble det stilt spørsmål om det metodiske er for avansert eller omfattende til å tas i bruk av generalistavhørere (Dondo & Milne, 2009).

I mange av PHS sine utdanninger knyttet til etterforskning vises det til etterforskningens 6 cer (Fahsing, 2016), som oversatt og videreutviklet og som på norsk innebærer å: Samle relevant og tilgjengelig informasjon. Kontrollere informasjonens relevans og pålitelighet. Kople informasjon fra ulike kilder. Bygge relevante og hensiktsmessige hypoteser. Vurdere informasjonsbehov og etterforskningsskritt og Konsultere andre for kvalitetssikring. Denne

prosessen bør foregå ved enhver etterforskning, uavhengig av omfang, alvorlighetsgrad, vanskelighetsgrad osv.

Etterforskningsprosessen

Samle relevant og tilgjengelig informasjon

- Identifiser, sikre og dokumenter relevante gjenstander, spor og informasjon
- Gjennomfør innsamlingen etter lover, retningslinjer og beste praksis

Kontrollere informasjonens relevans og pålitelighet

- Vurder behovet for ny eller mer detaljert informasjon
- Kontroller om informasjonen er samlet inn hensiktsmessig og korrekt

Koble informasjon fra ulike kilder

- Bryt ned og sammenstill informasjonen
- Identifiser samsvar, mangler og motstrid i informasjonen

Bygge relevante og hensiktsmessige hypoteser

- Lag realistiske hypoteser ut fra tilgjengelig informasjon og kunnskap
- Lag brede hypotesesett som inkluderer alternativer om uskyld eller straffrihet

Vurdere informasjonsbehov og etterforskningsskritt

- Prioriter informasjonsbehov som er egnet til å svekke eller styrke hypotesene
- Prioriter etterforskningsskritt som kan gi svar på informasjonsbehovene

Konsultere PÅL, PEL, kollegaer og eksperter

- Foreta kvalitetssikring av hypoteser, vurderinger og beslutninger
- Benytt ressurspersoner i eller utenfor politiet

(Bjerknes og Fahsing, 2024; HEVE – pilot, 2024)

Undersøkelser/etterforskningskritt utover avhør

I denne delen av diskusjonskapittelet tar rapporten for seg de etterforskningskritt som er utført utover avhør. Dette er etterforskningskritt dokumentert som avgitt anmeldelse, egenrapporter eller undersøkelsesrapporter. Avhør diskuteres i neste underkapittel.

Etterforskningskritt og egenrapporter (inkl. avgitte anmeldelser)

I denne undersøkelsen defineres en god rapport i tråd med hva Språkrådet setter som krav når de definerer «klarspråk»:

En rapport er skrevet i klarspråk dersom mottakeren finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner til å gjøre det de skal. (språkrådet.no)

I § 9 i språklova står det at:

Offentlege organ skal kommunisere på eit klart og korrekt språk som er tilpassa målgruppa.

Både definisjonen og lovbestemmelsen treffer politiets arbeid med straffesaker og er retningsgivende når etterforskningsarbeid dokumenteres. Selv om definisjonen konkret beskriver det skrevne språk, så gjelder det samme prinsippet for det muntlige språket. Da vil definisjonen kunne se slik ut:

Informasjon er forklart i klarspråk dersom mottakerene får den informasjonen de trenger, forstår det de blir forklart og kan bruke det de får av informasjon til å gjøre det de skal. (min frie omformulering fra tekst til tale)

Det er mange ulike lesere og brukere av politi- og avhørsrapporter. Disse har ulike forutsetninger for å både nyttiggjøre seg og forstå innholdet. Når rapportene skrives er det ikke lett å vite hvem leseren vil bli eller hvilke problemstillinger som kommer til å bli aktuelle osv. De mest vanlige brukerne av rapportene er etterforskere, påtalemyndighet, e-ledere, forsvarere, bistandsadvokater, sakkyndige, domstolene. For avhørsrapportene er det også et stort poeng at leserne er de som blir avhørt. De skal være trygge på det som står i rapporten er riktig oppfattet og det som står skal altså være i et slikt format at de avhørte kan utøve de rettigheter og plikter som er beskrevet. Det handler om å beskrive, gjengi eller fortelle noe gjennom skriftlig fremstilling. Det å skrive slik at andre forstår innholdet, gjøre leseren kjent med alle relevante opplysninger osv., er utfordrende. Dette kan medføre eller bidra til at feil oppstår, at saker ender med uriktige påtaleavgjørelser (for eksempel henlegges) og også ender som bevisstridighet ved hovedforhandlinger (for eksempel rapport mot vitneforklaring i retten). En rapport skrives ikke bare for etterforskningen og påtalemyndighetens behov, den skal i like stor grad belyse omstendigheter som kan komme den anklagede til gode. Den må derfor også belyse det som er relevant for en forsvarer. Etterforskningen skal utføres objektivt jf. strpl. §§ 55 andre ledd og 226 tredje ledd, politiloven § 6 tredje ledd, samt riksadvokatens rundskriv om kvalitet (2018, pkt. 4.7).

I det undersøkte materiale finnes det noen rapporter som går under samlebetegnelsen «egenrapporter». Dette er rapporter som ikke er undersøkelsesrapporter, avhørsrapporter eller rutinetrinns-styrte rapporter (for eksempel rapport om ransaking og beslag). Egenrapportene kan være skrevet som avgitt anmeldelse eller ved bruk av rutinen egenrapport. Disse rapportene kjennetegnes ved at det vesentlige av innholdet skrives av politiets

tjenestepersoner ut fra egenvurderinger, oppfatninger og opplevelser. Som regel skrives de uten at det foreligger en rapportmal som skal følges. Rapporten er altså fritekstbasert.

I sak F – bruk av narkotika er den avgitte anmeldelsen skrevet av samme tjenesteperson som tar PPS-avhøret av mistenkte etterpå. Den avgitte anmeldelsen inneholder relevant informasjon, men skrives til tider i det som kalles "passiv uttrykksform". Det vil si at subjektet uteblir fra konteksten. Dette er uheldig for både eventuell annen etterforskning og ved en eventuell senere bevisføring. Passiv uttrykksform gjelder også innholdsbeskrivelser. Det vil for eksempel si: «det var flere patruljer på stedet». Hvor mange patruljer, hva var deres identitet og hvilke konkrete tjenestepersoner er dette? Et eksempel på passiv uttrykksform er følgende avsnitt:

Det var informasjon om at det var blitt brukt narkotika på et hotellrom på (navn på hotellet) i (stedsnavn). Det var flere personer på stedet, derfor var det ønskelig med flere patruljer. Under oppdraget ble jeg gjort kjent med at H. A., heretter omtalt som mistenkte, hadde brukt narkotika. Han informerte at han hadde delt en pille med Ecstasy. Han hadde store pupiller og var tørr i munnen, og fremstod lettere ruset, men gjorde godt rede for seg. (mine understrekninger)

Understrekningene her er eksempler på passiv uttrykksform, som medfører at leser/målgruppen for rapporten ikke får den informasjonen de kan trenge for å vite hvem som besitter informasjonen og mer konkret informasjon om det som antydes. Det handler om å skrive slik at de velkjente 5-HN spørsmålene blir belyst. Hvem gjorde, sa, bestemte, hørte hva? Hvor ble hva observert, når og hvordan osv.? Hvor kom informasjonen fra, hvem fortalte rapportskriveren om mistenktes narkotikabruk, hvem «informerte» mistenkte til i utgangspunktet, hvem så at mistenkte hadde store pupiller? Hva er store pupiller? Hvordan kan man si at noen har store pupiller? Hvem mener at mistenkte var tørr i munnen? Hvem er det som vurderte at han gjorde godt rede for seg? Hva ligger i det å gjøre godt rede for seg? Nå ble ikke dette noe problem ved saksavgjørelsen i denne saken som endte med påtaleunntatelse, men hva hvis mistenkte ikke hadde godtatt denne avgjørelsen? Eller hva om saken hadde vært av en karakter som ville endt som hovedforhandling med bevisførsel? Det er stor forskjell på å fastslå noe og å beskrive noe. Det at mistenkte var «tørr i munnen» er nok fordi han sier det selv, men at «han redegjorde godt for seg» er en vurdering/oppfatning, som er subjektiv og som ville være et svært relevant spørsmål til politivitnene i retten. En beskrivelse om hva som gjør at rapportskriver har kommet frem til denne konklusjonen er mer relevant og informativ. Her vil lydopptaket også kunne være til god bevismessig støtte.

Rapporten inneholder ikke informasjon om at mistenkte kom med sin første forklaring knyttet til at ambulansen var tilkalt for å foreta helsehjelp til venninna hans som han hadde delt narkotikapilla med. Han sier i lydopptaket fra det senere avhøret at han tenkte dette med tablettinntaket var informasjon som var viktig for helsepersonellet å kjenne til. Dette var grunnen til at han hadde fortalt om eget bruk, fordi han hadde tatt det samme som den syke jenta. Det fremgår ganske klart i lydopptaket at han uttrykker at han ikke forventet å bli anmeldt for å ha sagt dette uoppfordret i forbindelse med helsehjelpen.

Det er sikkert lett å hoppe over denne informasjonen for rapportskriveren fordi hen vet jo dette selv, men husk at rapporten skrives for alle andre enn rapportskriveren selv.

Videre i rapporten står det:

Han var ærlig med meg fra start om hva han hadde brukt.

Dette er noe mistenkte sier. Han sier at han er ærlig, men hvordan kan rapportskriver vite at dette er ærlig og sant? Det at mistenkte fortalte at han ønsket å være ærlig overfor politiet, hadde vært en mer riktig gjengivelse. Her må rapportskriver tilføye at: mistenkte sa at han var ærlig.

Videre i rapporten står det:

Han ble gjort kjent med at det kom til å bli opprettet en brukersak på bakgrunn av opplysningene han hadde kommet med. Han ønsket ikke at det skulle bli gjort noe med det da han hadde vært ærlig. Han forstod at jeg kom til å opprette en brukersak, siden han har fortalt meg om at han har gjort noe straffbart.

Rapporten viser her at mistenkte ikke har tenkt over konsekvensene når han har fortalt politiet på stedet hva som hadde skjedd med jenta. Det er ikke sikkert at han hadde fortalt dette dersom han først var blitt gjort kjent med sine rettigheter – da primært at han ikke har noen forklaringsplikt for politiet, sekundært omkring selvinkriminerende info. Han kunne fint ha fortalt om jentas pilleinntak og holdt sin egen involvering utenfor forklaringen, jf. strpl. § 123 første ledd. Hva er grunnlaget til at avhører skriver at «han forstod at jeg kom til å opprette brukersak»? I siste setning i sitatet over, skriver rapportskriver at "han forstod at jeg kom til å opprette brukersak". Igjen er dette et eksempel på passiv uttrykksform, men her er utfordringen at det blir uklart om mistenkte har uttrykket noe, eller om det er en tolkning fra rapportskriver. Hører man på lydopptaket så kommer denne informasjonen frem ved ledende spørsmål fra rapportskriver.

Avslutningsvis står det i den avgitte anmeldelsen at:

Jeg gjennomførte et avhør av han på stedet. Han erkjente straffeskyld for å ha brukt narkotika.

I denne saken foreligger det en avgitt anmeldelse og avhørsrapport i form av diktat til lydopptak. Spørsmålet er om denne erkjennelsen av å ha brukt narkotika kom ved den første kontakten som oppstod, som jo er det denne avgitte anmeldelsen redegjør for, eller om erkjennelsen det vises til kom under det formelle avhøret etterpå. I dette tilfelle bør det altså være tydelighet omkring hva som ble sagt og forklart i forkant og hva som kom frem under det formelle avhøret i etterkant. Hva er gitt av informasjon om rettigheter og hva er sagt før eller etter denne informasjon er forklart for den mistenkte. Mistenktes forklaring og eventuelle straffeskyldserkjennelse bør komme inn i den rapporten hvor mistenkte foretar en kvalitetssikring og godkjennelse. Dette bør komme i avhørsrapporten som avhørte gjennomgår – i dette tilfelle som diktat til lydopptak. Som et godt prinsipp bør informasjonsinnhenting i form av avhør foregå ved at rettigheter formidles før forklaring mottas, slik informasjon skrives i avhørsrapport. Kommer det imidlertid frem forklaringsopplysninger uten at det er igangsatt noe formelt avhør, så må avhørsinfoen skrives i egenrapport eller avgitt anmeldelse og det må beskrives hvordan informasjonen fremkom, for eksempel at rettigheter ikke var formidlet i forkant.

I sak A starter etterforskningen ved at politiet i forbindelse med en annen pågående etterforskning gjør funn av en videofil som viser at to gutter dytter, slår og sparker en annen gutt. Det er uvisst hva vurderingen for å opprette sak er, men fakta er at det blir opprettet en sak ved at det skrives en svært kort avgitt anmeldelse.

Dette er en avgitt anmeldelse fra politibetjent W.W. med oppgitt tjeneste sted «Innlandet politidistrikt». Dette er en automatisk opprettet informasjon. Det kommer altså ikke frem hvilken enhet rapportskriveren tilhører, for eksempel om melder tilhører en annen geografisk enhet enn det som er handlingsstedet. Anmeldelsen er svært kortfattet, og en rekke sentrale temaer er ikke omtalt i det hele tatt.

Melder definerer i anmeldelsen både koding av sak som "kroppskrenkelse" og tidfester hendelsen til å ha skjedd til en gitt dato og et tidsrom angitt mellom 18:00 – 19:00. Dette er gjort ut fra informasjon som kan sees på videoen. Om denne tidfesting med sikkerhet knyttes til opptakstidspunkt eller kan oppstå via andre handlinger, for eksempel en videresending av video, nedlastning osv. foreligger det ingen faglig dokumentasjon på og er ikke noe tema i rapporten.

Åstedet står som "ukjent", mens mistenkte er oppført med fullt personalia. Det kan derfor tyde på at saken er ført på aktuell GDE pga mistenktes tilhørighet. Hvordan mistenkte er identifisert står det ingenting om i rapporten. Det er tydeligvis noen i politiet som mener å kjenne ham igjen. Den gjenkjennelsen er så sterk at politiet velger å føre mistenkte inn som mistenkt på saken, herunder også i STRASAK. Om det er gjort tilsvarende forsøk på identifisering av fornærmede eller den andre gutten som deltar i voldsutøvelsen, fremkommer ikke, men på et eller annet vis er fornærmede blitt identifisert.

Anmeldelsen er som nevnt kort, og sammen med den sikrede videofilen utgjør dette selve hovedgrunnlaget for både iverksetting av etterforskningen, selve etterforskningen og den påtalemessige avgjørelsen i saken. Det eneste som er skrevet i fritekst i anmeldelsen er følgende:

"I forbindelse med sikring av mobilbeslag i annen straffesak er politiet gjort kjent med en video som viser vold mot ukjent person. Politiet mener det er N.N man kan se som en av de som utøver vold på videoen. Et vitne roper bl.a. "N (fornavn), det er nok" til personen som slår og sparker."

I tillegg til mangler på konkret informasjon er også denne rapporten formulert med det som kalles "passiv uttrykksform". Det vil si at rapportskriveren ikke er konkret og utelater hvem som konkret har sett, gjort, besluttet eller sagt hva. «Politiet er gjort kjent med» eller «politiet mener» er det som brukes og gjør det svært vanskelig for de som skal drive etterforskningen videre og for alle parter som eventuelt skal benytte rapporten videre til sine formål. Her kan nevnes forebyggende øyemed, for en evt. forsvarer eller for den som får ansvaret for å etterforske saken. Det er ikke utenkelig at det fra et forsvarerhold ville vært aktuelt å få stilt noen spørsmål knyttet til selve funnet av videofilen.

Egenrapporter og avgitte anmeldelser har i mindre grad enn andre rapporter rutinetriinn som gjør rapporten strukturert. Det er det omfangsrike bruksområdet som gjør at disse rapportrutinene ikke er «malpreget». Det stiller derfor ekstra store krav til rapportskriveren å sørge for god struktur, men også å påse at all relevant informasjon kommer med i rapporten og at det skrives slik at meningsinnholdet oppfattes slik det er ment. Det er grunn til å minne

om definisjonen Språkrådet bruker for hva som er tydelig og klart skrevet. Leseren må kunne finne relevant informasjon og kunne forstå informasjonen slik at den kan brukes videre.

Digitale spor

Den avgitte anmeldelsen i sak A omhandler det mest sentrale sporet i saken – nemlig et beslaglagt videoopptak som viser to gutter som dytter, slår og sparker en tredje gutt. Politibetjenten som har skrevet den avgitte anmeldelsen redegjør ikke for hva som er gjort i forbindelse med sikringen av denne videoen. Det fremkommer ikke noen informasjon om omstendighetene rundt filbeslaget. For eksempel vil den som hadde denne videoen nedlastet være et sentralt vitne, dersom det er vedkommende som selv har gjort opptaket. Hvis videoen er oversendt den som var besitteren da den ble beslaglagt, så vil dette kunne ha betydning for datainformasjonen slik den tilsynelatende fremkommer på opptaket.

Fremgangsmåten ved en sporsikring må være så detaljert beskrevet at de som har greie på digitale spor og som kjenner til eventuelle usikkerheter rundt ulike informasjonsenheter, kan lese seg til om metoden som er benyttet er egnet til å fremstille pålitelig informasjon. Et typisk relevant spørsmål vil være om videoen som er sikret er originalopptak eller en kopi som noen har fått tilsendt på en eller annen kommunikasjonskanal? I tilfelle den er mottatt, hvem var avsender? Kan man da utelukke at tidspunktet som vises på videoen er opptakstidspunktet eller evt. alternativt er mottakstidspunkt/lagringstidspunkt osv.? Digitale spor kan være svært sentrale og ofte også avgjørende. Det vil si at de kan bli vektlagt nærmest som sannheter. Problemet er at dersom man ikke på en tilstrekkelig måte har redegjort for prosessene som kan ha innvirket på funnene, så vil de som skal vurdere påliteligheten ha manglende forutsetninger for å kunne foreta slike vurderinger.

I sak C er mistenktes og fornærmedes mobiltelefoner beslaglagt. Fra beslag foretas til undersøkelsesresultatet foreligger går det uforholdsmessig lang tid. Resultatene foreligger lenge etter at relevante vitner er avhørt, noe som tilsier at de eventuelt må vurderes avhørt på nytt i forhold til funn under telefonanalysen. Nye avhør blir ikke gjennomført i sak C som bare henlegges etter bevisets stilling.

I analyserapportene i sak C mangler det vesentlig informasjon om arbeidsmetodikken som er benyttet i undersøkelsen som er gjennomført. Det er uvisst hvilken kompetanse den som undersøker telefonene har. Hvilken kompetanse undersøker har, bør ha betydning for den som senere foretar vurderinger av kvaliteten på undersøkelsen og i hvilken grad funnene kan anses som pålitelige. Det er kun informasjon som er relevant for denne type undersøkelse som bør komme frem i rapporten. Dersom andre fagpersoner har vært involvert i hele eller deler av undersøkelsen, bør dette også fremgå av dokumentasjonen. For eksempel om det er en fagspesialist som har kvalitetsvurdert undersøkelsen eller rapporten, noe Sunde og Dahl har sett på som et relevant kvalitetssikringssystem (Sunde og Dahl, 2023).

Videre mangler det informasjon om hva som var grunnlaget for undersøkelsene (mandat). Har den som har undersøkt telefonene noen tilknytning til etterforskning av saken? Kjenner vedkommende sakens informasjonsbehov? Eller er det på en eller annen måte gitt noen form for bestilling av hva som skal undersøkes? Hva er det som ønskes undersøkt, hva er relevant å undersøke og evt. dokumentere i rapporten. Det bør fremkomme i en slik undersøkelsesrapport hva som er utgangspunktet/forforståelsen for oppdraget. I saksdokumentasjonen foreligger det informasjon som tilsier at undersøkelsene bør inneholde

søk opp mot alle de involverte navngitte personene i saken og det er betydelig flere enn bare mistenkte og fornærmede. Den konkrete undersøkelsen ser imidlertid ut til å være begrenset inn mot mistenkte og fornærmede, med unntak av fornærmedes mor.

I rapporten bør altså fremgangsmåten for undersøkelsen komme tydelig frem, beskrevet på en forståelig måte. I undersøkelsesrapporten i sak C står det følgende om metoden som er benyttet:

*Innholdet på mobiltelefonen til fornærmede **H. (etternavn)** ble gjennomgått med programvaren MSAB XAMN 7.10.0 og sikret gjennom XRY versjon 10.10. Mobiltelefonen er en Iphone 12 5g med serienr H4YHHxxxxxxx. SIM-kortet som satt i telefonen ved sikring er koblet til telefonnummer +4790123456. Mobiltelefonens dato og tid ved sikring var 29.07.24 kl. 13:21:42 og pcens klokke viser samme dato kl. 14:21:10.*

Her omtales hvilken programvare eller maskinvare som er benyttet i undersøkelsen og det er fint. Men hva er metoden når programvaren blir brukt? Hva er det man søker etter og hva er det denne undersøkelsen søker i av innhold, filer, kommunikasjonsapper osv.? Hva søker man ikke i, er det foretatt noen avgrensinger i søket eller er det gjort et utvalg osv.? Inneholder undersøkelsen konkrete søk på forbindelser/kommunikasjon med alle de involverte personene, eller er det bare gjort opp mot de man mener å ha gjort interessante funn hos? Inkluderer undersøkelsen for eksempel slettet informasjon osv.?

Under det som kan oppfattes som resultatkapittel i undersøkelsesrapporten i sak C står det videre:

Det ble ikke funnet samtalelogger eller annen kommunikasjon mellom fornærmede og siktede på fornærmede sin telefon.

*Følgende kommunikasjon ble funnet fra kontakten "Mamma" som er datert den 29.06.24 gjennom Apple Messages. Gjennom søk i politiets registre fant jeg ut at dette telefonnummeret +47411xxxx tilhører **L.M.O** (fullt navn), som er **E.** (fornærmede) sin mor. Grønne snakkebobler viser utgående meldinger som er sendt fra fornærmede sin telefon, og grå snakkebobler viser innkommende meldinger fra "Mamma". I meldingene fremstår det som at E. skriver med sin mor om at en «S.» (fornavn) skal ha fått «L.» (mistenkte) til å dope henne ned. Dette kan samsvare med hva fornærmede sier i avhør 25.07.24 (viser til dok 06,01, 2. avsnitt).*

I det første avsnittet vises det konkret til at det er undersøkt hvilken kommunikasjon som eventuelt har foregått mellom fornærmede og siktede i saken. Hvor langt tilbake i tid før hendelsen er uklart. Videre er det uklart om det er søkt på kontakt opp mot de andre sentrale vitnene i saken, både før under og etter hendelsestidspunktet. Og hva ligger i «annen kommunikasjon»? Hvilke kommunikasjonskanaler har fornærmede på sin telefon og hvilke av disse inngår i analysen? Hvis det er undersøkt andre kommunikasjonsapper på telefonen og ikke gjort relevante funn, så må dette komme frem i rapporten, som såkalt negativ informasjon. Negativ betyr at undersøkelser er gjort, men ikke gitt noe resultat som man mener er relevant for saken.

I det neste avsnittet gjengis kommunikasjon mellom mor og fornærmede, og det er høyst relevant å gjengi dette i rapporten. Det som ikke er like heldig er at den som undersøker

begynner å kople informasjon som blir funnet ved undersøkelsen med annen saksinformasjon som er dokumentert andre steder i saken.

Dette kan samsvare med hva fornærmede sier i avhør 25.7.2023 (viser til dok. 06.01 2. avsnitt).

Denne type koplinger bør ikke den som utfører en slik avgrenset undersøkelse skrive inn i rapporten.

Det er i alt fem rapporter i det totalt undersøkte materiale som går på undersøkelse av digitale spor. To telefongjennomganger i sak C, et videobeslag i sak A og to rapporter som danner skjellig grunn til mistanke om formidling av overgrepsmateriale mot barn. Tre av undersøkelsene med tilhørende dokumentasjon har altså vesentlige mangler ved seg. De to anmeldelsene som danner saksgrunnlaget i sak D og E (overgrepsmateriale) er derimot svært ryddige og innholdsmessig svarer de godt til det som er relevant informasjonsbehov. Disse to rapportene er eksempler på gode rapporter. Med god menes at rapporten omhandler de relevante spørsmål og temaer. Måten det er skrevet på er systematisk, forståelig og objektivt fremstilt.

Det fremkommer ikke hvilken kompetanse rapportskriveren i sak D og E har, eller hvilket tjenesteavsnitt vedkommende tilhører, men det er å anta at denne har tilleggskompetanse innen digitale spor/digital etterforskning. I tillegg er det grunn til å tro at vedkommende har denne type arbeidsoppgaver som sitt hovedarbeidsfelt. Dette er antagelser og ikke verifisert fakta. Det er desto like tydelig at undersøkelsene og påfølgende rapporter i sak A og C er utført av personell som ikke har digitale spor som sitt spesialfelt, eller ikke har noen særskilt kompetanse innen digitalt politiarbeid. Forskjellene i det utførte arbeidet er så stor at det bør gi grunn til at denne problemstillingen får tydelig oppmerksomhet.

I studien til Sunde og Dahl (2023), som handler om kvalitetskontroll ved digitale undersøkelser, kan det være hensiktsmessig å sitere fra sammendraget i rapporten (s. 4):

Studien viser at digitale spor blir håndtert av mange ulike roller i straffesakskjeden, og at manglende rolleavklaring, kompetansekrav, regulering og styring i prinsippet innebærer at «alle kan gjøre alt». Resultatene peker på behov for en større grad av regulering og standardisering av hvordan digitale spor og bevis blir håndtert i straffesakskjeden.

Utover det som er sitert over, mener jeg at de sakene som er undersøkt gir et innblikk i det bekymringsbilde som utfordrer norsk etterforskningskvalitet. Prinsippet om at nærmest all type etterforskning skal kunne utføres av nært sagt alle, bare de har bachelorutdanning i politi, er i svært liten grad utforsket. Etterforskningsfagfeltet er i dag både svært bredt sammensatt. Mange om ikke alle kunnskapsfeltene innen etterforskning er i tillegg kompliserte og vanskelige å utføre uten særskilt real og formalkompetanse. Lederne som skal våke over etterforskningen, har neppe denne fulle og hele kompetansen, og vil derfor ofte ikke være i stand til å hverken oppdage eller veilede innenfor andre områder enn der de har sin bakgrunn.

Kriminaltekniske undersøkelser

Det er ikke gjennomført kriminalteknisk sporsikring i noen av de undersøkte sakene. I sak C hvor fornærmede anmelder voldtekt ca. en måned etter hendelsen skal ha skjedd, drar politiet

hjem til fornærmede og beslaglegger det fornærmede mener er trusa hun hadde på da hendelsen fant sted. Trusa ligger i skittentøyskurven på badet. På det aktuelle tidspunktet er det uklart hvordan den mistenkte kommer til å stille seg i forhold til spørsmål om samleie og eventuelt benektelse av seksuell omgang. I den forbindelse var det relevant å sikre materiell som kan si noe om samleie eller ikke. Med dette som utgangspunkt er det grunn til å stille store spørsmål ved måten trusa blir sikret på og den videre håndteringen.

Det er ikke beskrevet i rapport eller dokumentert med foto hvordan denne sikringen ble gjennomført. For eksempel hva annet som lå i skittentøyskurven. Siden det var en måned siden hendelsen, er det grunn til å anta at det kanskje også var annet undertøy der. Fornærmedes beskrivelse av hvordan den aktuelle trusa så ut, er i forklaringen vagt beskrevet. Hvordan pekte fornærmede ut akkurat denne trusa? Hvordan er trusa håndtert som beslag og spor. Hvorfor ble ikke trusa sendt inn til undersøkelse. Det gikk nærmere en måned fra trusa ble sikret til mistenkte ble avhørt, hvor det ble avklart at det ikke var noe bevismessig stridighet knyttet til samleie eller ikke.

I sak C er det flere grunner til at det burde vært gjennomført kriminaltekniske undersøkelser på åstedet, selv en måned etter angitt hendelse. Det ene handler om å sjekke ut det moren til vitnet hvor hendelsen skjedde, sier i avhør. Avhøret ble tatt flere måneder etter hendelsen, men mor mener at det godt kan hende at den aktuelle colaflaska som er sentral i saken, fortsatt ligger i en bod på åstedet. Flaska er bevismessig svært relevant både for å knytte brukere/drikkere av flaska til personene og ikke minst analysere det som evt. er igjen av rester opp mot det fornærmede beskriver som «dop».

Leiligheten burde også vært dokumentert i saken i form av en tegning som viser plantegning og dokumentasjon av selve soverommet og da særlig døra og dørlåsen. Her er soverommets plassering i forhold til andre rom og ikke minst hvordan dørlåsen til soverommet faktisk fungerer. Hva slags lås er det på døra, kan man ta med nøkkel, kan den låses fra begge sider osv.? Dette med låsing av soveromsdør er noe som er kontrollerbart i de gitte forklaringene og det er åpenbart at noen av de avhørte her ikke kan snakke sant. Det burde vært fotografert og laget en illustrasjonsmappe som viser åstedets beliggenhet i forhold til andre referansepunkter, for eksempel hvor den aktuelle butikken ligger, i tillegg til oversikt og eventuelle detaljfoto av relevante steder (rom-plassering) eller objekter i leiligheten.

Når avhører sitter med mistenkte på barnehuset har hun ingen «kort på hånden» når mistenkte forklarer seg om detaljer som egentlig er kontrollerbare, men som ikke er hverken undersøkt eller dokumentert i saken når avhøret av mistenkte gjennomføres. Riktignok er det en lokal etterforsker med på «bakrommet», men denne etterforskeren har kanskje heller ikke vært på åstedet.

I sak B (kroppskrenkelse på hjemmefest) har politiet foretatt en utrykning til stedet etter melding fra fornærmede. De er på stedet og snakker med personer som var til stede på festen. I PO står det bl.a. at patruljen melder om «*noe kaotisk på stedet med knuste ting*». Videre står det at patruljen har sagt at fornærmede «*kan vurdere å anmelde forholdet til uka*». Senere på kvelden står det i PO at mistenkte er påtruffet og at han har et blått øye og at han blir hentet av faren sin. Det blir ikke sikret noe foto fra huset der det er kaos og noen knuste ting. Det blå øyet til mistenkte blir heller ikke dokumentert. Foto burde vært et enkelt virkemiddel å ta i bruk for å i hvert fall sikre seg hvordan ting ser ut på stedet.

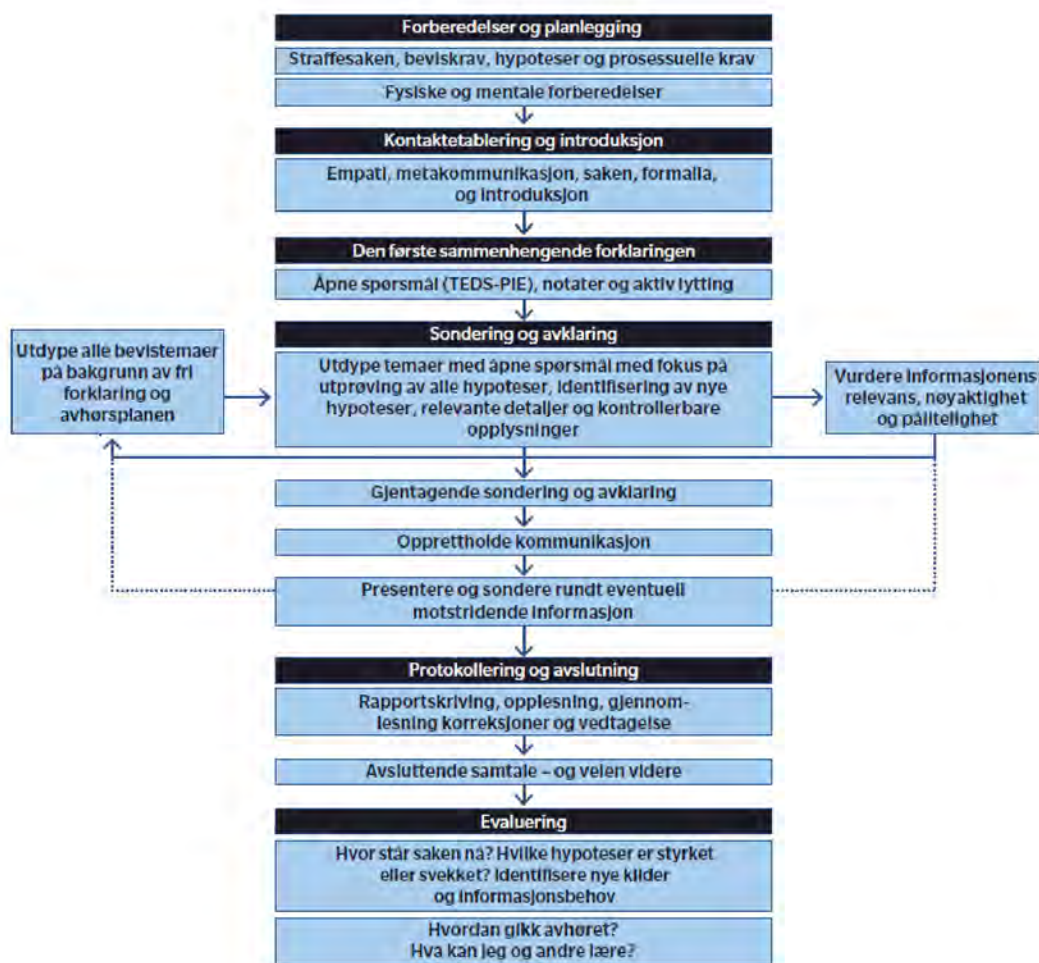
Forholdet er først kodet i PO som «*Skremmende/plagsom adferd*». Før det blir avsluttet, så endres dette til «*Ordensforstyrrelse privat sted*». Anmeldelsen som blir inngitt to dager senere er kodet som «*kroppskrenkelse*». Det er ikke gjort dokumenterte forsøk på å innhente ytterligere informasjon fra patruljene som var på stedet. En mulig forklaring på patruljens overfladiske handlinger på stedet og ved påtreff av mistenkte noe senere, er at det er nyttårsaften og at de ikke har tid til denne typen arbeidsoppgaver. Det fremkommer ikke av PO loggen at patruljen har ventende andre oppdrag. Det foreligger ingen rapport fra hverken patruljens handlinger/observasjoner på åstedet eller fra patruljens kontakt med den mistenkte senere på natten.

Avhør

I dette underkapittelet omhandles funn og diskusjon rundt hvordan formalia ved avhør er håndtert, ofte kalt rettigheter og plikter som gjelder ved politiavhør. Deretter følger en gjennomgang og diskusjon av funn knyttet til selve gjennomføringen og forberedelsene til avhør, ofte omtalt som avhørprosessen. Kapittelet avsluttes med funn og diskusjon knyttet til avhør rapporten. Kapittelet følger prosessen i tråd med avhørprosessen sine faser, og baserer seg på juridisk, etisk, kommunikasjonsfremmende fremgangsmåter og på prinsippene for pålitelig informasjonsinnhenting.

Modellen under viser helheten for den metodiske fremgangsmåten fra forberedelser til gjennomført og dokumentert avhør. Modellen under har sitt utgangspunkt i fasemodellen P.E.A.C.E som ble introdusert for engelsk politi i begynnelsen av 1990-tallet. Imidlertid er hovedprinsippene i avhørmodellen i tråd med norsk straffeprosesslov og påtaleinstruks fra 80-tallet om at det skal tilstrebes å innhente en mest mulig pålitelig informasjon basert på den avhørtes sammenhengende forklaring. Før den avhørte gjøres kjent med annen informasjon eller vises ting, skal det innhentes en detaljert beskrivelse i forkant. Avhørmodellen har vært en del av bachelor og EVU-studier/kurs, herunder KREATIV siden tidlig 2000 tallet. Kunnskapen om hvor sårbar avhørssituasjonen er for påvirkning har vært sentralt i PHS-utdanningene de siste 30 årene.

Modellene har hatt noe ulike versjoner, herunder oppdeling av faser, men hovedbudskapet har alltid vært å etablere en trygg avhørssituasjon hvor all unødvendig støy er redusert og hvor den avhørte i størst mulig grad forteller mest mulig selvstendig og i sammenheng uten å bli avbrutt og mest mulig uten å bli ledet/påvirket.

(Bjerknes og Fahsing, 2024, s. 255)

Rapporten følger fasene for avhøret. Forberedelsesfasen er imidlertid ikke en del av denne undersøkelsen, siden det ikke foreligger noen avhørsplaner og det for eksempel ikke er foretatt intervjuer av avhørerne. Selve saksmaterialet kan si noe indirekte om forberedelser eller mangel på sådan, men da blir det noe begrenset opp mot det som er dokumentert i saken. Det er imidlertid viktig at en avhører er forberedt både mentalt og i sine planer på at avhørssituasjonen kan endre seg og forløpe annerledes enn planlagt. Det er stor enighet om at et avhør bør starte og i lengst mulig grad gjennomføres ved at det er den avhørte som forteller og kommer med informasjon og ikke avhører. Avhører bør kunne «lese» den avhørte og respondere på måten den avhørte fremstår og responderer. Det er derfor lite hensiktsmessig å lage en avhørsplan bestående av en rekke konkrete spørsmål som er tenkt at skal stilles i den planlagte rekkefølgen. Åpne spørsmål som utfordrer den avhørte på å fortelle om det som er relevant for saken, er derfor en god start. Før det er avhører nødt til å skape en god avhørsrelasjon. Det betyr at den avhørte får akseptable svar på de spørsmål som hen har og at avhører greier å formulere åpne spørsmål basert på TEDsPIE og 5HN. Det er altså helt sentralt at sondering og eventuell kritisk sondering foregår med mest mulig åpen tilnærming, se for eksempel Allison (2021) om ORBIT og Lino mfl. (2025) om kriterier for det å søke etter en gullstandard for avhør av den mistenkte.

Rapporten tar derfor for seg kontaktetableringsfasen først og starter med formalia som vil være et av temaområdene som kontaktetableringsfasen naturlig vil inneholde. Mer om kommunikasjonen rundt kontaktetablering tas i underkapittelet «Avhørsprosessen».

Formalia ved politiavhør

I denne delen av rapporten vil det være særlig relevant å se hen til en mer utdypende gjennomgang av formalia ved politiavhør. Dette er i liten grad beskrevet og det er derfor særlig grunn til å vise til rapportlæreboka som har samlet og belyst alle de påfølgende rettigheter og plikter som er tatt inn i rapporten. For å begrense omfanget av denne rapporten vises det derfor generelt til denne læreboken (Bjerknes & Michaelsen, 2025). Første utgave av Politirapport kom i 2003 (Bjerknes & Williksen), og det har vært noe utvikling av hvordan formalia bør håndteres gjennom disse årene.

Gjort kjent med saken/hva det ønskes forklaring om

Det er tre sentrale områder avhører må søke å dekke når hen skal gjøre en avhørt kjent med saken eller hva det ønskes forklaring om. Det ene er å forklare hva slags sak/saker avhøret er begrunnet i. Her vil det ikke være tilstrekkelig å bare gjengi straffebestemmelsenes ordlyd og paragrafhenvisninger. Juridisk språk er skrevet av jurister og i utgangspunktet for jurister eller andre med særlig kompetanse innen juss. Innholdet i de relevante bestemmelsene må forklares. Ny forskning på norske avhør tilsier at det ofte oppstår situasjoner hvor den avhørte ikke forstår informasjonen avhører gir og at avhører ofte ikke sjekker ut om den avhørte har forstått hverken budskapet eller innholdet. (Diepveen, 2024; Diepveen, Svennevig & Urbanik, 2022; Svennevig, Urbanik & Diepveen, 2023; Brodshaug & Logendran, 2024).

Igjen kommer Språkrådets definisjon om klarspråk inn som en god veiledende beskrivelse. Den som blir avhørt har et uomtvistelig krav på å bli informert om det de trenger å vite for å kunne utøve sine rettigheter. Høyesteretts kjennelse i forbindelse med et avhør tatt nært knyttet til en pågripelse (HR-2022-866-U) er et eksempel på at det skal tillegges stor vekt at den avhørte faktisk forstår informasjonen og at det er avhørers oppgave å sjekke at denne forståelsen er på plass før forklaring gis. Formalia må altså gjøres kjent på en slik måte at den avhørte forstår det de blir informert om, og slik at de kan bruke informasjonen til det de skal eller kan benytte informasjonen til. I et avhør skal vitner normalt fortelle det de vet om det som er relevant for saken. De avhørte skal i mange tilfeller beslutte om de skal ha med seg noen i avhøret og om de i det hele tatt skal forklare seg for politiet på det aktuelle tidspunkt osv.

Det andre formålet med å få innsikt i hva saken gjelder, er å forstå hva det ønskes forklaring om. Det knyttes for eksempel til tid og sted for den aktuelle hendelsen. Det skal altså ikke være noen form for usikkerhet knyttet til hvilken sak forklaringen skal belyse/omhandle. Denne angivelsen må være tydelig nok til at avhørte vet hvilken hendelse det gjelder.

Det tredje området som avhører må ivareta når hen informerer om saken er å sørge for at det ikke gis informasjon som det er viktig for etterforskningen å beskytte/holde tilbake, eller som i sitt innhold vil kunne påvirke en forklaring eller som kan medføre at bevisverdien reduseres betydelig. Informasjonen må altså presenteres slik at påliteligheten i den avhørtes forklaring kan kontrolleres. Det vil alltid være en avveining mellom å fortelle tilstrekkelig om saken slik at den avhørte settes i stand til å forstå sine rettigheter og etterforskningsbehovet for å ivareta pålitelighet av det som blir forklart.

En mistenkt vil i tillegg ha krav på å få informasjon om mistankegrunnlaget. Det betyr at avhører må forklare hvorfor vedkommende er mistenkt, altså grunnen til anklagene. Dette følger av EMK art. 6 nr. 3 a:

Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal ha følgende minimumsrettigheter:

a. *å bli underrettet straks, i et språk han forstår og i enkeltheter, om innholdet i og grunnen til siktelsen mot ham (min understrekning)*

Tilsvarende er også gjentatt både i et mer detaljert direktiv for EU (2013) og i de såkalte Mendez-prinsippene utarbeidet av FN (Mendez, 2023) og i manualen utarbeidet av United Nations (2024, pkt. 3.7) står det i forbindelse med tydeliggjøring av «Legal and procedural safeguards»:

c) The right to information about rights.

d) The right to the presumption of innocence.

e) The right to remain silent and the right against compelled self-incrimination.

f) The right to information about the reasons for arrest and promptly informed of any charges.

Dette handler om at den pågrepne eller den som skal avhøres som mistenkt blir gitt tilstrekkelig anledning til å forsvare seg mot de anklager, sikrede spor eller annen informasjon som er lagt til grunn for mistanken når hen blir avhørt. Igjen er premisset at denne informasjonen må gis på en måte som i minst mulig grad vanskeliggjør etterforskningen. Det er ikke vanskelig å identifisere seg med et slikt informasjonsbehov hvis man tenker på situasjoner i det daglige liv. I en etterforskning vil det for en mistenkt sannsynligvis være helt naturlig å stille spørsmål om hva som er grunnen til mistanken. I forskningssammenheng er det kanskje særlig to undersøkelser som bør tillegges særlig vekt opp mot denne problemstillingen. I undersøkelsene er reelle mistenkte personer intervjuet og det de sier kan enkelt oppsummeres med at for å være villig til å forklare seg for politiet, så er dette med tillit til politiet og kjennskap til anklagene avgjørende faktorer (Pears & Gudjonsson, 1997; Holmberg & Christiansson, 2002).

I sak A er fornærmede avhørt etter å ha blitt kontaktet av politiet. Det er politiet som har opprettet sak for kroppskrenkelse etter at de har tatt beslag i et videoopptak som tilsynelatende viser at fornærmede blir dyttet, sparket og slått av to gutter. Den ene av de to guttene som fremstår som gjerningspersoner, er identifisert og er satt som mistenkt i saken når avhøret av fornærmede starter. Normalt vil det å gjøre saken kjent for en fornærmet ikke være relevant fordi det er fornærmede som selv forteller det. Men i dette tilfelle er det altså politiet som må fortelle dette da det er de som har opprettet saken uten fornærmedes kjennskap.

Når avhører introduserer saken eller hva det ønskes forklaring om, sier avhører:

"... denne saken dreier seg om at du har fått noen slag av en annen person "... Du har status som fornærmet som betyr at noen har gjort noe mot deg."

Når noen gjøres kjent med saken, vil det normalt være slik at det opplyses om tid, sted og den aktuelle handlingen. I dette tilfelle vet avhører ikke hvor stedet er, men har en tidsangivelse på

videoen, i tillegg vet politiet navnet på den de mistenker for å være en av gjerningspersonene. Dette er ikke noe som avhører opplyser om. Hvem den identifiserte mistenkte er kan neppe ansees som fremtidig bevisstridighet. Det er derfor grunn til å si at mistenktes navn bør komme frem som en del av informasjon om saken og hva det ønskes forklaring om.

Avhører kommer også med en påstand om at avhørte har status som fornærmet fordi «noen har gjort noe mot deg». Det er en mistanke om dette. Hva som faktisk har skjedd, er noe av det fornærmede skal forklare seg om. Det avhører sier favoriserer hypotesen om at det må være slik at det er fornærmede som er offeret. Det tas altså ikke forbehold om hypotesene om at dette kan være en nødvergesituasjon eller et avtalt spill med samtykke.

Fornærmede blir videre gjort kjent med at grunnen til at politiet har opprettet sak med ham som fornærmet, er at de har et videoopptak som viser dette. Det blir ikke opplyst hvordan de har kommet frem til eller identifisert fornærmede. Det som er bra her er at avhørte blir gjort kjent med hva som er grunnlaget for hvorfor politiet har opprettet sak. Det som forblir uklart, er hva fornærmede forventes å forklare seg om. Det er for eksempel omstendighetene rundt den hendelsen på videoen, foranledningen, det som skjer rett før opptaket starter, hvem som er involvert/står og ser på, og hva som skjer i etterkant.

I mistenktavhøret i sak A informerer avhører om saken med å si:

Du er mistenkt for to tilfeller av kroppskrenkelse og når man er mistenkt er det sånn at politiet tror man har gjort noe. Og så ønsker vi å undersøke litt rundt det.

Avhører sier videre at det foreligger en video og forteller også navnet på fornærmede.

Avhører er ikke konkret opp mot tid og sted. Tiden er angitt ganske eksakt i anmeldelsen, mens sted er ukjent. Imidlertid har fornærmede forklart seg og opplyst at hendelsen foregikk utenfor skolen de begge er elever ved. At det gjelder «to tilfeller av kroppskrenkelse» er en svak angivelse av hva mistenkte er anklaget for. Det å bruke det juridisk ordet «kroppskrenkelse» medfører et behov for en forklaring på hva dette innebærer. Mistenkte i sak A er kun anklaget av politiet for å ha begått en mulig straffbar handling. Det foreligger ingen annen juridisk vurdering av mistankegrunnlaget enn at det er tilstrekkelig til å iverksette etterforskning, noe som tilsier at graden av mistanke er ned mot rimelig grunn.

Videoen kan benyttes til å gradere mistankens styrke opp, men kan også være gjenstand for alternative forklaringer. Det blir altså i beste fall unøyaktig å si slik avhører gjør ved å si «når man er mistenkt er det sånn at politiet tror at man har gjort noe». Grunnen til mistanken er denne videoen, og slik denne videoen fremstår så er det grunn for politiet til å anta at mistenkte fysisk har utsatt fornærmede for uønsket vold. I denne straffebestemmelsen inngår det også to unntak for når slike handlinger kan være straffefrie. Dette er hypoteser som må inngå i etterforskningen generelt og i mistenktavhøret spesielt. Så det avhører må søke å belyse, er hva som eventuelt har skjedd i forkant av det videoen viser, samt i etterkant. Dette inngår i lovens ordlyd om informasjon om hva saken gjelder og hva det ønskes forklaring om. Det er altså ikke videoen som er det begrensende i hva mistenkte bør oppfordres til å forklare seg om.

I sak B som gjelder kroppskrenkelse på privat sted nyttårsaften, introduserer avhører saken på følgende måte (15:30):

Saken dreier seg om en kroppskrenkelse mot en som heter XX (fullt navn). Du er altså anmeldt for en kroppskrenkelse som skal ha skjedd på nyttårsaften. Så da lurar jeg på om du vil gi en forklaring på det?

Mistenkte må forholde seg til og forstå hva som ligger i begrepet "kroppskrenkelse". Hva er en kroppskrenkelse, for eksempel opp mot kroppsskade? Tidsangivelsen som brukes er «nyttårsaften». Når en "aften" begynner og slutter er det nok ulike meninger om, men i anmeldelsen er tidspunktet ganske eksakt angitt til kl. 23:10 – 23:20. Avhører opplyser heller ikke noe om stedet for handlingen. Det kunne vært opplyst i form av at det for eksempel var hjemme hos fornærmede X.X eller den konkrete gateadressen. Mistenkte burde også vært informert om at mistanken bygger på anmeldelsen fra fornærmede og dennes verge.

Dersom det ikke ligger konkrete etterforskningshensyn bak, så bør tid og sted for handling oppgis så konkret som mulig når avhører informerer mistenkte om saken. Dette bidrar til å konkretisere hva det særlig ønskes forklaring om. I relevante tilfeller er dette også sentralt opp mot eventuelt alibi, men det blir ingen problemstilling så lenge mistenkte erkjenner å ha vært på stedet innenfor aktuelt tidsrom. Ofte vil det være aktuelt å omhandle lengre tidsintervaller både før og etter, men det bør komme frem knyttet til «hva det ønskes forklaring om» og bør ikke blandes inn i den konkrete anmeldte hendelsen. Det må altså kunne skilles på tidsangivelse på det straffbare forholdet og hvilke tidsrom det ønskes forklaring om.

Informasjonen mistenkte får om saken, hva det ønskes forklaring om og grunnlaget for mistanken, skal bidra til at den mistenkte gis en reell anledning til å foreta valg opp mot de rettigheter hen har. For eksempel om hen vil forklare seg på dette tidspunktet/stadiet av saken, om det er ønskelig med en forsvarer til stede eller om det kan være lurt å benytte seg av tilståelsesrabatt-ordningen. I dette tilfellet forteller avhører hvorfor politiet mistenker avhørte for kroppskrenkelse. Mistankegrunnlaget er at politiet har mottatt en forklaring hvor mistenkte blir anklaget for å ha utført «kroppskrenkelse» mot fornærmede. Dette er grunnen til at han er mistenkt og grunnen til at han nå er innkalt til avhør med status som mistenkt.

Det vesentlige her er først og fremst manglende informasjon om hva mistanken gjelder. Kroppskrenkelse er som nevnt et juridisk begrep som ble innført med ny straffelov og burde vært forklart ved å fortelle hva som det konkret er mistanke om at den mistenkte har gjort, for eksempel at han mistenkes for å ha slått, sparket eller dyttet ol. evt. med en følge. Hva mistenkte er informert om eventuelt før avhøret, for eksempel knyttet til innkallingen til avhør vites ikke, da det ikke foreligger noen saksdokumentasjon omkring dette. Det kunne avhører ha medvirket til ved å omtale slik informasjon i begynnelsen av avhøret og dermed også innført det i starten av avhørsrapporten.

I sak C – voldtekt til samleie, gjøres siktede kjent med saken slik:

Du er siktet for å ha dopet ned og voldtatt XX (fullt navn) i slutten av juni i år i leiligheten til YY (fullt navn). Sagt med paragrafer er dette § 292 og 291 i straffeloven.

Avhører bruker bl.a. begrepet "voldtatt" uten at dette forklares noe mer. Hva mistenkte forstår med voldtekt, blir ikke sjekket ut. Det er derfor vanskelig å spørre mistenkte rett etterpå om hva han eventuelt tenker om denne mistanken/siktelsen. Å vise til straffelovens paragrafer vil heller ikke medføre særlig økt forståelse av hva mistanken gjelder. Hvis dette skulle gitt noen mening burde innholdet i de to nevnte bestemmelsene blitt lest opp. I tilfelle ville det vært

mer i tråd med hva som eventuelt hadde stått i en siktelse. Det foreligger ingen dokumentert siktelse i saken, så det leses ikke fra noen siktelse når avhører forteller mistenkte om saken.

Avhører starter med å si at avhørte er siktet. Det mer korrekte ville nok vært å si at han er anmeldt eller anklaget av fornærmede XX. Hvorfor mistenkte omtales med status som siktet er uklart. I løpet av avhøret blir mobiltelefonen hans beslaglagt, så slik sett er det benyttet tvangsmiddel mot ham, men han blir altså innledningsvis informert om at han er siktet. Ransakingen og beslaget av mobiltelefonen mot slutten av avhøret er gjort uten at det foreligger noen beslutning hverken fra påtalemyndighet eller retten. Avhøret av siktede tas en måned etter fornærmedes forklaring og det tilsier at det har vært rimelig med tid for å innhente beslutning fra retten opp mot ransaking og beslag av mobiltelefon. En mulig forklaring på siktet-statusen kan være at påtalemyndigheten har fått retten til å oppnevne forsvarer. I tilfelle burde det vært oppgitt som grunn for status som siktet.

Avhører forklarer heller ikke hvorfor han er siktet. Mistankegrunnlaget på avhørstidspunktet er utelukkende det fornærmede har forklart i politiavhør. I dette avhøret har hun anklaget mistenkte for å ha gitt henne en eller annen form for medikamenter slik at hun ikke skjønnte hva som foregikk og at hun derfor ikke var i stand til å motsette seg siktedes handlinger. Dette er handlinger hun selv har blitt fortalt av andre. Hvordan dette mistankegrunnlaget eventuelt skal/bør sies til den mistenkte, bør diskuteres grundig med PEL og PÅL før avhøret. Her settes den anklagedes informasjonsbehov (grunnleggende rettigheter) opp mot etterforskningsmessige behov. Disse to hensyn skal vurderes i hvert enkelt tilfelle og man kan ikke på generell basis fremme kun etterforskningens behov. Mistenktes grunnleggende informasjonsbehov ved pågrep eller ved første myndighets-avhør er tydeliggjort både i EMK art. 6 nr. 3, EU-direktivet om mistenktes minimumsrettigheter og i FN sine Mendez-prinsipper. I en undersøkelse blant norske avhørere og etterforskningsledere var det et stort flertall som sa at de kun tok hensyn til etterforskningen når de vurderte hva som skulle sies om saken innledningsvis. Menneskerettighetene beskrevet som minimumsbehov, var det bare en liten andel som mente at var av betydning (Bjerknes, 2019). I sak C samtykker forsvarer i å motta saksdokumenter mot taushetsløfte og han er til stede ved avhøret. Om avhørte har fått eller har hatt mulighet til å rådføre seg med advokaten før avhøret vites ikke, da det ikke er noen form for dokumentasjon omkring dette. Det er en kjent sak at denne problemstillingen gjør at mange forsvarere velger enten å ikke være til stede i avhøret, eller anbefaler sin klient om å ikke forklare seg på det aktuelle tidspunkt (Advokatforeningen, retningslinjer forsvarere, 2025, pkt. 6).

I de to vitneavhørene i sak C blir saken introdusert med at avhører forteller vitnet at saken politiet ønsker forklaring om er «et overgrep som skjedde hjemme hos ham mellom E. (fornærmede) og L. (mistenkte) i juni». Avhører bruker begrepene "overgrep" når han introduserer saken. Det at saken vitnene skal avgi forklaring i er en voldtektssak opplyses ikke. Hva som ligger i begrepet «overgrep» utdypes heller ikke. Hva et vitne på 15 år forstår av hva som ligger i ordene hendelse eller overgrep vites ikke, men de blir ikke forklart ytterligere. I avhørsrapportene blir dette annerledes fremstilt. I den ene står det at vitnet ble fortalt at det hadde vært en hendelse mellom xx og yy, mens det i den andre rapporten ikke er utdypet noe om hva som er sagt når saken er introdusert for vitnet. Der står altså kun standard BL kulepunkt tekst: gjort kjent med «hva det ønskes forklaring om».

I sak D er siktede 15 år og saken gjelder fremstilling av overgrepsmateriale av barn. Siktede blir først forklart tid og sted for handlingen ved at siktede skal ha sendt en video med overgrepsmateriale på Snapchat. Her forklarer avhører ganske konkret hva saken handler om og hva han er mistenkt for å ha gjort. Så forteller avhører at grunnen til at han er «siktet» er at politiet mener det er mer enn 50 % sjanse for at han har gjort dette. Dette kunne vært en forklaring i forhold til dette med skjellig grunn til mistanke, men har ikke noe med hvorfor han har fått status som siktet og ikke mistenkt. Grunnen til at mistenkte i denne saken har status som siktet er knyttet til at påtalemyndigheten har gått via retten og fått en beslutning på ransaking og beslag av siktedes mobiltelefon noen dager før avhøret. Det er tvangsmiddelbruk som er årsaken til at den mistenkte har fått status som siktet.

Ordet «overgrepsmateriale» er et relativt nytt juridisk eller politifaglig begrep som ikke gir så tydelig mening og som må forklares ytterligere for folk flest. Dette er ikke bare fordi mistenkte i denne saken er 15 år, men vil gjelde vanlige voksne personer også, men især de som kan sies å være særlig sårbare, herunder gjelder også de som har språklige utfordringer i det å forstå informasjon generelt og har norsk språkutfordringer spesielt.

Videre blir siktede gjort kjent med saken ved at avhører leser den aktuelle delen av lovteksten i § 311 som han henter fra siktelsen som er skrevet noen dager før avhøret:

«... anskaffet, besittet, gjort tilgjengelig eller på annen måte søkt å utbre seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn.»

Dette er juridisk språk som må forklares ytterligere for enhver mistenkt – uansett alder.

Avhører forteller ikke hva grunnlaget for mistanken er, bare hva mistanken gjelder. Det som må forsøkes å forklare noe mer om er altså hvorfor mistenkte er mistenkt. Dette er ikke det samme som grunnlaget i siktelsen som er en ren beskrivelse av de handlinger siktede mistenkes for. Mistankegrunnlaget i denne saken er at norsk politi har fått informasjon fra en amerikansk organisasjon som blant annet jobber for å forhindre seksuell utnyttelse av barn og deling av overgrepsmateriale (det tas her forbehold om at dette er taushetsbelagt informasjon, jeg antar at det ikke er tilfelle siden dette kommer klart og tydelig frem i saksdokumentene). Organisasjonen har varslet Kripos som igjen har varslet og gitt informasjonen videre til politidistriktet. Ut fra den informasjonen har politidistrikt etterforsket seg fram til at dette bildematerialet er mottatt eller sendt videre fra en telefon som siktede står oppført som eier av og som er utført via hans Snapchat konto. Dette er grunnen til mistanken er rettet mot ham. Hvordan dette skal sies taktisk og på en barnefaglig måte, må avhører avklare med e-ledelsen/barnefaglige fagpersoner. Informasjonen må kunne formidles på en slik måte at det ikke medfører vesentlige tap av bevisverdien, samt at det mistenkte eventuelt senere forklarer seg kontrollere. På den måten bevares bevisverdien og den mistenkte får tilstrekkelig informasjon til å ta sine beslutninger. Slike beslutninger kan være at mistenkte velger å forklare seg detaljert i tråd med hans oppfatning av handlingen, at han velger å ta en pause for å samtale med forsvarer, eller at han ikke ønsker å forklare seg mer på det aktuelle tidspunktet.

Vergen som er til stede i dette avhøret spør bl.a. om det er andre mistenkte involvert i saken enn bare siktede, og er overrasket over at det ikke dreier seg om flere involverte. Dette belyser at hun kanskje ikke har skjönt hvorfor siktede er mistenkt, men har trodd at grunnen til mistanken mot siktede skyldes etterforskning av andre for tilsvarende forhold begått i en form for felleskap.

I sak E, som gjelder nøyaktig det samme forholdet som i sak D, gjøres siktede kjent med saken ved at han er «mistenkt for å ha lastet opp video med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller som viser seksualisering av barn + tid og sted (snapchat)». Siktede blir også overlevert siktelsen, som han blir bedt om å lese selv. Det bør også her stilles spørsmål om siktede forstår hva som ligger i begrepene "overgrep" eller "seksualisering". Heller ikke i dette avhøret sies det noe om mistankegrunnlaget, altså det som har ført frem til at han nå er mistenkt for det siktelsen omhandler. Dette er for øvrig helt identisk med hvordan sak D oppstod.

I sak F som gjelder bruk av narkotika (§ 24) blir det ganske uklart hva mistenkte er gjort kjent med siden foranledningen rundt helsehjelpssituasjonen ikke er særlig beskrevet i saksdokumentene. Det er å anta at avhører «overtar» den mistenkte etter at han først er blitt håndtert av helse og en annen patrulje. Det foreligger ingen dokumentasjon fra primærkildene i saken, altså den som snakket med mistenkte da han fortalte om narkotikabruken første gang. I det formelle avhøret blir saken gjort kjent ved at det er avhører som forteller det aller meste av hva mistenkte skal ha fortalt den andre patruljen. Det er altså ikke avhørte som forteller om hva som har skjedd, men den som tar avhøret. I denne saken oppstår det et innledende spørsmål. Hva er mistenkte gjort kjent med av sine rettigheter innledningsvis da han forteller om hva som har skjedd med venninna sin første gang?

Denne jenta har tatt en pille med ecstasy og fått en «dårlig reaksjon». Mistenkte har da fortalt politiet hva slags pille det var og at han hadde tatt den andre halvdel av pillen selv. Han sier dette i en helse/livreddende situasjon. Han forteller blant annet at han ikke fikk noen slik reaksjon. Etterpå får han beskjed om at han vil bli anmeldt for bruk av narkotika ut fra det han selv skal ha sagt. Det er åpenbart at mistenkte ikke har fått forklart rettighetene sine før han første gang kommer med den selvinkriminerende informasjonen som blir sagt i en livreddende helsesituasjon. Det er derfor diskutabelt om det uten videre er sånn at det mistenkte har sagt i den første situasjonen, bør gjenbrukes ved et formelt avhør etterpå. Rent formelt er dette nok en fremgangsmåte som i gitte situasjoner ville blitt tiltatt ført som bevis, men ikke uten videre. Det er utenfor denne undersøkelsens eget pålagte mandat å følge opp i hvilken grad dette er god etisk og forebyggende fremgangsmåte. Det er ikke sikret eller dokumentert andre bevis i denne saken enn det mistenkte selv opplyser.

Det andre som skjer i dette avhøret er at avhører forteller nærmest alt og mistenkte mer eller mindre bekrefter. Avhøret i denne saken gjennomføres som et PPS-avhør ved at det tas på stedet, med mistenkte i den noe berusede tilstanden han befinner seg i og at dette dokumenteres ved lydopptak og diktat som rapportform. Mer om disse tingene senere i rapporten under eget underkapittel om PPS.

Anklager- og vitneansvaret

Vitneansvaret knyttet til politiavhør er regulert i straffeloven § 221 om uriktig forklaring:

Med bot eller fengsel inntil 2 år straffes den som skriftlig eller muntlig gir uriktig opplysning til ...

d. offentlig myndighet når forklaringen er bestemt til å avgi bevis

I tidligere lov ble begrepet «falsk» benyttet, men etter straffeloven av 2005 er ordlyden endret til «uriktig». Denne endringen er gjort for å unngå en sammenblanding av objektive og

subjektive vilkår og for å rendyrke det objektiv riktige, altså et krav om at vitnet objektivt har forklart seg uriktig med forsett. I siste ledd kommer unntakene inn i forhold til å ikke måtte forklare seg selvinkriminerende ved å fortelle sannheten. I dette ligger også unntaket knyttet til sosialt omdømme. For eksempel at vitnet, dersom det fortelle det vitnet vet, vil kunne bli utsatt for alvorlige konsekvenser fra et miljø. I slike tilfeller må vitnet oppgi grunnen til at vitnet ikke vil forklare seg om det konkrete temaet.

Språkmessig er det forskjell på «falsk» og «uriktig». For begge skal det legges til «bevisst» og denne presiseringen om forsett er nok viktigere enn mange kanskje tror. I flere av de gjennomgåtte avhørene presiserer avhører at den avhørte «ikke trenger å forklare hvis hen ikke husker helt eller ikke ønsker å fortelle». Dette er i beste fall upresist. Velger den avhørte å forklare seg, gjelder det ikke noe slikt forbehold dersom man ikke kommer inn under fritaksreglene. Et vitne må forklares hva det straffbare ved uriktig forklaring innebærer, slik at den avhørte ikke velger å unngå å fortelle om ting de tror eller er usikre på. En slik frykt for å fortelle noe som er uriktig, vil fort medføre en reservasjon hos den avhørte. Dette er uheldig for mulig oppklaring av saker.

En undersøkelse knyttet til empati i norske politiavhør med fornærmede, kan være eksempel på at denne usikkerheten nok er større enn det avhørere generelt kanskje tenker (Erstad, 2024, s. 48):

Flere av informantene fortalte at de var redde for å gi uriktige opplysninger i avhøret. Noen henviste til at de hadde fått informasjon fra avhører om at de ikke kunne si noe som ikke var sant. Anne opplevde et press på at alt hun sa måtte være sant, noe som førte til at hun lot være å si ting hun var usikker på.

Anne forteller at: Det er veldig press på at du bare må si det som er sant og det du ikke husker er det bedre å si at du ikke husker. Hvis du da er litt i tvil, så går det under husker ikke. Det er mye press på at det du sier må være sant og det du er i tvil på det trenger du ikke å si. Det er mye du er i tvil på som viser seg at det var sånn du husket det, men du er redd for å si det fordi du er litt i tvil.

Dette betyr at avhører må være svært oppmerksom på å forklare at det er det bevisst uriktige som kan være straffbart og at det er svært viktig at de avhørte faktisk forklarer seg selv om de er usikre på om det de husker eller har oppfattet er helt riktig. Det viktige da er at usikkerhet uttrykkes og dokumenteres, men det er altså viktig at det sies og ikke ties.

I sak A – om kroppskrenkelsen vist på videoen, er det som nevnt politiet som har tatt initiativet til å opprette sak. Det er politiet som har skrevet anmeldelsen uten kontakt med fornærmede i forkant. I avhøret forklarer avhører vitneansvaret og fornærmedes sin rett til å ikke måtte forklare seg på denne måten:

Du er fornærmet, og det betyr at noen har gjort noe mot deg. Du trenger ikke forklare noe til politiet hvis du ikke ønsker det. Det velge du selv. Det er sånn at det er noe som heter vitneansvaret, som betyr at hvis du sier noe, så må det være sant.

Avhører forklarer at fornærmede ikke trenger å forklare noe til politiet. Dette blir sagt på en måte som den avhørte fort kan oppfatte som om at det ikke hersker en generell forklaringsplikt for vitner i straffesaker. Fornærmede vil ha forklaringsplikt for retten og politiet kan velge å fremstille ham for rettslig avhør. Dette er normalt ikke nødvendig, da de fleste vitner velger å forklare seg for politiet. Det er viktig at vitner forklarer seg i straffesaker og det skal svært gode grunner til for at et vitne som politiet antar innehar sentral informasjon for saken, skal slippe å fortelle om det fordi «de ikke har lyst».

Vitner er når de først velger å forklare seg forpliktet til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som de skjønner kan ha betydning for saken, jf. påt. instr. § 8-6 sjette ledd:

Vitnet skal gjøres kjent med at når forklaringen avgis, er vitnet under straffansvar forpliktet til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som angår saken.

I sak B blir det gjennomført noen vitneavhør. I vitneavhøret av en av de som var til stede på aktuell nyttårsfest og som så hendelsen, så introduseres vitneansvaret slik:

Det er noe som heter vitneansvaret. Det betyr i praksis at du ikke har noen plikt til å forklare deg for politiet, men hvis du velger å forklare deg så er det viktig at det vi snakker om er sant. Så det vitneansvaret betyr at man ikke kan lyve, men du kan velge og ikke svare på ting, men hvis du velger å svare på ting så må det være sant. Skjønnte du det? (min understrekning)

Her er det særlig to elementer som avhører ikke tar med i sin informasjon om hva vitneansvaret går ut på. Dette er at det er straffbart å forklare seg bevisst uriktig. Altså å forklare noe man vet ikke er sant. Det andre er at vitneansvaret også inkluderer at vitnet forteller alt og ikke legger skjul på noe som han skjønner kan ha betydning for saken. For eksempel at vitnet holder tilbake informasjon om hva fornærmede gjorde eller sa, og på den måten eventuelt bidrar til å styrke mistanken mot mistenkte.

Det er flere slike eksempler i det undersøkte materialet hvor avhører tydelig og gjentatte ganger sier at det er helt greit at vitnet ikke vil fortelle om enkelte deler. Resultatet er at det er nettopp slik vitnene da opptrer ved å for eksempel si at de ikke ønsker å oppgi andre som kan være involverte i saken osv. Dette er slik det fremstår ikke informasjon som hverken går inn under fritaksretten etter straffeprosessloven § 122 eller § 123. Vitner skal spørres om de er villige til å avgi en politiforklaring, men når de først velger å forklare seg må de faktisk fortelle det de vet så lenge fritaksreglene ikke «treffer» dem.

Det andre momentet var altså at avhører ikke forklarer den avhørte at det følger et mulig straffeansvar med i dette med eventuelt å ikke forklare seg sant eller uriktig som lovteksten benytter. Det vil si at det vil kunne være straffbart å komme med bevisst uriktige opplysninger. Det handler om informasjon som i innhold vil kunne vanskeliggjøre en etterforskning eller villedende etterforskningen, med tilvarende resultat i en domstol. Det vil også inkludere at noen bevisst (forsettlig) holder tilbake opplysninger som de skjønner er/kan være relevante for saken. Dette er informasjon som kan vanskeliggjøre eller villedende eller som medfører at noen blir anklaget eller blir værende som anklaget, eller som medfører at noen ikke blir anklaget.

Anklagerprinsippet er et separat straffebud, men i kontekst vil det kunne gli over i vitneansvarsområdene ved en bevisst uriktig forklaring. Slike situasjoner oppstår det mange av i avhørene i sak B. Avhører lar for eksempel fornærmede slippe å forklare seg uten at det hverken avklares grunnen til at vitnet ikke vil si noe eller at politiet, dersom de finner det viktig nok, kan fremstille fornærmede i rettslig avhør med forklaringsplikt om sin kunnskap som ikke inngår som selvinkriminering.

I avhøret i sak A nekter fornærmede bl.a. å svare på hvem den andre gutten (mistenkte nr. 2) på videoen er. Dette er sentrale opplysninger for politiet og er informasjon som klart vil ha betydning for etterforskningen med påfølgende egnethet som bevis. Han ønsker heller ikke å fortelle særlig mye om foranledningen til hendelsen. Fornærmede kan altså la være å gi

opplysninger om de delene av hendelsen som han selv kan risikere å bli straffeforfulgt for eller der det kan oppstå vesentlig tap av anseelse.

Når fornærmede først velger å forklare seg om hendelsen, kan han ikke uten videre si at han ikke vet, eller ikke husker osv. omkring noe han faktisk både vet og husker godt. Et slikt eksempel er åpenbart hvem den andre gutten er. Å si at han ikke vet hvem den andre gutten er, er faktisk løgn. Han sier bl.a. senere i avhøret at de tre involverte etter denne slåsskampen har sittet ved samme bord i kantinen på skolen. Det er ganske åpenbart at han vet navnet til den for etterforskningen ukjente gutten. Og om han ikke vet hele navnet vet han hva han heter til fornavn eller så kan han bidra med identifiserende opplysninger. Men han slipper altså unna med å si at han ikke vet. Fornærmede er gjort kjent med deler av vitneansvaret og at han ikke trenger å forklare seg eller i hvert fall ikke trenger å svare på spørsmål han ikke har lyst til å svare på. Poenget her er at politiet sterkt bør oppfordre den avhørte til å svare på de spørsmål politiet ønsker å få svar på. Det er et relativt avgjørende spørsmål som fornærmede «slipper» å svare på. Hadde politiet prioritert saken ville fornærmede eventuelt blitt fremstilt for rettslig avhør. Fornærmede vanskeliggjør altså politiets arbeid og i denne saken medfører det at politiet aldri foretar seg noe ovenfor denne personen (mistenkte nr. 2). Hva dette skyldes er uklart, da det ikke finnes noen plan eller beslutningsdokumentasjon i saken.

I påtaleinstruksen § 8-10 femte ledd står det:

For øvrig kan vitnet etter omstendighetene gjøres kjent med at det ikke har plikt til å forklare seg for politiet med mindre det har forklaringsplikt etter [straffeprosessloven § 230](#) første ledd annet punktum.

Dette innebærer at avhører faktisk ikke må, men kan informere om at han ikke har plikt til å forklare seg. Det er ganske langt unna at avhører klart og tydelig flere ganger sier at det er helt greit at fornærmede ikke svarer på spørsmål. Videre ligger det i vitneansvaret at når fornærmede først velger å avgi en forklaring om saken, så må han ikke komme uriktig informasjon eller legge skjul på noe. Som nevnt er det flere av avhørerne som informerer om vitneansvaret på denne måten.

Anklageransvaret er formulert slik i straffeprosessloven:

§ 222. Uriktig anklage

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som ved å gi uriktig opplysning til retten, politiet eller annen offentlig myndighet, ved å fabrikke bevis eller ved annen atferd skaper et uriktig grunnlag for straffansvar, og derved pådrar noen en siktelse eller domfellelse

I sak A informeres ikke fornærmede om anklageransvaret. For en som avhøres som fornærmet vil det normalt være slik at anklager- og vitneansvaret tas samlet. Dette gjelder selv om det ikke er fornærmede som i dette tilfelle inngir anmeldelsen. Anklageansvaret er knyttet til innholdet i forklaringen og herunder det å si noe bevisst uriktig om noen (anklage) som kan medføres straffeforfølgning, siktelse eller dom for denne. Grunnen til at dette skjer er nok knyttet til rutinetrinn i BL i rutinen «avhør fornærmede» og at det ikke benyttes rutinen «mottatt anmeldelse». Igjen er det viktig å presisere at det er avhørers ansvar å tenke hva som er aktuelle formelle bestemmelser og ikke stole blindt på rutinetrinnsprosedyrer.

I anklageransvaret er det straffbare å forklare seg om noe noen ikke har gjort, med den følge eller fare for følge, å skape et uriktig grunnlag for straffeforfølgning/straffeansvar.

I denne saken er det også separat sentralt å fortelle både sannheten, men også helheten rundt forholdet, fordi det både i sak A og B kan være slik at foranledningen gjør handlingen straffri. Det vil for eksempel si at dersom det i disse sakene foreligger en situasjon som inngår i beskrivelsene for unntak for straffeskyld etter kroppskrenkelsesbestemmelsen, så kan de være unntatt straff, jf. strl. § 271 andre ledd:

En kroppskrenkelse kan gjøres straffri dersom

- a. den er gjengjeldt med en kroppskrenkelse eller kroppsskade, eller*
- b. den gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade, eller provoserende ytring*

Det er derfor vesentlig i sak A at fornærmede faktisk avgir forklaring om hvem som var involvert og hva som var bakgrunnen for voldshendelsen som vises på videoen.

I sak B – kroppskrenkelse på en fest på privat sted, forklarer avhører anklager- og vitneansvaret slik overfor fornærmede:

Du skal gjøres kjent med anmelder- og vitneansvaret, det er i korthet at i og med at du er over 15 år så er det straffbart å inngi en falsk anmeldelse eller vitneforklaring for politiet.

Skyldkravet i bestemmelsene er forsett. Det er i den forbindelse det anbefales å legge til informasjon som avklarer hva som er straffbar løgn og når uriktigheter i en forklaring ikke er straffbar. Det er altså den bevisste løgneren. I denne forbindelse en bevisst uriktig anklage mot en person eller om noe som vedkommende vet eller bør forstå at ikke er riktig. Som i sak A er det i kroppskrenkelsessaker særlig viktig å få avklart om det er noe ved foranledningen som kan spille inn på vurderingen av de omstendigheter som omtales i loven som mulig straffefrigjørende. Det å holde tilbake informasjon som er egnet til å kunne medføre straffrihet, vil altså være særlig aktuelt å formidle i disse sakene. Generelt vil tilsvarende også være aktuelt opp mot nødverge. Dette må ikke blandes med selvinkrimineringsreglene.

Loven benytter altså uttrykket "uriktig anklage". Avhørers bruk av uttrykket «falsk anmeldelse» blir dermed upresist, og da særlig opp mot begrepet "anmeldelse". Det er altså ikke nødvendig at anklagen knyttes til en anmeldelse. Dette har naturlig nok blitt endret også av ny straffelovsbestemmelse om at det meste nå er underlagt offentlig påtale. Fornærmede blir nok i mye større grad avhørt etter rutinetrinnene i rutinene «avhør fornærmede» enn tidligere via «mottatt anmeldelse».

I avhøret av fornærmede i sak B kommer fornærmede med anklager både mot en konkret navngitt person og gir informasjon om en konkret hendelse som i sitt innhold er å anse som et straffbart forhold. Det betyr at både § 222 og § 225 er aktuelle, se mer om dette i Lovdata med tilhørende lovkommentarer. Se også Veileder i politiavhør av barn og andre særlig sårbare som mistenkt (Brøste mfl., 2023). I Rapportlære for politiet (Bjerknes og Michaelsen, 2025, s. 211-214) forklares både vitne- og anklageransvaret, og omtaler hva som bør være med som informasjon når avhørte skal forklares sine rettigheter.

I sak B er det gjennomført to vitneavhør av øyenvitner til hendelsen. Begge vitnene er 16 år og avhøres over telefon. Avhører er den samme i begge avhørene og i de to avhørene introduserer vitneansvaret tilnærmet likt:

Det er noe som heter vitneansvaret. Det betyr i praksis at du ikke har noen plikt til å forklare deg for politiet, men hvis du velger å forklare deg så er det viktig at det vi snakker om er sant. Så det vitneansvaret betyr at man ikke kan lyve, men du kan velge og ikke svare på ting, men hvis du velger å svare på ting så må det være sant. Skjønnte du det?

Her er også dette med at det følger en straffetrussel med i innholdet av vitneansvaret og at det er den bevisste uriktige forklaringen (forsettet) som eventuelt er straffbar. Poenget med å introdusere vitneansvaret er å få på plass alvorligheten ved et politiavhør kontra en annen samtale. Avhørte må forstå at det kan få alvorlige konsekvenser for den som blir uriktig omtalt og at det er viktig at en straffesak bygger på objektiv sannhet. Mange vil kunne oppleve at en samtale med politiet gjort per telefon ikke nødvendigvis er så nøye. Det blir mer alvor når slike rammer som vitneansvaret blir tilstrekkelig forklart og forstått. Ekstra alvorspreg vil dette med gjennomgang av rapporten hvor den skriftlige versjonen kommer fram være. Derfor vil det ofte være slik at vitner vil tone ned noen av utsagnene sine når de leser det skriftlige rapportsammendraget. Ord blir sterkere, og det får et mer alvorspreg når det blir skrevet/lest enn når noen bare snakker sammen om det.

Avhører spør den avhørte om han skjønnte det avhører fortalte, men dette er ikke tilstrekkelig. Forståelsen må faktisk sjekkes ut. Typisk måte for slik utsjekk kan være at avhører ber den avhørte om å forklare det han har oppfattet, eller at den avhørte blir oppfordret til å komme med eksempler på det avhører har forsøkt å forklare. Spørsmål slik som «Skjønnte du det jeg sa nå?» er ingen tilfredsstillende utsjekk av forståelse/oppfattelse. Det er et ja/nei spørsmål og svaret vil ha liten pålitelighet.

I sak C – voldtekt til samleie, forklares den fornærmede på 16 år både anklager- og vitneansvaret. Avhører sier bl.a. at anklageransvaret er å «*anmelde noen for en handling de ikke har gjort*». I denne saken har ikke fornærmede anmeldt noen. Hun har dagen før kommet med anklagende opplysninger mot en navngitt person, og i avhøret dagen etter blir hun avhørt som fornærmet på bakgrunn av en anmeldelse som politiet har opprettet.

I denne saken har politiet opprettet en etterforskningsplan hvor de bl.a. har oppstilt tre hypoteser;

H1 - En reell voldtekt

H2 - En ikke reell-voldtekt, men som opplevdes som en voldtekt av fornærmede

H3 - En bevisst uriktig voldtektsanmeldelse

Hypotese 3 er særlig relevant opp mot avhøret av fornærmede når det gjelder dette med å forsikre seg at fornærmede faktisk forstår hva som settes i gang av straffeforfølgning når noen forteller om en mulig voldtekt og hvor viktig det er at det som sies er riktig. For hvis hypotese tre styrker seg, så er politiet også nødt til å se på om fornærmede skal straffeforfølges for sin eventuelle bevisste uriktige anklage/forklaring. For i det hele tatt at det skal kunne skje, er det i hvert fall viktig å avklare om hun i utgangspunktet ble gjort kjent med det straffeansvaret som følger av det å forklare seg uriktig for politiet og at straffebestemmelsene er forklart tilstrekkelig for en person på 16 år. Flere av vitnene i saken kommer i tillegg med informasjon

i retning av at fornærmede har anklaget noen falsk i en annen voldtektssak tidligere. Dette blir ikke fulgt opp i disse avhørene, men er et sentralt tema for å belyse H3.

Anklager- og vitneansvaret er sentrale informasjonspunkter ved avhør av vitner og fornærmede. En skikkelig gjennomgang med kontroll av om reglene er riktig forstått, kan bidra sterkt til at det ikke kommer uriktig informasjon inn i etterforskning og av den grunn vanskeliggjør denne. Videre er denne informasjonen viktig for å forebygge at personer uriktig blir utsatt for straffeforfølgning. Til slutt er denne informasjonsdelen viktig for å ha et godt utgangspunkt for å eventuelt kunne straffeforfølge den som eventuelt bryter straffebestemmelsene som er knyttet til vitne- og anklageransvaret.

Ny straffelov trådte i kraft for omtrent 10 år siden, det bør forventes at man i løpet av denne tiden endrer praksis i begrepsbruken og benytter seg av «anklageransvaret» og ikke anmelderansvaret. Dette skyldes nok i stor grad at BLs rutinetrinn foreslår bruk av anmelderansvaret.

Retten til å la seg bistå av forsvarer på ethvert trinn av saken, herunder under politiavhør

Rettigheten som beskrives er knyttet til saken og etterforskningen generelt og politiavhør spesielt. Den generelle regelen gjelder retten til å la seg bistå av advokat og den spesielle delen går på at det i gitte tilfeller kan oppnevnes og dermed finansieres av det offentlige.

Spørsmålet om å la seg bistå av forsvarer er relevant for de seks avhørene av den mistenkte/siktede som er undersøkt. Alle kan generelt la seg bistå av forsvarer. Det er når ordningen skal gjennomføres på det offentliges bekostning at ordningen blir mer differensiert. Alle de mistenkte er under 18 år og kommer da inn under reglene i strpl. § 99 første ledd, siste setning og § 100 andre ledd og er utdypet i riksadvokatens retningslinjer (Riksadvokaten, 2023a; 2023b). I retningslinjene med påfølgende utdypende brev, klargjøres det når det er relevant å sørge for offentlig oppnevnt forsvarere for den mindreårige eller den særlig sårbare mistenkte.

Det er ikke benyttet tvangsmidler i form av pågrepelse eller varetektsfengsling i noen av de undersøkte sakene. I voldtektssaken har siktede fått offentlig oppnevnt forsvarer, som er til stede ved politiavhøret og som samtykker i å motta saksdokumenter mot lovnad om taushetsplikt overfor klienten. Saken henlegges etter bevisets stilling. Begge parter klager på denne avgjørelsen, men det er siktedes mor/verge som skriver denne klagen og ikke forsvarer. Dette er uheldig og årsaken til det er ukjent. En forsvarer vil selvsagt ha en mye større forutsetning for å skrive en relevant og poengtert klage enn en tilfeldig verge.

I de to sakene som dreier seg om anklager for å ha lastet ned og spredd videre videofiler med det som anses som overgrepsmateriale av barn, har det i den ene saken blitt oppnevnt forsvarer, mens det i den andre nærmest identiske saken, er konkludert med at siktede ikke skal ha noen oppnevnt forsvarer. Disse sakene ser svært like ut. Begge er oppdaget og anmeldt til Kripos via internasjonale ordninger. Begge handler om en videofil, de mistenkte er henholdsvis 15 og 16 år gamle. Siktelsen gjelder strl. § 311 første ledd for begge. De har bosted i to forskjellige geografiske enheter ved politidistriktet. Begge sakene har gått via FSI og blir saksavgjort ved påtaleunntatelse. Det er vanskelig å forstå hvorfor disse to sakene er vurdert så ulikt med hensyn til forsvarerspørsmålet. I et rettssikkerhetsperspektiv er det grunn til å påpeke at en slik forskjellsbehandling er uheldig. Det er verdt å merke seg at

argumentasjonen for eller imot forsvareropplevning kommer frem i henholdsvis begjæring om oppnevning til retten i den ene saken, og som notat fra påtaleansvarlig til etterforsker i den andre saken. Begrunnelsene tar utgangspunkt i ulike argumenter.

I sak D vurderes det at det ikke skal oppnevnes forsvarer og vektleggingen baserer seg på mulig utfall av saken. I BL saken finnes et innledende notat fra PÅL hvor det bl.a. skrives følgende:

... forsvarer vurderes ikke nødvendig; sak gjelder kun en enkelt video og ut fra at gutten kun er 15 ift mulig reaksjon som vil være mild om det i det hele tatt skal ilegges straff.

I tilsvarende sakstilfelle i sak E blir det sendt en begjæring om oppnevning til tingretten hvor det bl.a. argumenteres for oppnevning på denne måten (mistenkte i denne saken er 16 år):

Påtalemyndigheten er av den oppfatning at det foreligger særlige grunner som taler for at mistenkte bør ha forsvarer, siden han er under 18 år, og han i tillegg er under etterforskning for et alvorlig straffbart forhold hvor det er sterke bevis. Han bor hos fosterforeldre og avhøret vil kunne ha stor betydning for guttens oppfølging av barnevernet og andre videre. Det vektlegges også at umyndige antas å ha særlig krav på forsvarer, jf. HR-2018-1909-A avsnitt 24.

I sak D vektlegges altså det sannsynlige saksutfallet, mens i sak E vektlegges omstendighetene knyttet til siktede personlige forhold. I begge disse sakene bør det foreligge en hypotese om at det som er avslørt og anmeldt kanskje bare er «toppen av isfjellet». At en slik sak vil kunne ha konsekvenser for begge de to mistenkte er sidestilt. Det er ingenting i selve avhørene som tilsier at sakene og mistanken bør anses ulikt. Det er derfor vanskelig å gi en forklaring på de to veldig ulike beslutningene knyttet til forsvarerspørsmålet. I siktetavhør i sak E hvor forsvarer er til stede, blir ikke forsvarerspørsmålet noe tema med mistenkte. Det kan være slik at dette er avklart med mistenkte og verge i forkant av avhøret, men dette er ikke dokumentert, ei heller et tema i avhøret.

I den tilsvarende rapporten etter siktetavhøret i sak D, hvor det ikke er begjært oppnevnt noen forsvarer i forkant, står det ingen informasjon om forsvarerspørsmålet i rapporten. Det står ingenting i rubrikken om forsvarerønske, og i kulepunktet om forsvarer under formalia står det kun at avhører har informert om retten til å la seg bistå av forsvarer. Ser man hen til nevnte HR dom omtalt over, er dette utilstrekkelig. Det interessante da blir hvordan dette faktisk er håndtert i avhøret. Følgende dialog mellom avhører, siktede og verge foregår i avhørets innledning:

Avhører:	Når noen er sikta, har de rett til å ha en advokat til sted, en forsvarer ... og da må jeg jo spørre deg om det er noe du har tenkt på å ha med deg i dag?
Siktede:	... nei ...
Avhører:	Hva tenker mor (verge er ikke mor) om det?
Verge:	Det kommer litt an på hvor langt man ... ja hvor alvorlig dette er og sånt
Avhører:	mmm

- Verge: ... jeg har en advokat som jeg har brukt tidligere ... ja, nei .. jeg vet ikke, det er jo opp til han – det er det viktigste, det viktigste for han er jo å bare være ærlig og forklare seg så får man ta det derifra tenker jeg.
- Avhører: Det som er er at dersom det blir noe mer ut av denne saken her så kan han få en advokat på et senere tidspunkt, det er ikke noe som man må svare på her og nå, men du skal vite det at du kan ha en advokat til stede nå hvis du ønsker det.
- Verge: Men er det sånn at det er kun han eller er det flere som et nettverk liksom?
- Avhører: Nei i denne saken er det kun N. (fornavn) som er
- Verge: ja da legger du alle korta på bordet ... bare så du vet det, ellers kommer jeg til å si det ... hva du fortalt meg i går, en ting er dersom det er flere for da er det ikke så viktig å si det, for da er dere jo klar over det ... ja
- Avhører: Ja ... forstår jeg det da riktig at det går bra å fortsette uten forsvarer til stedet?
- Siktede: ... ja ...
- Verge: Ja det blir jo tatt opp så

Verge kommer i den refererte dialogen med klare antydninger om at saken kanskje har et større omfang enn bare denne ene filen som er beslaglagt. Hun kommer også med klare beskjeder til siktede om hva han skal si og hva som skjer dersom han ikke sier det han tydeligvis har fortalt verge dagen før. Beskjeden er å «legge alle korta på bordet». Hva slags informasjon det er snakk om vites ikke på dette tidspunktet, men en slik uttalelse som verge her kommer med er et typisk eksempel på hva en forsvarer ville kunne hatt et profesjonelt syn på og råd om. Avhører sier at siktede når som helst kan ombestemme seg angående det å ha advokat til stede, men så lenge avhøret tas opp og bevisadgangen i norsk rett bygger på fri bevisførsel, vil en eventuell «skadelig» forklaring (i den avhørtes perspektiv) avgitt uten advokat, være vanskelig å «slette» i ettertid.

Uten å ta stilling om dette avhøret ville vært tillatt ført som bevis i retten under en eventuell hovedforhandling, vil det ut fra reglene i straffeprosessloven, retningslinjene fra riksadvokaten og eksempelet fra den tilsvarende sak E, være mye som tyder på at den siktede burde fått tilbud om at påtalemyndigheten begjærte oppnevning av offentlig betalt forsvarer. Siden det med hvem som skal betale for advokaten ikke er et tema, kan det godt være slik at verge velger bort advokat fordi hun tror at det er noe hun må betale. Det er som det fremkommer av dialogen, ingen tema i avhøret knyttet til spørsmålet om hvem som vil måtte betale for en advokat. Verge sier at hun har erfaring med en advokat og kanskje er det hun sier basert på at hun tror at en advokat må bli betalt av henne.

I sak C om voldtekt har påtalemyndigheten begjært forsvarer oppnevnt et par uker før avhøret og forsvareren som er oppnevnt er til stede ved avhøret. Hva avhørte og verge (repr. med en fra barnevernet i avhøret) mener om denne advokaten, vites ikke. I de to andre undersøkte mistenktavhørene er det uklart hvordan mistenkte forholder seg til forsvarerspørsmålet dersom man kun leser avhørsrapportene. Det er ingen forsvarer til stede i mistenktavhøret i

sak A og B, og heller ikke i sak F. Dette er ikke sakstilfeller som det ville være sannsynlig med noen offentlig oppnevning, men den avhørtes rett til å la seg bistå av forsvarer gjelder uavhengig av hvem som skal betale advokaten. Det er det klart og tydelige uttalte svaret om forsvarerspørsmålet som mangler i rapporten. Det er altså et poeng både å spørre og å dokumentere svaret på de spørsmål man stiller til den avhørte vedrørende de formelle bestemmelsene.

For alle avhør er det standard rutinetrinn for formalia som skal eller kan gjøres kjent. Disse kan avhører hake av, og i voldtektssaken kommer formalia for siktede frem slik i rapporten:

Gjort kjent med

- *hva saken gjelder*
- *at man ikke har plikt til å forklare seg for politiet*
- *sin rett til å la seg bistå av forsvarer etter eget valg og på ethvert trinn av saken, herunder ved politiavhør*
- *at det blir tatt lyd- og videoopptak*

Her kommer det altså ikke frem noen informasjon som svarer på om det er ønskelig eller ikke med forsvarer til stede under avhøret. Det står heller ikke noe om dette ellers i rapporten. Dette er heller ikke noe tema i selve avhøret som er tatt opp på lyd- og bilde. I avhørsrapporten står det oppført at forsvarer Y.X. er til stede under avhøret i rubrikken på første side. Det er imidlertid ingen informasjon som er skrevet i rapportfeltet om «Forsvarerønske». En kan da gjette seg til at verge og eventuelt mistenkte ønsker å fortsette å benytte den forsvareren som er til stede og som er oppnevnt, men siden det ikke hverken kommer frem i avhørets i lydopptak, i avhørsrapporten eller i saksdokumentasjonen for øvrig, blir dette uklart.

Forsvareren er oppnevnt av retten etter begjæring fra påtalemyndigheten i to av sakene. I sak C er dette gjort to uker før den mistenkte avhøres. Hverken mistenkte eller verge har hatt noe med forsvarerspørsmålet å gjøre før avhøret. Begge vergene er kontaktet i perioden mellom avhøret av mistenkte og forsvareroppnevningen. De er ikke stilt spørsmål om forsvarervalg eller om forsvarer er ønsket til stede under avhøret. Begge vergene samtykker i at barnevernet er til stede ved avhøret, og at vergene ikke er til stede under avhøret. Det foreligger ingen annen dokumentasjon på om vergene er foreholdt avhørsrapporten i ettertid og eventuelt bedt om å avgi erklæringer eller begjæringer, slik som for eksempel spørsmål om forsvarervalget videre i prosessen.

Det er også et moment at avhørsrapporten etter siktetavhøret er skrevet av en annen som følger avhøret live ved overføring. Det er derfor usikkert om rapportskriveren kjenner til hva som er avklart om forsvarerspørsmålet i forkant av avhøret, og dermed heller ikke skriver noe om dette der det naturlig hører hjemme i avhørsrapporten hvis avhører selv hadde skrevet rapporten.

Generelt så kan avklaring om forsvarers tilstedeværelse i avhør besvares ved å respondere på BL-rutinetrinns punkt, hvor det stilles spørsmål om forsvarerønske eller ikke. Er svaret enkelt, for eksempel at det ikke er et ønske om forsvarer til stede, så redigeres dette inn i rutinetrinnteksten:

- *sin rett til å la seg bistå av forsvarer etter eget valg og på ethvert trinn av saken, herunder ved politiavhør, ønsker ikke forsvarer til stede i dette avhøret (min understrekning)*

Dersom det er nødvendig med noe utfyllende informasjon, fordi det for eksempel har vært en diskusjon/uenighet mellom for eksempel verge og mistenkte, så bør dette skrives inn i avhørsrapporten i form av fritekst og som en del av den delen av avhørsrapporten som avhørte etterpå godkjenner og undertegner på som sin forklaring, eller under erklæringer fra verge dersom verge har hatt en mening om spørsmålet. Siden dette er en sak med mistenkte under 18 år, er det et ekstra poeng å avklare hvordan forsvarerspørsmålet er håndtert. For mer omkring håndtering av forsvarer i U18-saker, se retningslinjer gitt om avhør av mistenkte barn (Riksadvokaten, 2023a; 2023b).

Denne type informasjon hører naturlig sammen med en kort redegjørelse av hva som har foregått av avhørsrelevante hendelser i forkant av avhøret. Slik som for eksempel hvordan den avhørte er varslet/innkalt til avhøret, hvilken informasjon som er gitt, om mistenkte har hatt tilgang på saksinformasjon i forkant osv. Dette bør komme frem i rapporten som en del av avhørtes forklaring og som en del av rapporten som avhørte gjennomgår og skriver under på som riktig og godkjent. Informasjon som avhører isolert kun har informasjon om, må skrives som en bemerkning og ikke som en del av avhørtes forklaring.

Oppnevning av forsvarer og varsling av barnevernet

I to av de seks mistenktavhørene er det oppnevnt forsvarer som også er til stede under avhøret. I de øvrige er det noe uklart uttrykket et avkall på forsvarer, men det er grunn til å stille spørsmål til måten forsvarerens oppgaver og spørsmålet knyttet til finansiering av advokat, blir for mangelfullt forklart av avhører. Minner om Språkrådets definisjon av «klarspråk» at en informasjon er godt forklart når den som trenger informasjonen både skjønner informasjonen og forstår hvordan man skal forholde seg til den. I de undersøkte sakene hvor påtalemyndigheten ikke i forkant har oppnevnt forsvarer, er det uklart informert hva en advokat kan bidra med og dette med offentlig betalt vs bistand av advokat på egen bekostning.

Spørsmål om bistand av advokat kommer altså opp to til tre ganger i et mistenktavhør av mindreårige. Først om det er ønskelig med advokat til stede ved avhøret, deretter ved erklæringer og begjæringer hvor spørsmålet er knyttet til advokat fremover i tid og eventuelt ved vergeerklæringene. Forsvarerspørsmålet skal tas med både avhørte og verge. Det siste er særlig relevant når den avhørte ønsker advokat, og hvor dette eventuelt vil skje på vergens bekostning.

Det er ikke gjort nærmere undersøkelser omkring kontakten herunder varsling og eventuelt barnevernets tilstedeværelse under avhøret. Her vises til statsadvokatenes inspeksjonsrapport om U18-saker hvor dette er et undersøkt tema. I de undersøkte sakene er barnevernet til stede ved kun ett av mistenktavhørene. I det avhøret er det ingen fysisk kontakt eller dialog mellom barnevernsrepr. og siktede hverken før eller under avhøret. Barnevernet sitter i et annet rom med videooverføring. Om det var kontakt etter avhøret vites ikke.

Nekte å svare på enkeltstående spørsmål (strpl. § 123)

Det er forskjell på at politiet ikke kan pålegge noen å forklare seg i politiavhør, til å stadig minne den avhørte på at hen ikke trenger å forklare seg, hvis hen ikke vil. I sak A er det politiet som har opprettet sak. Det vil si at det er det offentlige som tar ansvar for at etterforskning startes. Videoen belyser imidlertid ikke det helhetlige bilde av hendelsen. Den mistenkte vil ha mange alternative forklaringer å komme med som enten helt eller delvis vil kunne peke i retning av uskyld/straffrihet/formildende omstendigheter osv.

Det å bruke noe tid i avhøret for å forklare hvordan politiet ser på ungdomskriminalitet generelt og den konkrete hendelsen spesielt, kan bidra til å motivere fornærmede til å avgi en fullstendig forklaring. Fornærmede forklarer seg åpenbart tilbakeholdent i dette avhøret og det er uheldig opp mot å få saken godt opplyst. Dette oppstår flere ganger ved at fornærmede ikke vil si hvem den andre gutten er, at han svarer veldig kort omkring bakgrunnen for hendelsen og sier han ikke ønsker å forklare seg fordi han anser saken som løst osv.

I sak B forklares vitnet at han ikke trenger å svare på spørsmål som kan utsette vitnet selv for straff. De øvrige elementene i § 123 blir ikke tatt med.

Bestemmelsen utfordrer avhører ved at innholdet kan være ganske vanskelig å forklare. I tillegg er det en utfordring å forklare slik at det ikke blir fremstilt som om avhører/politiet ikke tror fornærmede snakker sant. Det er ikke lovpålagt at denne bestemmelsen alltid skal være en del av informasjonen, men den kan tas inn når forholdene gir grunn for det, jf. strpl. § 235. Det er imidlertid vanskelig å vite når det vil være aktuelt og ikke. Det er imidlertid ikke slik at avhører uten videre bør godta at et vitne sier at det ikke vil besvare et spørsmål eller ikke vil snakke om et saksrelevant tema. For en nærmere gjennomgang av straffeprosesslovens § 123 kan det anbefales å lese i Rapportlære for politiet (Bjerknes & Michaelsen, 2025, s. 220-223)

Retten til å nekte å avgi forklaring for både politiet og retten, strpl. §122

Forklaringsfritak etter straffeprosessloven § 122 er ikke noe stort tema i denne undersøkelsesrapporten fordi det kun er relevant ved ett av avhørene. Det er i vergeavhøret av mor til siktede i sak C. Imidlertid er § 122 tatt med i 5 av avhørsrapportene hvor det ikke er relevant og hvor informasjonen om § 122 kun kommer frem i rapporten. I rapportene er dette tatt med sammen med bestemmelsen i straffeprosessloven § 123. Det betyr at flere av avhørsrapportene er misvisende på dette punktet i forhold til selve avhøret. Dette kan igjen være et signal om at rapportskriver/avhører i stor grad bare klikker seg gjennom en del av rutinetrinnene i BL uten kritisk å vurdere om innholdet er relevant for det aktuelle avhøret.

Det bør også oppfattes som et varsko om at det ikke er tilstrekkelig kvalitet rundt gjennomgangen av rapporten når det gjelder de formelle bestemmelsene. I verste fall er dette et tegn på at avhører eventuelt ikke har forstått bruken av § 122 og de klare forskjellene det er i forhold til § 123. Det som kanskje bør bekymre er at denne feilprotokolleringen skyldes digitale automatiseringer. I det undersøkte materiale er det akkurat samme tendens når avhører bruker «kopier og lim inn» metodikken når de setter inn «Informasjon til leseren». I denne sammenheng blir det stående en masse informasjon som ikke er relevant eller blir feil i forhold til den rapporten som følger. Dette er viktig å reflektere over når det for tiden er mye nytt på gang innen digitalisering av straffesaksarbeidet. Automatisering er fint, så lenge kvalitetskontrollen opprettholdes, og at feil faktisk oppdages. I det undersøkte materiale er

dette med feil i rapporten knyttet til § 122, ikke påpekt av hverken den avhørte, forsvarer, verger eller avhører. Alle disse skal ha lest rapporten, men ingen har stilt spørsmål med denne juridiske feilinformasjonen. Grunnen til bekymring knyttes derfor til kvalitetskontrollen generelt og til verdien av den avhørtes underskrift på at rapporten er forstått og godtatt.

Jo større avhørsutfordringene er, jo større er sjansene antakelig for at informasjon som gis ikke oppfattes og at rapportgjennomgangen ikke vil fange opp feil. Dette gjelder ikke bare for alvorlige saker. En slik avhørssituasjon er for eksempel knyttet til PPS-avhøret, hvor diktat til lydopptak benyttes. I sak F hvor mistenkte avhøres i form av et PPS-avhør, så kommer det klart frem ved gjennomgangen av rapporten med verge til stede noe tid senere, at den avhørte ikke har fått med seg informasjon som avhører har informert om. I avhørsrapporten fremstilles det som om avhørte har fått med seg informasjon. Mer om rapportskriving senere i rapporten.

Lydopptak

Alle de gjennomgåtte avhørene er tatt opp minimum ved lydopptak. Dette er veldig bra. Bruken eller utnyttelsen av lydopptaket er imidlertid varierende. I de fleste avhørene er lydopptaket ikke benyttet til noe som helst og er lagt i Mediebanken som en ren dokumentasjon av avhørsgjennomføringen. I to tilfeller fungerer opptaket som livestreaming til annet rom slik at andre tilhørere kan høre/se hvordan avhøret foregår. Det brukes da også som rapportskrivingsmulighet samtidig med avhørsgjennomføringen, ved at en kollega følger avhøret og skriver rapporten nesten ferdig under avhøret. Den tredje varianten er at lydopptaket brukes som diktat og er selve dokumentasjonen overfor den avhørte. Kun ved avhøret av fornærmede i sak C, blir opptaket brukt til å skrive sammendragsrapport i ettertid. I det tilfellet blir rapporten gjennomgått fem uker etter selve avhørsgjennomføringen, noe som må ansees å være svært uheldig. Dette medfører at den kvalitetssikrede rapporten ikke foreligger når siktede i saken blir avhørt. I den forbindelse nevnes allerede her at avhører i avhøret med siktede konfronterer siktede med å lese sitater fra fornærmedes avhørsrapport. Mer om denne fremgangsmåten senere under avhørstaktikk/avhørsprosessen.

Ingen av avhørerne forklarer den avhørte hvorfor det foretas opptak på en tilstrekkelig utfyllende måte. Noen avhørere sier at det er bra for begge parter at det blir dokumentert osv., men ingen sier noe om hvordan lyd- og bildeopptak blir brukt videre som dokumentasjon i saken. For eksempel at mistenkte på lik linje som å få tilgang på rapporten, også kan se eller høre på opptaket. Dette er særlig relevant opp mot for eksempel avhøret av fornærmede i voldtektssaken. Ved mistenktavhørene er det ingen som informerer den avhørte om hvordan lydopptaket kan bli benyttet som bevismiddel. For å sette det litt på spissen så er det like aktuelt for den avhørte å tro at politiet tar opptak fordi de vil drive trening og evaluere seg selv. Det er dette som ofte opplyses som årsak når noen ringer bank, forsikring eller andre etater og de blir gjort kjent med at det gjøres opptak eller de spørres om samtykke til at det gjøres opptak. Politiet derimot har ingen instruksjon om at de skal forklare noe som helst, bare informere og så gå videre. Så når dette er tatt inn her som et tema, er det ikke fordi det er noe konkret knyttet til det undersøkte materiale, men er gjort for å belyse en generell nasjonal systemmangel.

I boken Rapportlære for politiet (Bjerknes og Michaelsen, 2025. s. 168-170, 236-237 og 340-342) er det argumentert for hvorfor den avhørte bør få mer utfyllende informasjon om lydopptak av avhør og at den avhørte bør spørres om deres syn på opptak. En av

avhørsmetodikkens grunnprinsipper er "tillit gjennom åpenhet" (jf. T i KREATIV). Åpenhet knyttet til opptak er for det første at det gjøres kjent for avhørte når opptak settes i gang. Det andre er at det forklares hvorfor opptak blir gjort og hvordan opptaket vil kunne bli brukt videre. Dette vil være tilsvarende som at det gis slik informasjon knyttet til betydningen av avhørsrapporten. Det er sannsynligvis viktig for fornærmede i en sårbar situasjon å være klar over at opptaket vil bli et saksdokument og vil bli tilgjengelig for mistenkte og dennes eventuelle forsvarer ved dokumentinnsyn. Likeledes at opptak kan bli avspilt under hovedforhandling med publikum til stede. Derfor vil det ut fra et etisk og tillitsvekkende perspektiv være en anbefaling å spørre den avhørte om hva den tenker om at det gjøres opptak. Ut fra respons fra avhørte bør lydopptak evt. videoopptak vurderes. Det bemerkes også i boken at politiets bruk av opptak ved politiavhør, ble hjemlet allerede i 1981 ved etableringen av dagens straffeprosesslov. Den gangen ble ikke de ovenfor nevnte perspektivene/betenkelighetene omtalt i forarbeidene. Med dagens teknologi og fare for spredning av data, er det grunn til å være mer bevisst på de uønskede situasjonene som kan oppstå når et videoopptak blir en del av sakens dokumenter.

Så derfor bør argumentasjonen for hvorfor opptak er ønskelig være på plass. Hva sier eventuelt avhører dersom mistenkte eller fornærmede i voldtektssaken sier nei til videoopptak? De ønsker å forklare seg, men vil ikke ha lyd- eller videoopptak av det de oppfatter som intimt og private temaer. Politiet kan neppe nekte å foreta avhøret. I tilfelle hvilken hjemmel brukes da? Dersom en avhørt nekter å forklare seg ved lyd- eller bildeopptak, så vil det gå under det riksadvokaten omhandler som «så vidt mulig» unntak (Riksadvokatens rundskriv om politiavhør, 2016, pkt. 6.6.). I dag tas de aller fleste avhør med minimum lydopptak og det er ikke rapportert om noe stort antall avhør hvor avhørte nekter opptak. Det er heller ikke kartlagt systematisk. Denne situasjonen er omhandlet i riksadvokatens brev om «Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer» (Riksadvokaten, 2009, pkt. 5):

Politiet kan som kjent ikke pålegge noen å gi forklaring og da selvsagt heller ikke med opptak av lyd eller bilde. Det er i utgangspunktet opp til politiet om det ønskes å ta opp en politiforklaring og når og på hvilken måte dette skal gjøres. Dersom politiet ønsker å ta opp forklaringen med lyd og/eller bilde, men siktede nekter dette, bør politiet be om en nærmere begrunnelse. Gis ingen begrunnelse, eller en åpenbart uholdbar begrunnelse, bør det vurderes om saken kan opplyses tilstrekkelig uten siktedes forklaring.

Det er også grunn til å være forberedt på at den avhørte som kanskje er imot opptak, er skeptisk til at det gjøres videoopptak. Det kan også hende at særlig videoopptak kan medføre at avhørte ikke vil åpne seg eller binder seg mer enn det ellers ville gjort. Det er lite forskning som har sett på dette med bruk av lyd- og bildeopptak ved norske avhør. Rapporten omkring lydopptaksprosjektet (Justisdepartementet, 2003 pkt. 3.3) beskriver litt om hvordan situasjonen var for ca. 25 år siden.

I avhørene er altså de gjeldende regler og retningslinjer for lydopptak fulgt ved at samtlige avhør er minimum tatt på lyd. Vurderingen av at avhør av fornærmede og den mistenkte i voldtektssaken er tatt opp på video er også veldig bra. Imidlertid bør avhører i større grad informere avhørte om hvorfor avhøret sikres på lyd og også hva opptakene kan brukes til, herunder at de inngår i sakens dokumentasjon og vil være tilgjengelig for den mistenkte ved et

eventuelt innsynsbehov. Muligheten for å drive opplæring og kvalitetsforbedring trekkes ikke frem av noen som argument for opptak, men bør kunne være med i informasjonen som eventuelt gis. I den forbindelse kan det være relevant å stille spørsmålet om slike opptak kan benyttes til opplæringssituasjoner dersom det ikke er innhentet et samtykke fra den avhørte, men jeg følger ikke opp den problemstillingen her.

Drøftingene om informasjon/samtykke til opptak her er ment som et generelt innspill til at reglene/retningslinjene bør vurderes ut fra dagens teknologiske situasjon og at det bør vurderes om det i retningslinjene bør innføres at avhører skal innhente den avhørtes syn på opptak eller om det skal utvides til å spørre om et samtykke slik normal praksis er ved mange andre virksomheter i dag.

Villig til å forklare seg

I avhøret av fornærmede i sak A, er det politiet som har opprettet sak og ikke fornærmede selv. I avhøret av fornærmede er det sentralt å få avklart fornærmedes vilje til å forklare seg. I rapporten står det bare «*villig til å forklare seg, forklarer:*», men i avhøret er dette ganske mye mer nyansert. Fornærmede i denne saken har ikke kommet til politiet for å anmelde noe. Det er fornærmede som er blitt oppsøkt av politiet (hvordan dette foregikk vites ikke fordi det ikke er dokumentert). Han er blitt bedt om å komme til politiet, fordi politiet selv har opprettet en anmeldelse mot en mistenkt. Denne «villigheten» eller motviljen som er relevant for dette avhøret, er viktig å få dokumentert. Det vil ha innvirkning for bevisverdien av det som blir sagt og ikke minst i forhold til det som ikke blir sagt eller svart på. Det er derfor viktig å få en klar avklaring fra avhørte om hans vilje, mulighet eller ønske om å forklare seg. Det blir ingen hovedforhandling i denne saken, men det er også sentralt å kunne se for seg hvordan vitnet vil opptre eller hva vedkommende kommer til å si ved en rettslig forklaring.

Påtalemyndigheten er avhengig av et mest mulig riktig bilde når de vurderer påtalespørsmålet, og det er uheldig dersom det er stor forskjell på politiavhørsrapporten og det vedkommende sier eller måten hen fremstår under selve bevispresentasjonen under hovedforhandlingen. Det er en klar alternativ hypotese at fornærmede kan være under press fra mistenkte når han møter til avhøret. Avhører sjekker aldri ut denne hypotesen. Generelt kan man si at det kan virke som om frasen «villig til å forklare seg», tas lett på og nærmest kommer av seg selv uten at avhørerne faktisk sjekker med den avhørtes eget ønske og vilje. Forskning på norske politiavhør, særlig rettet mot avhørte med norsk som andre språk, viser at det kan stilles spørsmål omkring de avhørtes faktiske vilje eller ønske om å forklare seg for politiet. (Se mer om dette i bl.a. Dieepven, 2023; Svennevig mfl., 2024.) På dette området foregår det mye konkret forskning for tiden og mer kunnskap om dette vil kunne bidra til større forståelse og ferdigheter i hvordan politiet på en best mulig måte kan gi sentral informasjon som forstås av den avhørte.

I sak B blir spørsmålet om fornærmede er villig til å forklare seg, presentert på følgende måte:

Jeg forstår det slik at du er villig til å forklare deg?

Dette tyder på at de har snakket sammen før lydopptaket starter. Som nevnt er det en fordel dersom det som har foregått før avhøret har relevans, at dette blir en del av oppstarten/introduksjonen til avhører, evt. med bekreftelse/tillegg fra avhørte. Da kommer det også inn i avhørsrapporten. Det er en stor fordel og forebygger mye «støy» og reelle problemstillinger dersom den avhørte har blitt gjort kjent med hva som blir dokumentert av

informasjon omkring hva som har foregått mellom avhørte og politiet i forkant av avhøret. Dersom dette er en del av avhørsrapporten og en del av gjennomgangen som avhørte godkjenner, så er mulighetene for uoverensstemmelser mindre enn dersom slik informasjon ensidig blir rapportert av avhører/politiet ved egenrapporter.

I sak B blir den mistenkte spurt om villigheten til å forklare seg på denne måten:

Saken dreier seg om en kroppskrenkelse mot en som heter XX (fullt navn). Du er altså anmeldt for en kroppskrenkelse som skal ha skjedd på nyttårsaften. Så da lurer jeg på om du vil gi en forklaring på det?

I dette avhøret er mistenkte avhørt i to saker. Avhører har i innledningen av sak A introdusert dette med forsvarer og mistenktes rett til ikke å måtte forklare seg. Det kommer imidlertid ikke frem når sak B introduseres. Sakene ender med ulike påtaleavgjørelser, noe som vil si at sak B kunne ha havnet i hovedforhandling uten følge av sak A.

Som påpekt flere steder i denne rapporten er det uheldig at avhører ikke inkluderer «forhistorien» for avhøret hverken i avhørets gjennomføring/lydopptak eller i avhørsrapporten. I noen tilfeller kan man lete seg frem til relevant informasjon om dette ellers i saksdokumentasjonen, men stort sett er informasjonen fraværende. Dette gjelder informasjon om varsling, hva som er sagt om saken i forkant, hvilke beslutninger som er tatt av hvem og hvorfor og ikke minst hva avhørssituasjonen bygger på av saksinformasjon når avhøret starter.

I sak A handler dette for eksempel om spørsmål knyttet til verges tilstedeværelse. Er begge vergene varslet og har den andre da gitt avkall? Er det vurdert om verge i det hele tatt bør være til stede, med begrunnelse i at verge er et vitne eller ved sin tilstedeværelse vil kunne påvirke selve forklaringen? Videre om hvem i dette avhøret som tolken er til for, er det far (verge) som har tolkebehovet alene eller er dette også i forhold til fornærmede? Hvordan foregikk kontakten mellom politi og fornærmede i forkant av avhøret, hva ble det informert om og hvordan forholdt den avhørte seg til denne informasjonen osv.? Dette er sentral forkunnskap for leseren og bør derfor komme frem både i avhøret, men også i rapporten. Måten dette gjøres på kan variere, men det er en ikke unaturlig del av kontaktetableringen å for eksempel snakke om den kontakten avhørte har hatt i forkant. I rapporten bør det som er en del av avhørtes forklaring også komme frem som det og dermed noe avhørte eventuelt skriver under på at er riktig fremstilt. Er det informasjon som kun avhører bringer inn, må dette skrives som en bemerkning, se mer om dette i Rapportlære for politiet, side 176 (Bjerknes & Michaelsen, 2025).

Avhørsprosessen – gjennomføring av avhør

I denne delen diskuteres funn som kan relateres til avhørsprosessens faser (kontaktetablering, sammenhengende forklaring, sondering, fremleggelse av motstrid og avslutning) avhørsmetodikk (måten kommunikasjonen foregår på) og avhørstaktikk (hvordan innhente informasjon uten å påvirke og sørge for at informasjonen som kommer er kontrollerbar). Funn som kan knyttes til meningsinnhold, pålitelighet og lovlighet er prioritert.

Kontaktetablering

Noe av hensikten med å vektlegge kontaktetableringsfasen, er å sørge for å legge forholdene godt til rette for den avhørte til å kunne forklare seg. Det handler om å etablere trygghet, rydde og forbygge «støy» i avhøret, sørge for at den avhørte og de øvrige som eventuelt er

med i avhøret har en forståelse av hva som skal foregå. Det handler om å informere og sjekke ut at informasjonen er forstått og det handler om å forberede den avhørte på hva som forventes når forklaringen gis. I dette ligger en bevisstgjøring av at politiavhør ikke er som en hvilken som helst annen samtale, at avhøret vil sette søkelys på det som ansees som rettsrelevant, at det er av betydning hva som sies og hvordan det sies, at det som sies vil bli nedskrevet i en rapport som avhørte skal gjennomgå og godkjenne som sin forklaring og så videre.

I avhørene av mistenkte, i ett av avhørene av fornærmede og også i flere av vitneavhørene som er gjennomgått, er det relativt tydelig at de avhørte ikke har så veldig lyst til å forklare seg. Det er ingen som nekter å avgi forklaring, men flere ordlegger seg slik at det er grunn til at de holder informasjon tilbake. For mistenkte er det jo greit, men ikke for de andre avhørene. Dette gjøres både fordi de ikke ønsker å forklare seg i saken, men også fordi de ikke blir spurt direkte eller eventuelt ikke skjønner at det er en forventning. Dette kan settes i forbindelse med at det i ganske mange av avhørene blir gitt informasjon om at det er helt opp til den avhørte å forklare seg og om de ønsker å svare på spørsmål, noe som er noe avvikende fra påtaleinstruksens ordlyd om at:

Vitnet skal gjøres kjent med at når forklaringen avgis, er vitnet under straffansvar forpliktet til å si den fulle sannhet og ikke legge skjul på noe som angår saken», jf. § 8-10 sjette ledd.

Det å oppnå tillit og god kommunikasjon i avhøret er en avgjørende forutsetning for et godt avhør. Det er også slik at dersom det oppstår en uønsket kommunikasjonssituasjon i løpet av avhøret, så må avhører gjenopprette kontaktetableringen. Det er altså ikke noe man bare gjør innledningsvis og så er dette «krysset av på lista» og man kan gå videre i avhøret.

I avhøret av fornærmede i sak B er det minimalt med forsøk på kontaktetablering før det forventes at den fornærmede skal forklare seg om hendelsen. Avhører gjennomgår formalia raskt, med nærmest ingen forsøk på å få respons eller å få til noen kommunikasjon. Avhører forklarer ikke hvordan avhøret skal foregå, hva som er hensikten med lydopptaket, hvordan rapporten skal skrives etterpå, hvordan vergen skal involveres i avhøret eller hvordan det er ønsket at fornærmede skal forklare seg selvstendig, detaljert, konkret osv. Avhører gjør ingen forberedelser i kontaktetableringsfasen som er egnet til å oppnå en sammenhengende og detaljert forklaring uten spørsmål. Avhører snakker ikke med avhørte om hvordan det er ønskelig at kommunikasjonen i avhøret skal foregå. Mye av det samme gjelder for mange av de undersøkte avhørene.

I siktetavhøret i sak C er det imidlertid mange gode eksempler på hvordan det kan oppnås en god avhørssituasjon i kontaktetableringsfasen. Avhører har en tydelig plan med punkter eller temaer hun tar for seg innledningsvis. Kontaktetableringsfasen virker godt planlagt og avhører tar seg tid. Det er generelt viktig å påpeke at kontaktetablering ikke er noe man bare driver med innledningsvis som en «første fase» men er noe som skal og må være i fokus gjennom hele avhøret og gjelder også både før og etter avhøret.

Avhører i siktetavhøret i sak C har dette godt innarbeidet. Avhører starter med å forklare omkring avhørsrommet og hvordan dette avhøret skal foregå. Hun snakker om hva som har skjedd i forkant av avhøret. Det har med varsling/innkalling å gjøre og i den forbindelse er det relevant at avhører gjentar det mest sentrale omkring det som har skjedd. For eksempel hva

mistenkte er gjort kjent med angående saken og mistanken. Siden denne varslingen har foregått flere dager i forkant av avhøret, er dette viktig å få frem fordi det kan ha innvirkning på hvilke tanker og handlinger den mistenkte kan ha hatt mulighet til å foreta seg før avhøret, for eksempel snakket med vitner osv.

Avhører går veldig fint gjennom forsvarers oppgaver, muligheter og begrensinger i avhøret. Avhører forsikrer seg også godt i forhold til om mistenkte har forstått informasjonen. Avhører kunne fortalt mistenkte om at forsvarer har fått saksdokumentene mot taushetsplikt overfor mistenkte og snakket om hva det innebærer. Det er mulig forsvarer har fortalt mistenkte dette selv, men det vites ikke. Poenget er at når dette avhøret gjennomføres, så har forsvarer innsikt i de saksdokumentene som ligger i saken på avhørstidspunktet.

Avhører sier at mistenkte er siktet, men forklarer ikke hvorfor mistenkte er siktet. Hva som er grunnen til siktelsen sett ut fra saksdokumentasjonen, er usikkert. Det er forskjell på det å være anklaget, dvs status mistenkt og det å være siktet. Ikke minst krever det en forklaring overfor den avhørte og hans forsvarer når de sitter i avhøret. Det kan ikke sees ut fra dokumentene at det er benyttet tvangsmidler og det foreligger ingen siktelse. Det at det er oppnevnt forsvarer tilsier heller ingen automatikk som tilsier status som siktet. Etter ordlyden i straffeprosessloven § 100 annet ledd er riktignok siktetstatus en forutsetning for oppnevning, men loven bør tolkes utvidende, slik at mistenktstatus er tilstrekkelig. Avhører kan heller ikke på egenhånd beslutte en slik statusendring under avhøret, ei heller i forkant.

Avhører informerer om at det er en representant fra barnevernet til stede og som følger avhøret via streaming. Dette er behandleren hans som han da kjenner fra tidligere. Fornavnet blir nevnt av avhører. Det kommer ikke frem i avhørsrapporten at denne personen følger avhøret live via streaming.

Avhører avklarer veldig fint spørsmålet omkring verge og eventuelt deres tilstedeværelse. Hun avklarer med avhørte og får bekreftet at han står fortsatt på at det ikke er ønskelig/behov for verge til stede. I en kontaktetableringsfase er det avklarende å vise den avhørte at avhører har oversikt og at avhører er informert om relevante spørsmål som eventuelt har vært oppe tidligere. I tillegg informerer avhører om at det er to representanter fra barnehuset som også følger avhøret. Det er viktig at avhører informerer om alle som enten er fysisk til stede i avhøret eller som følger avhøret på streaming. Det kommer imidlertid ikke frem at disse to følger avhøret live via streaming i avhørsrapporten.

Avhører informerer og snakker helt bevisst med siktede omkring dette med straff for unge personer. Dette gjøres innledningsvis før mistenkte har forklart noe og knyttes til strafferabattordningen som mistenkte personer skal gjøres kjent med innledningsvis og som kanskje ikke er like relevant nå mistenkte er så ung. Ut fra hvordan avhører ordlegger seg, så er dette tydeligvis noe hun har diskutert med jurist før avhøret. Det ender opp med en forklaring på hva ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er. Dette fremkommer også i avhørsrapporten.

Avhører er god på å forklare mistenktes rett til å ikke forklare seg for politiet. Men hun glemmer at denne retten gjelder i hele straffesporet, også for retten. Men avhører er god på å forsikre seg om at mistenkte forstår og kontrollerer også om mistenkte har forstått, noe han ikke har og dermed kan avhører forklare dette ytterligere.

Avhører forklarer og sjekker også ut om informasjonen som gis er forståelig og avsjekker også dette med å involvere forsvarer.

Kontaktetablering inkludert all informasjon tar omtrent 20 minutter og deretter introduserer avhører til at mistenkte skal fortelle detaljert alt han kan komme på om hva som skjedde den dagen i slutten av juni hvor han og XX var sammen i leiligheten til YY. Siktete kommer da med en lang selvstendig sammenhengende forklaring (ca. 12 ½ minutt) på det han tenker på som sentralt for saken. Dette er et eksempel på at dersom god kontaktetablering opprettes og riktig og nødvendig informasjon gis på en forståelig måte, så øker sjansene for at den avhørte forstår hva som forventes når begrepet «fri forklaring» introduseres.

Med unntak av siktetavhøret og til dels også fornærmedeavhøret i sak C, bærer de øvrige avhørene preg av at kontaktetableringsfasen kun inneholder en svært kort, og ofte mangelfull gjennomgang av formalia. Informasjonen foregår ved utstrakt bruk av juridisk eller politifaglig vanskelige ord. Kommunikasjonen mellom avhører og avhørte er i sterk grad preget av avhørers dominans. I avhør av mindreårige er det ekstra viktig å sørge for at den avhørte forstår og ikke minst opplever trygghet rundt avhørssituasjonen. Kontaktetableringen starter idet avhører eller den som opptrer på avhørers vegne møter avhørte første gang og varer altså avhøret helt ut. Kontaktetableringen kan også vare etter avhørets slutt i de tilfeller avhørte følges opp med flere avhør eller det kan antas at avhørte kan komme med ytterligere informasjon etter avhøret. For mer innsikt i tematikk rundt kontaktetableringsfasen og kommunikasjon med mistenkte barn, så anbefales det å lese i «Veilederen i politiavhør av barn og særlig sårbare som mistenkte» (Brøste, Buseth og Jorde, 2023 s. 11-26; Rachlew, 2022). I lærebøkene om etterforskning og rapportskriving er kontaktetableringsfasen også omtalt mer generelt for alle avhør uavhengig av alder (se Bjerknes og Fahsing, 2024, s. 40-43 og 285-287; Bjerknes og Michaelsen, 2025, s. 143).

Formalia før forklaring vil ofte tas i forbindelse med kontaktetableringsfasen. I denne rapporten er formalia undersøkt mer vidt enn hvordan kommunikasjonen foregår og er derfor tatt som egne punkter i rapporten, jf forrige kapittel. Før jeg tar for meg de neste avhørsfasene er det nødvendig å omtale de aktørene som er til stede i de undersøkte avhørene utover den avhørte og avhører. Disse aktørene er verge, tolk, forsvarer, bistandsadvokat og barnevern/tiltroperson. Det er de tre førstnevnte som vil bli nærmere belyst her.

Avhørsgjennomføringen når verge er til stede i avhøret

Ved avhør av mistenkte under 18 år må politiet før avhøret gjennomføres, avklare om verge skal være til stede eller ikke. Det er et lovkrav om at verge skal forsøkes varslet og som hovedregel gis anledning til å være til stede under avhøret for å kunne uttale seg, jf. strpl. § 232 og påt. instr. § 8-3 andre ledd. Det vergen skal kunne uttale seg om er knyttet til de ulike rettighetene som gjelder for avhørte og opp mot de valg/beslutninger som det avhørte barnet skal ta. Herunder bl.a. om spørsmålet om forsvarerbistand, ulike samtykker eller omkring erkjennelser opp mot ulike påtaleavgjørelser. I hovedprinsippet omkring spørsmålet om å være til stede, må det alltid vurderes opp mot om verge er et vitne i saken. Er verge et mulig vitne bør verge i utgangspunktet kanskje ikke være til stede. Vitner skal avhøres enkeltvis. Alternativene da er å gjennomføre avhøret uten verge, men sørge for at formalia-temaene tas før og etter forklaringen, for eksempel forsvarerspørsmålet, erstatningsspørsmål osv. Alternativt så må verge avhøres først, jf. påt. instr. § 8-11 første ledd.

I påtaleinstruksen § 8-12 er særskilte regler knyttet til avhør av vitner under 16 år beskrevet. Det er derfor ikke særskilte regler knyttet til verge når vitnet er mellom 16-18 år, dog med de unntak beskrevet i straffeprosessloven § 239 andre ledd. Barn over 15 år har i utgangspunktet stor grad av selvstendighet og trenger i de fleste tilfeller ikke å ha verge med seg for å forklare seg. Vanlige vitner mellom 16-18 år som avhøres utenom saker nevnt i strpl. § 239, kan altså avhøres uten verge til stede. I det undersøkte materialet er det eksempler på at verge er med og ikke med når vitner over 16 år avhøres. I de tilfellene hvor vitnet avhøres med verge, er det generelt slik at vergen innvirker på avhøret på en uheldig måte. Derfor burde det i større grad kanskje vært unngått å ha med vergen når forklaringen gis, eller så må avhører i mye større grad sørge for at verge opptrer mindre påvirkende.

Ved varsling og mulighet for å være til stede, så gjelder dette overfor begge vergene dersom avhørte har to verger. Det er politiets ansvar å forsikre seg om at begge vergene blir varslet, og det bør komme frem i rapporten hvordan dette er ivaretatt. Ved kontakt med verger som avstår fra å være til stede bør politiet sørge for at det er notoritet av varslingen. En måte å dokumentere dette på er å skrive det i innledningen av avhørsrapporten som en bemerkning. Er situasjonen slik at verge ikke kan, ikke ønsker eller at vitnet ikke ønsker å ha verge til stede, så er det naturlig å ta dette også inn i rapporten. Dersom vitnet har en mening om tilstedeværelsen, bør dette være et tema i starten av avhøret slik at det kommer både med på lydopptaket og i rapporten. Varsling og eventuell tilstedeværelse av verge dokumenteres også via rutinetrikk i BL. Det vil settes et kryss i rubrikken dersom verge er til stede, men det er altså et poeng å få frem relevant informasjon i rapporten dersom vergene ikke er til stede. Hva grunnen er og hvem som har bestemt hva av verge og avhørte, må komme frem.

I 11 av de 12 gjennomgåtte avhørene (kun ett avhør er av en voksen) har det vært kommunikasjon mellom politi/avhører og fornærmede/verge før avhørsdagen. Hva denne kontakten har handlet om vites ikke, da det ikke er tilgjengelig informasjon om dette. Det betyr at det er ukjent om verge er til stede eller ikke fordi vergen har gitt uttrykk for det, fordi avhørte har ønsket det eller fordi avhører/politiet har ønsket det. Det er også ukjent hvordan den avhørte stiller seg til å ha verge til stede eller ikke og hva en eventuell diskusjon rundt dette har gått ut på. Slik informasjon kan være relevant både for saken generelt, men spesielt opp mot hva utgangspunktet for avhøret er. I de gjennomgåtte sakene er det flere tilfeller hvor det er grunn til å tro at den avhørte ville ha forklart seg mer utfyllende dersom verge ikke var til stede i rommet. Det å snakke om temaer som det i utgangspunktet er vanskelig å snakke om, blir neppe lettere ved å ha mor eller far sittende ved siden av i et politiavhør.

Hva som har blitt sagt eller avtalt og hva som har foregått før avhøret begynner, kan ha betydning for selve avhørsgjennomføringen, men først og fremst vil det kunne ha betydning for hvilken informasjon som kommer frem i avhøret og hvordan. For å vite om forsvarerspørsmålet er tilfredsstillende håndtert, må man altså ha notoritet omkring dette dersom ikke hele spørsmålet blir belyst i avhøret med lydopptak og dertil rapportredegjørelse. Har det for eksempel vært en diskusjon dagen før avhøret omkring spørsmålet om verge skal eller ikke bør være til stede, så er dette informasjon som bør omtales enten i egen dokumentasjon eller som en del av starten av avhøret. En god fremgangsmåte kan være at avhører foretar en liten oppsummering av hva som er foranledningen for avhøret. Avhører må da sørge for å involvere avhørte for å høre om fremstillingen blir riktig. Et enda bedre alternativ er at den avhørte selv blir utfordret på å fortelle om hva som har foregått av kontakt og hvilken informasjon som er gitt osv. Dette kan brukes som en naturlig del av

kontaktetableringen. Altså hva som har foregått før avhøret/lydopptaket starter. Rapporten må selvsagt også få dette frem som en start på sammendraget.

I sak A opplyses det i avhøret av fornærmede (fremkommer også i rapporten) at fornærmede og far møter på politistasjonen. Dette blir mangelfullt, da det opplagt har vært mer kontakt i forkant. Dette er et forhold politiet har opprettet sak på og fornærmede virker lite villig til å forklare seg. Det er derfor av interesse å vite hva slags informasjon politiet har gitt og hva fornærmede har gitt uttrykk for. Har det vært kontakt med vergen (ene) er spørsmålet igjen hva som er sagt og hvilke vurderinger som er gjort. Er fornærmede blitt kontaktet fysisk eller per telefon, er det sendt en skriftlig innkalling til avhør osv.? Hvem har bestemt at vergen til en 16 årig fornærmet gutt skal være til stede i avhøret? Er det avklart om verge selv er et mulig vitne i saken og av den grunn heller ikke bør være til stede? En fornærmet kan ha med seg en person som man har tiltro til. Det er som nevnt ikke et krav om at verge skal være til stede ved avhør av vitner over 16 år.

Vergen skal ikke gis anledning til å blande seg inn i selve forklaringen til avhørte, hverken for å motivere for å fortelle eller for å komme med innspill på fakta. Det må altså vurderes om det er hensiktsmessig å ha verge til stede under selve forklaringen til fornærmede i lys av fordeler og ulemper med hensyn til fornærmede. Det bør også vurderes om det er hensiktsmessig opp mot informasjonssikring ellers, altså om verge er et vitne egnet til å opplyse saken. Måten vergen opptrer på i avhør av fornærmede i sak A er uheldig både fordi han påvirker sønnens forklaring og selv kommer med egne saksopplysninger når sønnen forklarer seg.

Etter innledningen, men før fornærmedes forklaring blir videoen fra hendelsen vist for både fornærmede og verge (mer om denne fremgangsmåten i underkapittel "avhørstaktikk"). Verge bryter da inn og blir veldig overstyrende verbalt. Han snakker i lange perioder på arabisk og tolken har store problemer med å foreta tolking av det faren sier. Tolken viderebringer det faren sier i form av korte sammendrag. Avhører bryter ikke inn og styrer ikke det som foregår i disse periodene hvor far stort sett snakker til sønnen sin. Ut fra det tolken formidler er det tre temaer som opptar vergen. Det ene er at det han ser på videoen er betydelig mer voldsbruk enn det sønnen har fortalt ham tidligere. Dette er et klart varsel om at verge kanskje er et vitne i saken. Det at det var to stykker som slo, er også nytt for vergen. Fornærmede har tydeligvis snakket om hendelsen med faren etter at det skjedde. Det kommer også frem at faren har snakket med skolen omkring denne hendelsen og også om andre voldsepisoder. Dette er det far som sier i avhøret, noe som også kommer frem i etterretningsnotatet fra patruljen som var på stedet ved en hendelse som foregikk mellom de samme partene ca. en uke tidligere. Faren har altså informasjon omkring selve hendelsen og omkring mulig bakgrunn for hendelsen.

Et annet eksempel på funn som ble gjort ved gjennomgangen av avhørene var ved mistenktavhøret som omfattet både sak A og B. I dette avhøret er begge vergene til stedet. Ingen av dem er avhørt i forkant. Det fremkommer ikke noen dokumentasjon for hvorfor de er til stede eller hva som er foregått av avklaringer omkring dette i forkant. I løpet av de 6 ½ minutter som avhøret har fokus på voldshendelsen som vises på videoen, bryter mor og far inn i avhøret hver sin gang. De kommer da med tilleggsinformasjon utover det mistenkte selv har kommet med. Mor sier blant annet at det ikke var slåssing, bare munnhuggeri under hendelsen på skolen. Den hendelsen var en ukes tid før hendelsen med videovolden. Hun retter på eller forsøker å endre det vitnet først har forklart. Dette skrives fortløpende inn i rapporten som en del av mistenktes forklaring. Dette kommer frem i rapporten:

Mistenkte ble spurt hva uenigheten på skolen var, som førte til at politiet kom. Det var bare noe knuffing. Det var ikke noe "big deal", men plutselig var politiet der. Mor fortalte at det var ikke slåssing på skolen, det var munnhuggeri. Det har skolen tatt tak i og mistenkte var utvist for dette. Både han og fornærmede ble utvist.

Når avhører spør mistenkte omkring hans mening omkring straffeskyld, bryter mor igjen inn og påpeker både at sønnen faktisk slo og at det er litt rart å vurdere straffeskyld når de to guttene har ordnet opp og nå er venner. Følgende dialog foregår:

Avhører: det jeg lurte på er om du erkjenner straffeskyld for kroppskrenkelse for å ha slått XX".

(ca. 7 sekunder stillhet)

Mistenkte: (uhørbar lyd) ... jeg synes det er litt rart å mene noe om dette da det er så lenge siden og at dette er dratt opp først nå. Ja jeg vet ikke jeg.

Verge (mor): du slo ham jo.

Mistenkte: jeg slo ja

Verge (mor): men dere har ordna opp dere imellom det er det som blir litt rart i det hele.

Mistenkte: ja

Verge (mor): dere er venner i dag liksom

Mistenkte: ja

Verge (mor): ja

Avhører: da kan jeg skrive at dere ikke tar stilling til det spørsmålet jeg da, for det går an

(ca. 10 sekunder stillhet med protokollering)

Avhører: så lurte jeg på om du er villig til å vedta et forelegg hvis det blir aktuelt, et forelegg er det samme som en bot da, hva tenker du om det spørsmålet?

Mistenkte: ja egentlig ser jeg ikke poenget med det, men ... nei ...

Avhører: nei

Verge (mor): hva er konsekvensene ved å ikke vedta et forelegg?

Avhører: det er ikke noen konsekvens av det ene eller andre. Det er et spørsmål man ønsker å stille personer uansett og så er det en jurist som vil avgjøre ganske uavhengig da om det blir en bot eller en påtaleunntatelse eller ...

Etter denne dialogen går avhører over til å henvende seg til vergene for å spørre dem om deres syn på dette med å vedta en eventuell bot. Det som skal bemerkes av det verge (mor) sier i denne forbindelse er at det hun synes er vanskelig rundt denne videohendelsen er at denne

saken er mye mer omfattende enn det den videoen viser. Hva hun legger i dette følges ikke opp, men det sier noe om at hun er et vitne som burde vært avhørt separat.

I et av vitneavhørene i sak C oppstår det en «diskusjon» mellom verge og sønnen da han sier til sin mor at hun må være stille. Mor svarer da med at det er greit for henne å forlate avhørsrommet. Det hele roer seg og verge blir værende. Vitnet i dette avhøret er 15 år. Verge kommer i dette avhøret med flere innspill som blir skrevet inn i rapporten. Det blir synliggjort at det er mor som kommer med denne informasjonen, men det er nok et eksempel på at man ikke bør avhøre to vitner samtidig.

Det som er mer betenkelig i dette avhøret er at mor opplyser at hun tror det kan være en mulighet for at den bevismessig sentrale colaflaska som det kan ha vært dop i, kanskje fortsatt kan befinne seg i kjellerboden hennes – altså at det fortsatt kan finnes kriminaltekniske spor på åstedet. Informasjon om hvem som har drukket av colaflaska og hva den eventuelt kan ha inneholdt, er et av sakens desidert mest avgjørende tema. Dette blir imidlertid ikke med i rapporten. Det blir heller ikke gjort noen undersøkelser omkring dette i ettertid. Igjen er det grunn til å bemerke at avhører gjennomfører dette avhøret ved å protokollere under selve avhøringen – altså mens kommunikasjonen foregår. Som nevnt er en slik fremgangsmåte uheldig for kommunikasjonen, men også hemmende for avhører når det gjelder det å høre etter og tenke gjennom de videre spørsmålene, samtidig som han skal vurdere hvilken informasjon som skal formuleres i rapporten og hvordan. I dette tilfellet burde avhører ha fattet interesse for morens informasjon og stilt oppfølgingsspørsmål for å avklare om det virkelig kan være muligheter for at den aktuelle flasken fortsatt er i kjellerboden.

I avhøret av fornærmede i sak B har verge med seg fornærmedes klær som fornærmede skal ha hatt på seg under hendelsen to dager tidligere. Disse klærne viser hun frem for avhører for å vise skadene på klærne. I avhørsrapporten står det følgende:

Med "angrep" mener fornærmede at mistenkte slo ham, tok kvelertak på ham og la han i gulvet. Fornærmede sin blå vest og hvite skjorte ble ødelagt. Vesten hadde 4 stk. avrevne knapper og var revnet i sømmen øverst på ryggen og under armen på høyre side. Skjorten var revet i stykker under høyre arm, samt at det var litt blod utredelse på den i samme område.

I lydopptaket fremgår det altså at verge har disse klærne med seg og de blir vist frem for avhører som selv kommenterer skadene, flekker og merker på klærne. Det er altså ikke fornærmede som forklarer det som står omkring de ødelagte klærne i sitatet over. Det er avhører som gjør disse observasjonene av klærne som blir vist og er tilgjengelig i avhøret. Dette er skrevet på en slik måte i rapporten at en som leser uten å høre på lydopptaket, kan få inntrykk av at informasjonen omkring klærne er noe avhørte gir etter egen hukommelse.

Det er ingen dokumentasjon ellers omkring disse klærne i saksdokumentene. Ingen foto er tatt og klærne er ikke tatt i beslag. Når mistenkte blir avhørt senere, er dette med skadene på klærne noe han benekter å ha bidratt til. Han mener at fornærmede ikke hadde på seg noen vest osv. Disse klærne er dermed å anse som noe fysisk som er relevant for saken utover de muntlige forklaringene som foreligger. Den som gjennomfører avhør av fornærmede i denne saken er ikke den som foretar mistenktavhøret senere. Det blir vanskelig for den som tar mistenktavhøret når det kommer til dette med de ødelagte klærne, når det er manglende fremstilt i avhørsrapporten av fornærmede. Dette kunne vært annerledes dersom det hadde

blitt tatt bilder og laget en fotoillustrasjonsmappe som hadde vist klærne og skadene. I tillegg skulle det selvsagt kommet frem i avhørsrapporten med fornærmede at klærne ble vist frem og ikke at de kun ble omtalt som skadet. Mistenkte avviser at det ble ødelagt noen klær i forbindelse med hendelsen.

At det i overnevnte sitat også brukes påstander som "*det var litt blod utredelse på den*" så legges det opp til at det er grunn til å være kritisk til innholdet. Det å fastslå at noe er blod, er ikke noe en politibetjent bør gjøre ut fra øyeobservasjon. Man kan omgå dette med å si at noe har utseende som mulig blod, eller noe liknende.

Ved avhør av mistenkte i sak D (spredning av overgrepsmateriale på Snapchat), er mistenktes mor med som verge. Hun er ikke avhørt i forkant. Når avhører gjennomgår formalia før forklaringen, bryter verge inn ved flere anledninger. Blant annet sier hun følgende:

Nå sier du det akkurat slik som det var, ellers forteller jeg hva du fortalte til meg i går.

Noe senere sier hun at det er mange andre gutter som også har drevet med å sende slike videoer. Hun navngir også en konkret gutt. Verge besitter åpenbart relevant saksinformasjon. Avhører foretar seg heller ikke noe for å sørge for at verge inntar vergerollen og at eventuelle vitneutsagn kan tas senere som eget avhør. En verge vil ofte ved å være til stede bidra til påvirkning, selv uten å si noe. Når vergen aktivt inntar en posisjon sammen med avhører, blir dette ytterligere en press-situasjon.

Det er også et problem her at hverken siktede eller verge blir gjort kjent med anklageransvaret. Dette er relevant siden verge åpenbart angir en navngitt gutt for å ha sendt betydelig verre videoer. Verge blir ikke avhørt og avgir heller ingen erklæring under avhøret med sønnen, kun en underskrift etter sønnens forklaring. Det er altså ikke sønnens forklaring verge skal gi en erklæring omkring, men sine egne meninger knyttet til det som er relevant for verge å mene noe om.

Informasjonen mor (verge) kommer med, blir skrevet inn i avhørsrapporten i form av en bemerkning fra rapportskriver. Hvis denne informasjonen skulle vært ivarettatt i denne rapporten, burde den kommet i underkapittelet Erklæring fra verge og deretter fått verges underskrift. Som nevnt burde verge blitt foreholdt anklager- og vitneansvaret. Først og fremst er dette et eksempel på at det må foretas en vurdering av om verge avhøres i forkant. Videre at det er viktig med rolleavklaringer når verge er med i avhøret.

Avhørsgjennomføringen når tolk er til stede

I de undersøkte avhørene er det kun benyttet tolk i ett av dem. I avhør av fornærmede i sak A brukes tolk via telefon. Løsningen med å bruke tolk via telefon skyldes sannsynligvis effektivitetshensyn og/eller praktiske årsaker. Det er ingen informasjon om hvorfor denne løsningen er valgt. En slik løsning må alltid vurderes opp mot det man mister ved å ikke ha tolken i avhørsrommet. I rundskrivet om politiavhør (Riksadvokaten, 2016, pkt. 4.5) står det at dersom det ikke lar seg gjøre å ha tolken fysisk til stede, skal årsaken til dette komme frem i rapporten. Det er ikke det at tolken kun er tilgjengelig per telefon at det i dette avhøret blir kommunikasjonsutfordringer. Det skyldes først og fremst at det ikke avklares hvordan tolkingen skal foregå og at det ikke gripes inn når tolkingen blir uforsvarlig. (For mer innsikt i bruk av tolk i avhør se tolkeloven; www.tolkeportalen.no, KO:DE, Lian og Mork-Johansen, 2020; Bjerknes og Fahsing, 2024 s. 270-272; Bjerknes og Michaelsen, 2025, s. 166-167.)

Uansett om tolk er til stede eller via telefon/teams ol., er det helt avgjørende å sørge for at alle deltakere (fornærmede, verge, avhører og tolk evt. andre) er kjent med og respekterer den arbeidsmetodikken som avhør med tolk må ha for at det skal kunne fungere. I dette avhøret klarer ikke tolken å tolke det som foregår av dialog hvor far (verge) er svært engasjert og pratsom. Tolken blir nødt til å foreta ufullstendige sammendrag, fremfor å tolke detaljert. Det er det vergen sier som ikke blir tolket tilfredsstillende. Vergen kommer med relevant saksinformasjon og driver også og påvirker sønnen til å fortelle mer og ikke holde tilbake informasjon. Avhører lar også far og sønn snakke sammen i flere omganger på et språk avhører ikke forstår, uten å gripe inn for å få samtalen inn i en form som gjør det mulig for tolken å gjøre en forsvarlig tolkejobb.

Avhøret er i sin helhet sikret ved lydopptak, så dersom det hadde blitt ansett som nødvendig, så kunne man ha fått tolket denne dialogen ved bruk av ny omgang med tolketjenester.

Slik avhøret foregår, er det grunn til å tenke at tolkebehovet er for å ivareta verge. Dette er også en grunn til å vurdere om verge burde vært ivaretatt som verge på en annen måte enn å være med i avhøret med sønnen. Tolk i avhør utfordrer kommunikasjonen, kontakten osv. i forhold til den avhørte. Denne utfordringen er svært synlig i dette avhøret. Verge kan lese (få oversatt av tolk) avhøret etterpå og komme med sine vergeuttalelser. Verge bør avhøres som vitne i saken før han inngår som verge. Alternativt dersom det oppdages under gjennomgang av rapporten, så kan verge avhøres i etterkant. Slik dette avhøret gjennomføres, er verge svært forstyrrende for kommunikasjonen mellom avhører og avhørte.

Avhørsgjennomføringen når forsvarer er til stede

I det undersøkte materialet er det gjennomført fem mistenktavhør (ett avhør inneholder felles mistenktavhør av sak A og B). I to av avhørene er forsvarer til stede i avhøret. Dette gjelder voldtektssaken og ett av de to tilfellene av spredning av overgrepsmateriale. I begge tilfellene er forsvarer oppnevnt av retten før avhøret gjennomføres. I sak C er det foretatt innsynsnekt og forsvarer har skrevet under på dokumenter mot taushetsplikt overfor klienten, jf. bestemmelsene i strpl. § 242. I sak E – overgrepsmateriale på Snapchat, er det uvisst om forsvarer har tilgang på saksdokumentene på avhørstidspunktet.

Det er uvisst om forsvarer og klient har hatt samtaler med tilgang på saksdokumentasjon i forkant. Dette bør som tidligere påpekt være en del av informasjonen som kommer tidlig i avhørsrapporten, da dette er informasjon som klargjør avhørssituasjonen og er en del av forutsetningen for verdivurderingen av forklaringen. Det er en stor fordel dersom avhører foretar en kort oppsummering av hva som har skjedd før de nå sitter i avhørsrommet. Dette gjelder altså i hvilken grad forsvarer eller mistenkte har fått tilgang på saksinformasjon, om forsvarer og mistenkte har hatt mulighet til å snakke sammen i forkant, samt hvem som har valgt forsvarer og at det er avhørtes ønske å ha denne til stede i avhøret. Dette bør gjøres som en fast rutine på lik linje som den tilsynelatende etablerte praksis om å opplyse om tid, sted og hvem til stede innledningsvis i lydopptaket.

I begge avhørene hvor forsvarer er til stede, er det oppfattet som at det er en god kommunikasjon mellom avhører, den avhørte og forsvarer. Forsvarer blir brukt av avhører til å utdype juridiske temaer og som forsikring av at den informasjonen avhører kommer med til mistenkte, er korrekt og tilstrekkelig utfyllende og forståelig. Forsvarer er også med ved

gjennomgang av avhørsrapporten. Forsvarer gis anledning til å komme med innspill på etterforskningsskritt. Dette er bra.

Avhørsdisposisjon – forberedelser - strategi

En avhørsdisposisjon skal hjelpe avhører til å gjennomføre et godt avhør, både hva gjelder struktur, kommunikasjon og innholdsfokus. Et godt avhør må basere seg på den avhørtes premisser, særlig de kognitive. Det handler om å innhente mest mulig relevant informasjon med minst mulig påvirkning. Derfor må en disposisjon kun være et utgangspunkt for avhører, mens det viktigste vil være å følge den avhørtes forklaring og sonde opp mot dennes kronologi og deretter introdusere temaer som avhørte ikke selv har introdusert på en åpen måte, og ikke basere avhørstilnærmingen på ledende eller lukkede spørsmål. Utgangspunktet for informasjonsinnhenting er å benytte åpen tilnærming via TEDsPIE, som står for fortell, forklar, beskriv, vis – nøyaktig, detaljert og konkret. Sammen med spørreordene i 5HN, bør avhører i stor grad klare å få den avhørte til å snakke om det meste som er etterforsknings- og rettsrelevant.

En plan bør ideelt være basert på stikkord/hjelpeord som gjør at avhører har oversikt over hva avhøret bør søke å dekke opp mot informasjonsbehovet. En hjelpeliste slik at avhører kan bruke sin oppmerksomhet på det å kommunisere, det vil si å stille åpne spørsmål, lytte til det avhørte sier, notere og ut fra det føre dialogen etter den avhørtes premisser og behov.

Det er vanskelig å si mye om hva slags avhørsplaner som er brukt i de 13 undersøkte avhørene. I de to videoavhørene er avhøret gjennomført uten at avhører skriver rapporten samtidig. Avhørers oppmerksomhet er viet kommunikasjonen og ikke dokumentasjonen, og det er bra. Det kan også se ut som om avhører har en plan som de forholder seg til, da de har noen papirer som de bruker aktivt. I diktatavhøret er det relativt sikkert ingen skriftlig plan. Mens det i de ni andre kan være laget en plan i forkant av avhøret, for eksempel gjort via rapporten i BL.

Det er grunn til å trekke frem et tydelig funn fra gjennomgangen av avhørsrapportene. De aller fleste av rapportene er åpnet som rutine timer eller dager før avhøret gjennomføres. Det er grunn til å tro at noe av rapportinnholdet er fylt inn før avhøret starter. Det som er kjent fra tidligere er at avhører også benytter rapporten til å skrive inn de aktuelle spørsmålene avhører har identifisert under planleggingen. Det er flere urovekkende omstendigheter knyttet til en slik eventuell praksis. Det ene er at konkrete spørsmål ikke bør skrives inn hverken i rapporten eller i en avhørsplan. Det er temaet som bør stå i planen og så er det opp til situasjonen hvordan avhører formulerer spørsmålet. Det andre er at en avhørsplan er et utgangspunkt og ikke en direkte gjennomføringsplan som skal følges fra start til slutt. Avhører må tilpasse seg den avhørte og spørsmålene må stilles ut fra hvordan avhørte forklarer seg. Det betyr at måten avhører ordlegger seg ved spørsmål, må tas ut fra konteksten i avhøret – ikke en plan i forkant. Det er også uheldig å sette opp spørsmålene som tilsynelatende overskrifter og videre uheldig at spørsmålene ofte blir skrevet med sort fet skrift. Mer om dette i kapittelet om avhørsrapporter.

Anbefalingen vil være å lage en separat avhørsplan, med oversikt over all relevant informasjon som skal gis og en oversikt over temaer som er aktuelle å sørge for at blir belyst. En plan vil kunne være noe mer omfattende for en utrent avhører, men bør tilstrebes å være enklest mulig, da det vil lette muligheten for å ha den som hjelp og samtidig overlate til

avhørssituasjonen å avgjøre både når teamet skal introduseres og hvordan. Dette vil i stor grad basere seg på den avhørtes første selvstendige sammenhengende forklaring. Hva belyser avhørte selv og hva må avhører introdusere. Med unntak av avhøret av mistenkte i voldtektssaken og til dels også avhøret av fornærmede i samme sak, så bærer avhøret sterkt preg av mange spørsmål som blir stilt veldig tidlig og uten at det gjøres forsøk på åpen sondering først. I hvilken grad avhørsplanen i de undersøkte sakene har lagt opp til at det skal stilles konkrete spørsmål rett etter den første og svært begrensede sammenhengende forklaringen, vites ikke. Men det er vurderingen at denne avhørstilnærmingen er uheldig for å bidra til en pålitelig informasjonsinnhenting.

Hypoteser i avhørsplanen

Av de seks undersøkte sakene er det kun en som kan sies å ha en skriftlig etterforskningsplan. I voldtektssaken i sak C er det opprettet en plan i Indicia. I de to sakene D og E – overgrepsmateriale, er det skrevet inn noen gjøremål og noen vurderinger i BL-sakene. Det er kun i sak C at det er satt opp skriftlige hypoteser som skal søkes belyst via etterforskningen, herunder gjennom avhør.

Hypoteser skal hjelpe etterforskning både med å se andre muligheter enn det mest opplagte og skal sørge for at etterforskningen holder seg objektiv. Avhørene som gjennomføres skal altså forsøke å belyse de relevante hypotesene. Hypoteser er derfor viktig å ha med seg inn i planlegging og gjennomføring av avhør. På den måten vil avhører kunne sørge for at avhøret søker etter informasjon som er egnet til å utelukke alternativer i fht det saken er anmeldt/kodet som. I voldtektssaken gjelder anmeldelsen at fornærmede er blitt utsatt for seksuell omgang som hun ikke var i stand til å motsette seg fordi hun hadde fått i seg noe som lammet vurderingsevnen hennes. Et alternativ til dette er at samme handling har foregått, og fornærmede deltok på lik linje som den anmeldte, og at hun i ettertid har tenkt at dette ikke var en ønsket handling. Et tredje alternativ er at det ikke har foregått noen handling i det hele tatt, og at den seksuelle omgangen er oppdiktet av fornærmede. Hypotesene går altså fra at fornærmede har bevisst inngitt en uriktig anklage/forklaring, til at hun har blitt bevisst dopet ned av anmeldte og deretter blitt utført seksuell omgang mot uten at hun har klart å si imot eller kan huske det.

Det er fire mindreårige personer i leiligheten hvor handlingen skal ha foregått. To er direkte involvert i handlingen, mens to er sentrale vitner. Hele saken bygger på spørsmålet om fornærmede har fått i seg noen form for medikament som kan ha satt henne ute av stand til å forstå hva som foregikk rundt og med henne. Helt sentralt er fornærmedes forklaring om at hun fikk drikke av en flaske cola som mistenkte ifølge fornærmede og ett av vitnene, skal kjøpt på butikken samme formiddag og som bare fornærmede fikk drikke av. For gjennomføringene av avhørene bør det derfor lages alternative hypoteser rundt dette med colaflaske. For eksempel om det kun var fornærmede som drakk av den konkrete flasken, eller om noen av vitnene også drakk av denne. En hypotese i tråd med fornærmedes forklaring vil da være at: mistenkte kjøpte en flaske cola på butikken, som han puttet en eller annen form for medikament i og som han kun lot fornærmede drikke av. Poenget her er egentlig ikke å bruke mye tid og ressurser på selve hypoteseutformingen, men at hypotesene settes opp og utløser et informasjonsbehov som må søkes innhentet via etterforskningsskritt. Det betyr at colaflaske må forsøkes belyst via alle avhørene som tas og via andre informasjonskilder. For eksempel om mistenkte faktisk kjøpte en slik flaske på butikken den aktuelle formiddagen (noe han i avhør benekter). I avhørene blir det snakket om flere ulike colaflasker. Avhørene av

de fire forblir lite detaljerte og lite konkrete når de utspørres om disse flaskene og deres egen drikking og andre sin drikking av flasker denne formiddagen hvor hendelsen skal ha foregått.

I sak A er videoopptaket av voldshendelsen utgangspunktet. Her kan det lages hypoteser knyttet til om opptaket bare viser slutten på den helhetlige hendelsen, og at det man kan se på videoen egentlig er en straffri gjengjeldelse. Eller en hypotese om at slåsskampen er en planlagt hendelse hvor vitner har vært klar over at det skal skje og derfor har fått hendelsen på video. Poenget er altså å bruke hypoteser til å sondere kritisk i avhøret, ofte vil det være å tenke på det motsatte av hva den avhørte forteller og eventuelt spekteret i mellom (Fahsing, Rachlew & May, 2023).

Den første selvstendige og sammenhengende forklaringen (fri forklaring)

Hensikten med å vektlegge at den avhørte først skal kunne forklare seg selvstendig og i sammenheng, er at denne delen av forklaringen da vil foregå med minst mulig påvirkning og blir på den måten viktig opp mot pålitelighetsvurdering og den fremtidige bevisverdivurderingen av forklaringen. Hele avhørgjennomføringen skal baseres på at avhører i minst mulig grad påvirker den avhørtes forklaring. Avhører skal styre avhørets retning og temaer og avhører må sørge for at den avhørte har fokus på de rettsrelevante temaene. Det er måten avhører gjennomfører avhøret på som blir omtalt i dette underkapittelet. Dette betyr at det både i sondering og i en eventuell fremleggelse av motstrid, så er avhørstilnærmingen å benytte seg av TEDs-PIE og en åpen bruk av 5HN. Dette må gjøres ved at det hele tiden er en god kontakt og kommunikasjon. I boken Etterforskning – en innføring var det en illustrasjon som forsøkte å fremstille disse sammenhengene mellom de ulike fasene:

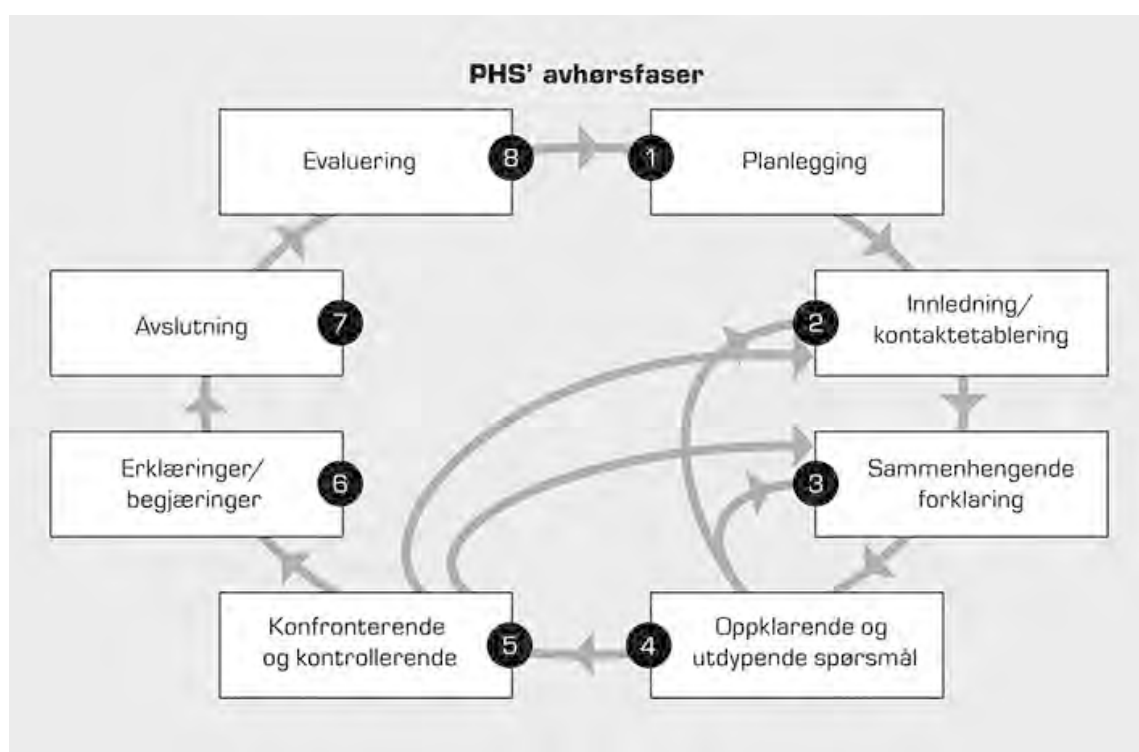

Fig. 3.4 i (Bjerknes & Hoff-Johansen, 2009)

I det undersøkte materiale med de nevnte unntakene i avhør av mistenkte i sak C, så bærer avhørene preg av stor bruk av ledende eller lukkede spørsmål. Figuren over forsøker å

illustrere at både den oppklarende og utdypende spørsmålsfasen og konfrontasjonsfasen (fremleggelse av motstrid og ny informasjon) skal utføres ved god kontakt og kommunikasjon, samt under et mål om å oppnå en selvstendig og sammenhengende forklaring.

Det er et mål at den avhørte i størst mulig grad forklarer seg helhetlig om det som er relevant for saken, på et tilstrekkelig detaljert nivå. Forskning er ganske klar på at det både kommer mer detaljer og mer riktig informasjon, dersom avhører lar den avhørte forklare seg uten avbrytelser og uten detaljerte. Denne ambisjonen er høy, og vil stort sett ikke skje dersom ikke avhører evner å legge opp til en slik avhørssituasjon. Det er svært få av de som avhøres som har trening eller annen kompetanse i å forklare seg for politiet. I og med at denne kommunikasjonssituasjonen er ny og ukjent for de fleste, så må avhører sørge for at den avhørte både forstår og er motivert for å forklare seg på det nivået som er ønskelig ved en politiforklaring. Dette betyr at avhører er nødt til å sørge for at den avhørte faktisk skjønner at hen skal forklare seg selvstendig og uttømmende og ikke bare vil bli stilt en rekke spørsmål. Dette innebærer at den avhørte forstår hva som menes med detaljer og skjønner at det ikke er hen som skal avgjøre hva som er relevant eller ikke for saken. Det er dette som ligger i det å introdusere den avhørtes selvstendige, sammenhengende og mest mulig detaljerte forklaring.

Etter gjennomgang av alle lydopptakene for de 13 avhørene, er det et klart inntrykk av at avhører i altfor liten grad forsøker å få til en selvstendig, detaljert sammenhengende forklaring fra den avhørte. Dette får den konsekvensen at avhører svært tidlig i avhøret går over til å stille spørsmål som i stor grad er lukket eller ledende. I svært mange av avhørsrapportene kommer dette til syne i form av at avhører/rapportskriver bruker overskriften «Fri forklaring» og i noen tilfeller også markerer «fri forklaring slutt». Leseren får dermed et inntrykk av at den avhørte i svært liten grad har evnet eller ønsket å fortelle noe særlig uten å bli stilt spørsmål. Inntrykket etter å ha hørt på lydopptakene og lest avhørsrapportene er at rapportene ikke får frem at hovedårsaken til mangel på selvstendig forklaringer, i stor grad skyldes at avhører ikke har introdusert hva fri forklaring går ut på og hva som forventes av den avhørte.

For å illustrere dette kan det være relevant å se på avhørsrapportenes innhold. Altså de delene av rapporten hvor den avhørtes forklaring er skrevet som fritekst. I beregningen under er avhørsrapportenes forside (inneholder personopplysninger og formalia), og rapportens siste side (erklæringer, underskrifter mm) tatt bort.

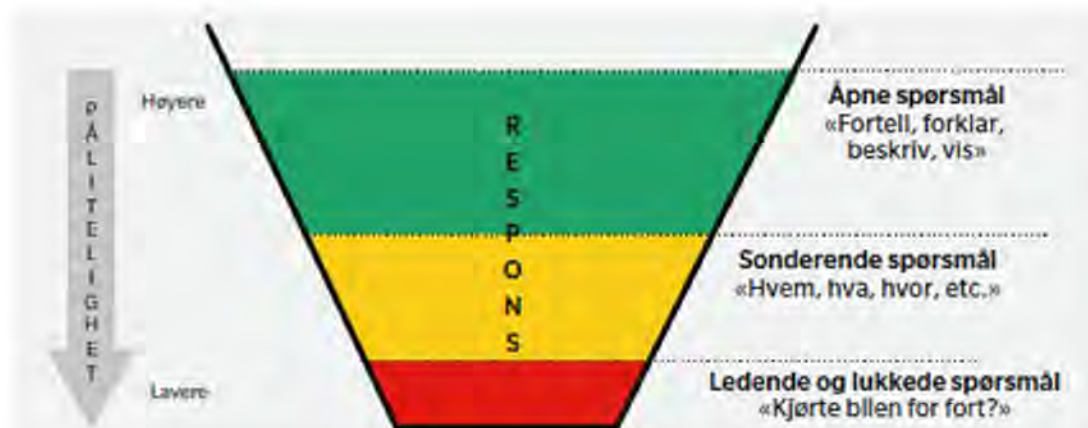
I 10 av de 13 gjennomgåtte avhørsrapportene har rapportskriver benyttet seg av overskriften «Fri forklaring». Det er derfor interessant å se hvor stor andel av forklaringene totalt i disse 10 avhørene som er gjengitt som selvstendig og upåvirket informasjon i rapporten. Rapportene som ikke har benyttet overskriften «fri forklaring» er ikke medregnet i tabellen under. Det er svakheter med en slik tilnærming, men dog en måte å se «fri forklaringsdelen» opp mot den øvrige delen av avhøret som da består av «svar på stilte spørsmål». Her kunne andre tilnærminger vært benyttet, slik som å måle tidsbruken eller telle antall ord på fri forklaring vs spørsmålsdelene, eller så kunne man kartlagt all bruk av TEDsPIE vs lukkede/ledende spørsmål osv.

Sak	Status	Totalt antall sider rapport	Sider som inneholder fritekst	Linjer med fri forklaring
A - kroppskrenkelse	Fornærmede	5	3	3
A (inkl. også B)	Mistenkte	4	2	1
B - kroppskrenkelse	Fornærmede	4	Ikke medregnet	-
B	Vitne	4	2	11
B	Vitne	3	1	12
B (inkl. også A)	Mistenkte	3	3	5
C – voldtekt	Fornærmede	14	12	23
C	Vitne	5	3	11
C	Vitne	6	4	12
C	Vitne	5	Ikke medregnet	-
C	Mistenkte	13	11	28
D	Mistenkte	5	3	6
E	Mistenkte	3	1	2
F	Mistenkt	3	Ikke medregnet	-
Sum		77	45	114

I de 10 undersøkte avhørsrapportene er det altså 114 linjer som er skrevet under overskriften «Fri forklaring». Totalt er avhørsrapportene på 77 sider, men det er med fratrekk av ca to sider per rapport ca 45 sider med fritekst totalt. En side med fritekst skrevet i word i BL kan utgjøre 40 linjer. En har derfor tatt utgangspunkt i at en fritekstside vil være på ca 35 linjer fratrullet avsnitt.

Totalt er det derfor 45 sider med 35 linjer per side, noe som utgjør 1575 linjer med forklaringstekst. Av disse er altså 117 linjer definert av rapportskriverne som fri forklaring. I prosent vil dette si at andelen av fri forklaring er på ca 7 %, noe som også kan sies ved at 93 % av forklaringene som skrives i rapporten er basert på spørsmål fra avhører.

Som nevnt er det faglige rådet til å innhente informasjon på en pålitelig måte å unngå spørsmål på som vil kunne påvirke svaret. I bl.a. boka «Etterforskning – metoder, prinsipper, metode og praksis» (Bjerknes & Fahsing, 2024), beskrives det som kalles for pålitelighetshierarkiet. Figuren under viser at det er ønskelig at avhører i størst mulig grad innhenter informasjon ved bruk av åpen tilnærming, TEDsPIE eller åpne spørsmål basert på 5 HN. Traktbegrepet er brukt fordi det illustrerer at det er videst/mest åpent øverst og nederst blir det smalere og smalere. Det er altså et mål for en avhører å holde seg mest mulig i øvre del av trakta for gjennom spørsmålstilnærmingen å tilstrebe en mest mulig pålitelig forklaring fra avhørte.

(Bjerknes og Fahsing, 2024, s. 295)

Med unntak av mistenktavhøret i sak C – voldtekt, så foregår svært mye av sonderingen i de øvrige avhørene i sjiktet mellom gult og rødt område, jf figuren over. Dette er uheldig, da mest mulig av sondering bør foregå i det grønne området. Det gule er i de undersøkte avhørene større grad preget av rødt – altså er mye av avhørsinnholdet klassifisert med lav pålitelighet på grunn av måten informasjonen er innhentet på. Det vil si at siden avhører i stor grad ikke innhenter en selvstendig og upåvirket forklaring innledningsvis, så vil 5 HN spørsmålene også blir mer ledende enn det de ville ha vært dersom avhørte selv hadde introdusert temaer som avhører kunne spille videre på med enten TEDs PIE eller 5 HN spørsmål. Det er gjennomgående et klart inntrykk at avhører ikke introduserer den selvstendige innledende forklaringen tilfredsstillende og etter korte forklaringer fra avhørte går avhører rett over til å stille ledende spørsmål. Det er rett og slett ikke å forvente at det vil komme noen detaljert selvstendig og sammenhengende forklaring fra den avhørte, fordi forholdene ikke legges til rette for at dette kan forventes at skal skje.

I avhøret av fornærmede i sak B går avhører rett fra formalia omkring villig til å forklare seg til:

"og da vil jeg høre din forklaring på hva som skjedde hjemme hos deg på nyttårsaften".

Fornærmede gir en sammenhengende forklaring på noe under ett minutt før avhører overtar. Fornærmede forklarer da i enkle trekk hva han tror er det som avhører ønsker at han skal si noe om. Når avhører overtar kommunikasjonen så går avhører rett inn i detaljer rundt en av de sentrale temaene. Avhører har ikke i forkant introdusert og forklart hvordan den avhørte skal forklare seg med hensyn til detaljer, nøyaktighet, det å være konkret og beskrivende osv. Avhører har heller ikke snakket om hvordan han som avhører vil fremstå, dvs at han vil lytte, ikke avbryte, la avhørte få tid til å tenke og at avhører vil ta notater underveis. Når avhører introduserer hva det ønskes forklaring om ved å si «hva som skjedde hjemme hos deg nyttårsaften» så er det stor sannsynlighet for at avhørte er usikker på for eksempel når på kvelden han skal begynne, eller om dette inkluderer for eksempel det at han har invitert noen få til festen, men det skjedde jo mange dager før.

Etter den korte begrensede «frie forklaringen» går avhører rett over på å stille følgende spørsmål;

når du sier han gikk til angrep, hva gjorde han da?

Avhører gjør altså ingen nye forsøk på å få den avhørte til å fortelle mer detaljert om den helhetlige tilnærmingen. Avhører går imidlertid rett inn i hendelsen der voldsdelen skjer. Her bruker avhører noe avhørte selv har forklart seg om "at han ble angrepet". Avhørte bruker ordet "angrep" og avhører ønsker å få avhørte til å forklare hva han mener med det. I en slik situasjon er det viktig at avhører forklarer hva avhørte må forsøke å få til. Altså at avhørte forsøker å se for seg situasjonen og forteller så detaljert og beskrivende som mulig. Her er målet at den avhørte forklarer seg så beskrivende at avhører, som ikke har vært på stedet og heller ikke har sett hendelsen, kan se for seg hvordan denne delen av hendelsen foregikk. Det vil si hvor i rommet, posisjonene, bevegelsene, hva sa og hørte han, tanker osv. Spørsmålet avhører bruker er i dette tilfelle ganske lukket. At det brukes ordet "angrep" er som nevnt helt ok, men det er oppfølgingen i spørsmålet som blir lukket: "hva gjorde han da?" Spørsmålet begrenses altså kun til å gjelde hva mistenkte gjorde. Det utelukker helheten i situasjonen, som for eksempel hva fornærmede selv gjorde, hva som ble sagt, hva avhørte tenkte eller vurderte osv. Det neste spørsmålet avhører stiller er:

Antall slag?

Ved avhøret av fornærmede i sak A brukes det beslaglagte videoklippet som en del av introduksjonen til den første selvstendige forklaringen. Heller ikke her er det noen kommunikasjon om hvordan den avhørte forventes å forklare seg. Etter gjennomgangen av formalia, spiller avhører av innholdet i den beslaglagte videoen før fornærmede har avgitt noen forklaring i det hele tatt. Etter at videoen er ferdig avspilt, sier avhører:

Da kan du fortelle hva du ønsker å fortelle om denne hendelsen her da.

Dette ender altså med en tre-linjers «fri» forklaring i rapporten og som er i tråd med opptaket. Etter dette går avhører over til å stille en rekke spørsmål. Avhører forsøker med sine spørsmål å belyse informasjonsbehov som i stor grad er rettsrelevante. Dette er spørsmål knyttet til for eksempel motiv, hva som kan ha utløst handlingen, hva som skjedde, hvem den andre voldsutøveren er, hvordan han ble slått, skader osv., men det gjøres ved konkrete avgrensede spørsmål. Det gjøres ingen klare forsøk på å få den avhørte til å forklare seg utførlig og selvstendig. Noen av spørsmålene dreier seg om samme tema, men spørsmålene kommer ikke samtidig slik at man kan sonde ut ett og ett tema. Fornærmede antyder at de avtalte å gå ut for å gjøre opp, men det følges for eksempel ikke opp. Fornærmede sier bl.a. at «begge var enige om å gjøre opp». Spørsmålene er også ledende, som for eksempel:

Hvordan slo N.N deg?

Var slaget hardt?

Slo han med åpen eller knyttet hånd?

Avhører stiller spørsmål om hvem de to guttene er, men fornærmede ønsker ikke å svare. Han begrunner dette med at saken er ferdig for hans del og de er venner nå. De sitter sammen i kantina og alt er bra. På direkte spørsmål om den ene gutten er N.N. (mistenkte som er ført som mistenkt i saken opprinnelig), svarer fornærmede ved å nikke bekreftende. På spørsmål om hvem den andre er ønsker ikke fornærmede å svare. I rapporten står det at fornærmede ikke vet hvem den andre gutten er, men det er ikke det som høres på opptaket. Det er også helt urimelig i og med at de tre går på skolen sammen og sitter ifølge fornærmede på samme bord i kantina.

Hva som er avhørstaktikken ved å vise den avhørte videoopptaket før han har forklart seg om hendelsen, er vanskelig å forstå. Et videoopptak må klassifiseres som en ting (datafil). I påtaleinstruksen finner vi følgende omkring slike situasjoner:

Skal en person eller ting vises frem for et vitne til gjenkjennelse, oppfordres det først til å gi en så nøyaktig beskrivelse som mulig, jf. påt. instr. § 8-11 fjerde ledd.

Ved å vise dette filmklippet så ser fornærmede hendelsen selv og viser deretter stort sett bare til det som vises. Hensikten med avhøret er å få frem informasjon som man ikke kan se på videoopptaket og i tillegg få frem fornærmedes tanker.

I avhør av fornærmede i sak C sier avhører at han vil gjennomføre avhøret faseinndelt, og sier i den forbindelse at han først ønsker en fri forklaring før han kommer til å stille en del spørsmål som han delvis har skrevet ned og delvis vil stille på bakgrunn av det fornærmede kommer til å si. Dette er en uheldig introduksjon opp mot det å oppnå mest mulig selvstendig og sammenhengende forklaring også i sonderingsfasen. Avhører introduserer da en forståelse av at hun for det meste skal svare på spørsmål og vil da innstille seg på at det er dette som skal skje. Avhører snakker ikke om hva som ligger i det han omtaler som fri forklaring, og fornærmede vil på den måten sannsynligvis ikke forstå at det vil øke påliteligheten i hennes forklaring dersom hun forteller uten å bli stilt en rekke detaljerte spørsmål. I voldtektssaken er det ingen direkte fysiske bevis som er sikret, de ulike avhørene vil derfor danne hovedgrunnlaget for den påtalemessige avgjørelsen. En sentral vurdering da vil være å vurdere informasjonen som de ulike avhørte i saken kommer med, opp mot hverandre og opp mot annen kontrollerbar informasjon. Dersom informasjonen som en avhørt kommer med er kontrollerbar og er innhentet ved at den avhørte selv har introdusert relevante temaer og gitt detaljerte beskrivelser osv. vil dette som regel bli ansett som en styrke for bevisverdien av forklaringen. Derfor er det svært viktig at avhører legger forholdene godt til rette for at alle de som avhøres får optimale forhold for å kunne forstå hva som forventes og gis anledning til å forklare seg så godt de faktisk evner.

I sak D – overgrepsmaterialet, introduserer avhører den første selvstendige sammenhengende forklaring slik:

- Avhører: Når jeg sa til deg at du er siktet for å ha spredd en video som du har lastet opp på snapchat som viser at de har sex sammen, hva er det du tenker om det?
- Siktede: Jeg tenker at jeg ikke skjønner hva jeg drevet med?
- Avhører: Hva tenker du om det å være her på politistasjonen og snakke om det her?
- Siktede: Flaut
- Avhører: N. (fornavn) jeg vil at du med egne ord forteller hva det er du har gjort?
- Siktede: Jeg sendte en video av tre unger som har sex på en gruppe
- Avhører: Fortell mer om det?
- Siktede: Hva mener du?»
- Avhører: Hva slags type video er dette her?

Siktede: Tre unger som har sex

Avhører: ja

Avhører: hvordan var det at du fikk tak i denne videoen?

(dette spørsmålet og svaret siktede gir er gjengitt under overskriften «Spørsmål til fri forklaring – altså anser avhører seg ferdig med det han definerer som fri forklaring.

I avhørsrapporten under overskriften "Fri forklaring" gjengis dialogen over på følgende måte:

Fri forklaring

Siktede ble bedt om å fortelle om alt han vet om videoen. Siktede forteller at han har sendt en video av tre unger som hadde sex med hverandre.

For det første er ikke spørsmålet som er skrevet inn i rapporten det samme som avhører faktisk stiller. I rapporten har avhører lagt inn «fortelle alt om videoen» (om det ikke stod i rapporten i forkant som en del av disposisjonen?) og dialogen indikerer at avhørte sannsynligvis ikke skjønner hva eller hvordan det forventes at han skal forklare seg når avhører sier han skal forklare seg fritt. Avhører har ikke forklart hvordan avhørsgjennomføringen skal foregå, ut fra prinsippet om at det er ønskelig at den avhørte forklarer seg mest mulig utfyllende på en selvstendig måte, og uten at avhører må stille mange detaljerte spørsmål.

I sak F – bruk av narkotika (PPS-avhør), introduseres ikke noen fri forklaring i det hele tatt. Avhører fortar nærmest en oppsummering av hva mistenkte skal ha gjort og sagt og den avhørte kommer stort sett kun med noen bekreftende svar. Dette gjør avhører basert på informasjon hun har fått før avhøret starter. Det formelle avhøret og innlesningen og vedtagelsen av selve diktatet er også en del av samme opptak. I diktatet er det altså ikke mulig å lese seg frem til hva som er kommet frem av opplysninger basert på hvem som har sagt hva og når, og hvilke forutsetninger informasjonen er fremkommet på. Noe av det kritiske her er altså at det er avhør av en mindreårig mistenkt (17 år), at den mistenkte sier han har inntatt narkotika i forkant og at avhører også opplever mistenkte som ruset (men ikke for ruset til å oppta forklaring der og da) og at den mistenkte har fortalt hva som har skjedd i en livreddende førstehjelpssituasjon hvor medisinsk personell jobbet med jenten som hadde fått en «helsemessig reaksjon» og hvor politiet var til stede og på den måten fikk med seg mistenktes fortelling av at også han hadde tatt narkotika.

I rapporten kommer følgende frem som mistenktes forklaring (gjengitt uten kursiv da kursiv under er ment å tilkjenne det som ble rettet på av avhørte ved dikteringen):

«Mistenkte fortalte at det hadde vært vorspiel på et hotellrom. Det var flere personer på stedet, han kjente noen, men ikke alle. I forbindelse med at en jente hadde fått en pille med ecstasy ønsket hun og dele denne med mistenkte. Han vet ikke hvem jenten hadde fått pillen av. Han hadde drukket litt, og han hadde ikke takket ja til denne pillen om han hadde vært edru. *Han hadde heller ikke prøvd å få tak i den pillen heller.* Jenten hadde fått en dårlig reaksjon, og han prøvde å ivareta henne. Han hadde gitt henne vann. Han hadde fått tak i hjelp og hadde forklart de som kom til rommet hva som hadde skjedd.

Mistenkte angret veldig på det han hadde gjort, og var redd for at det ville få store konsekvenser for han videre. *Han ønsket kun å være ærlig slik at politiet kunne forstå hva som hadde skjedd.»*

Rapportformen «Diktat til lydopptak» blir omhandlet senere i kapittelet «Rapportskriving». I denne forbindelse vil det kun påpekes at det som her er skrevet i kursiv skrift er det rapportskriver innledningsvis i rapporten forklarer at er rettelser/tilføyelser som er gjort ved gjennomlesning. Det kan derfor se ut som om mistenkte først ved gjennomgangen av rapporten påpeker at han har forklart seg ærlig fordi han ville hjelpe jenta (som for øvrig er en venn og ikke en tilfeldig jente) da helsepersonellet var på hotellrommet for å hjelpe jenta. Dette er ikke noe mistenkte først sier på slutten av avhøret i fbm dikteringen. Han gir uttrykk for dette også under forklaringen, men påpeker det igjen da avhører foretar dikteringen.

I diktatsammendraget over er det vanskelig å skjønne hvordan informasjonen fra mistenkte har kommet frem. Hører man på opptaket så er min oppfatning at avhører har fått referert mistenktes forklaring fra andre kolleger som altså var til stede da mistenkte fortalte helsepersonellet hva som hadde skjedd. Det er lite av det som gjengis som er mistenktes forklaring avgitt til avhører ved selve avhøret og etter at han er gjort kjent med sine rettigheter.

Eksempelet er åpenbart et etisk dilemma som kan diskuteres, men her er det trukket frem opp mot hvordan informasjon i et avhør kommer frem og hvordan det formidles videre til de som er brukerne – hvordan forstår den påtaleansvarlige denne avhørsrapporten når hen fatter sin påtaleavgjørelse? Det er dette som er det første hovedformålet med avhøret og avhørsrapporten. Etterforskning består av innhenting av rettsrelevant informasjon og å dokumentere dette på en måte som gjør påtalemyndigheten i stand til å fatte en riktig påtaleavgjørelse. I dette tilfellet blir saken avgjort flere måneder senere i form av påtaleunndatelse.

Avhørsmetodikken baserer seg på at avhører innhenter rettsrelevant informasjon ved minst mulig påvirkning. Dette vil gi brukerne av avhørsrapporten et best mulig utgangspunkt for å vurdere verdien av den informasjonen som har kommet frem. Avhører skal styre avhøret slik at avhørte forklarer seg om det som er retts- og etterforskningsrelevant. Dette gjøres ved å sørge for at det sonderes tilstrekkelig og at denne sonderingen i minst mulig grad påvirker innholdet i forklaringen. Derfor har måten det kommuniseres på i avhøret, stor betydning for pålitelighetskvaliteten.

Ved innføringen av PEACE i England og Avhørsprosessen i bachelorutdanningen og KREATIV for Etter- og videreutdanningen i Norge, var det et stort fokus på det å fremme god kommunikasjon fremfor å hemme den. Undersøkelser gjort i engelsk politi viste bl.a. at avhører i stor grad generelt både stilte ledende spørsmål og ofte avbrøt den avhørte. (Clark & Milne, 2001; Halley, Walsh, Myklebust & Bjerknes, 2023). I det undersøkte materialet er det ikke gjort nevneverdige funn av at avhører avbryter den avhørte. Det er i utgangspunktet bra. Det finnes imidlertid eksempler på at avhører faktisk burde avbrutt den pågående kommunikasjonen fordi den enten foregår på en uakseptabel måte eller burde vært mer styrt opp mot sakens rettsrelevante temaer. Det er særlig eksempelet med dialogene mellom verge, avhørte og tolken det kan vises til for å illustrere dette. Når den avhørte kommunikasjonsmessig eller i innhold er helt utenfor hvordan et avhør kan foregå eller hva som gjelder saken, så må avhører bryte inn og styre inn mot det formålsmessige. Det er altså

ikke slik at en selvstendig forklaring gitt i sammenheng, hverken tar lengre tid eller mister interessant informasjon.

Påtaleinstruksen oppsummerer dette på en enkel måte slik:

For vitner: Vitnet skal forklare seg muntlig og skal oppfordres til så vidt mulig i sammenheng å forklare hva det vet om saken. Deretter kan særskilte spørsmål stilles jf. § 8-11, tredje ledd.

For mistenkte: Avhøringen skal skje på en måte som er egnet til å få en så vidt mulig sammenhengende forklaring om det forhold saken gjelder jf. § 8-2, andre ledd, første setning.

Imidlertid har undersøkelsen av disse 13 avhørene vist en rekke tilfeller og i et altfor stort omfang, at avhører altfor raskt går fra forsøket på å innhente en selvstendig sammenhengende og upåvirket forklaring – til å stille lukkede eller ledende spørsmål. Dette bærer også avhørsrapportene klart preg av hvor overskriftene som brukes er selvforklarende. Bruken av «Fri forklaring» og «Spørsmål til fri forklaring» forteller relativt tydelig hva slags avhørstilnærming som er benyttet. Med unntak av de to videoavhørene i voldtektssaken, er det svært få forsøk på å sondere åpent, eller aller helst introdusere et reelt forsøk på «fri forklaring». I denne undersøkelsen er det ikke foretatt en detaljert kartlegging av hverken hvor mange eller hva slags kategorisering disse spørsmålene befinner seg i, men det er grunn til å si at det undersøkte materialet peker i retning av at avhørsmetodikken på dette området ikke har gjort store fremskritt siden dette ble påpekt blant engelske avhør på slutten av 1990-tallet (Clark & Milne, 2001) eller som forskningen på norske barneavhør også viste (Gamst, 2004; Myklebust, 2009).

I mistenktavhøret i sak B (kroppskrenkelse privatfest) forekommer denne kommunikasjonen etter at avhører er ferdig med å introdusere øvrig formalia:

- Avhører: Du er anmeldt for en kroppskrenkelse som skal ha skjedd på nyttårsaften da. Og da lurte jeg på om du ønsker å gi en forklaring på det, ... eller hva du tenker når du hører det?
- Mistenkte: eeeh, jeg veit jo hva som skjedde, jeg veit ikke hva jeg tenker jeg, har ikke noe klare tanker
- Verge (mor): Men kan du forklare det som skjedde, ... vil du forklare deg liksom?
- Mistenkte: Det som skjedde var bare at, han begynte å dytte meg, så ble vi irriterte begge to og så slo jeg og så dytta han meg inn i en knagg og så (uhørbart)
- Avhører: Han dyttet deg inn i en knagg og du ...
- Mistenkte: ... jeg slo først han i magen og så dytta han meg
- Avhører: mhm
- Verge: ... han dytta deg først ...
- Mistenkte: ... nei jeg slo først, eller nei han dytta meg først ut, så slo jeg og så dytta han meg i knaggen, og så skjedde det ikke noe mer.

Avhører: (...) stillhet i ca 60 sekunder – avhører skriver avhørsrapport

Avhører: Hvor skjedde dette?

I avhørsrapporten er fri forklaring og starten på sondering gjengitt slik:

Fri forklaring

Mistenkte vet hva som skjedde, men har ikke så mye tanker om dette. Det som skjedde var at fornærmede startet å dytte mistenkte. Så ble de irriterte begge to. Så dyttet fornærmede mistenkte inn i en knagg. Mistenkte forklarte at fornærmede dyttet mistenkte ut, så slo mistenkte fornærmede i magen. Deretter ble mistenkte dyttet av fornærmede inn i en knagg. Så skjedde det ikke noe mer.

Oppfølgende spørsmål

Mistenkte ble spurt hvor dette skjedde. Det skjedde hjemme hos han. Mistenkte vet ikke adressen. Det var i gangen til huset.

Mistenkte ble spurt hvorfor han ble dyttet av fornærmede.

I rapporten er dialogen stort sett referert slik det kommer frem på lyden, dog uten at verges (mor) sin innblanding blir referert. Som det kommer frem over, så bryter mor inn for å få den mistenkte til å presisere hvem som gjorde hva først. Dette skjer ved at avhører skriver fortløpende, mens han kommuniserer med den avhørte.

Det er fire linjer i rapporten under overskriften "Fri forklaring". Dette er basert på de to replikkene mistenkte har i dialogen vist over. Den neste overskriften er "Oppfølgende spørsmål" og de første spørsmålet er "hvor skjedde dette?" og «hvorfor ble du dyttet av fornærmede»?

Her ser vi ett av flere eksempler på at det nærmest ikke gjøres noe forsøk på å innhente en helhetlig, detaljert og konkret sammenhengende forklaring og at det ikke sonderes åpent eller systematisk (uttømmende temasondering). Det er ugunstig av minst to årsaker. Den ene er at en selvstendig helhetlig forklaring gir best grunnlag for pålitelig informasjon og det andre er at denne fremgangsmåten fort kan gi leserne av rapporten et inntrykk av at den mistenkte ikke ønsker å bidra eller er motvillig til å forklare seg ved at informasjonen må «hales» ut av ham. Faktum er at det er noe som man ikke kan si noe om, fordi den avhørte ikke blir gitt en reell mulighet til å forklare seg selvstendig.

Det kan tyde på at avhører har en oppfatning av at det er riktig å protokollere forskjellen på fri forklaring og sondering på denne måten. Dette kan trekkes ut fra hva avhører sier til verge under gjennomlesningen av rapporten. «Det blir som regel en kort fri forklaring når jeg spør om du kan forklare deg. Så blir det kun det som står i rapporten.» Dette er en misforstått oppfatning av hele avhørstilnærmingen. Hovedprinsippet er at mest mulig av et avhør baserer seg på en åpen tilnærming ved bruk av TEDsPIE og 5hn spørsmålene når de brukes i en allerede etablert sammenheng. Avhører skal altså foreta sonderingen med bruk av prinsippene for selvstendig og upåvirket forklaring. Bruken av overskriftene «fri forklaring» og «spørsmål til fri forklaring» blir i dette avhøret direkte misvisende. Rapporten kommer mer tilbake til bruk av overskrifter under kapittelet om rapportskriving.

I en masteroppgave utført ved Høgskolen i Agder har språkforskeren kommet med noen oppsummerende tanker om de funn som er gjort etter å ha gjennomgått en rekke mistenktavhør. Tittelen på oppgaven er: Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør? (Hanssen, 2022, s. 85):

For å komme med en kort oppsummering av første del, er det som ser ut til å fungere at politiet innleder til fri forklaring med utvidede turer hvor man ved hjelp av metakommunikasjon informerer om prosedyrer, informerer om behovet for detaljer, samtidig som man har mottakerdesign i tankene, og at man eksplisitt utpeker neste taler. Altså «lange» og informative innledninger til fri forklaring. Det som ikke så ut til å fungere var når den mistenkte ikke ble gitt anledning til å forklare seg fritt, og også manglende informasjon om prosedyre, og korte innledninger til fri forklaring.

All undervisning om avhør ved Politihøgskolen omhandler viktigheten av en god innledning til, og gjennomføring av den første sammenhengende forklaring i avhør. Det innebærer bl.a. at avhører har forklart og gjort seg forstått opp mot for eksempel hvordan avhøret er ment å foregå og at forklaringen er ment innhentet ved at det stilles minst mulig spørsmål og at den som forklarer seg i størst mulig grad gjør det uten å bli avbrutt, ledet eller får konkret saksinformasjon. Her vil det være sentralt at avhører har oppnådd en forståelse hos avhørte om forventningene til avhøret. Det er derfor ikke lurt å initiere overfor avhørte at avhører har forberedt en rekke spørsmål. Med en slik informasjon så gir man et uriktig inntrykk av at avhøret vil foregå ved at avhørte skal svare på spørsmål.

For å oppnå en mest mulig helhetlig og detaljert selvstendig første forklaring så må avhører altså forklare og forsikre seg om at avhørte har skjønnet både rammebetingelsene og forventningene. Dette bør skje ved å få den avhørte aktivt med, det vil si at det ikke blir en monolog-informasjon fra avhører, men at det foregår i form av en dialog hvor avhørte også "varmes opp" til å fortelle selvstendig. I stedet for å spørre den avhørte om dennes personnummer er 112233 12345 så kan avhører heller oppfordre avhørte til å fortelle om seg selv. Den avhørte vil neppe da komme med hele personnummeret, men vil kanskje si navnet sitt, hvor gammel han er, hvor han bor, jobb osv. Dette er informasjon som uansett er noe avhører trenger eller har behov for å få bekreftet. I en slik forbindelse kan avhører bruke dette med fødselsdata som et eksempel på hva som menes med alle detaljer. På den måten "læres" den avhørte opp til å skjønne hva som ligger som forventning når hun blir bedt om å forklare seg. Det er som Hanssen (2022) påpeker, viktig å få frem hvordan det er ønskelig at kommunikasjonen foregår. Bruk av begrepet "fri forklaring" bør unngås og heller erstattes med selvstendig, detaljert sammenhengende forklaring. Forklaringen er ikke fri, men klart formålsstyrt opp mot innhold (Se mer om dette i Bjerknes og Fahsing, 2024, s. 40-48 og 287-300; Bjerknes og Michaelsen, 2025, s. 180-182)

Kommunikasjon og rapportskriving under avhøret

I mange av de undersøkte avhørene er det åpenbart at skrivingen underveis er ødeleggende for kommunikasjonen. Når kommunikasjonen blir dårlig, får det også ofte den følgen at avhører ikke får belyst eller sondert tilstrekkelig rundt ulike relevante etterforsknings- og bevisema. Rapportsammendragene blir også dårlige, herunder upresise.

Dersom avhører tenker at rapporten skal skrives i løpet av avhøret og gjennomgås før avhøret avsluttes, så må dette gjøres på en måte som minst mulig innvirker på

avhørsgjennomføringen. Dette kan for eksempel løses ved at avhører gjør notater underveis og skriver sammendraget etter at forklaringen er ferdig. I boken «Rapportlære for politiet» er det foreslått en løsning hvor avhører for eksempel kan skrive rapport i forbindelse med oppsummeringer som gjøres underveis, etter sammenhengende forklaring er uttømt og etter å ha vært gjennom ulike sonderingstemaer. Det er den fortløpende skrivingen mens kommunikasjonen foregår, som det advares mot. Det ideelle er imidlertid å benytte lydopptaket som gjøres og skrive rapportsammendraget etterpå. Etter hvert som det utvikles pålitelige verktøy for digital transkripsjon eller enda bedre et verktøy som foretar gode oppsummeringer, så vil denne delen av rapportskrivingen ble vesentlig mer effektiv.

Det er mye som tilsier at dersom avhører skriver rapporten mens den avhørte er til stede, så vil det å skrive medføre at det oppdages at avhører ikke har fått innhentet all relevant informasjon. Dette er slett ikke alltid noe som skal være som rettelser eller tilføyelser, men skyldes at når man skriver så blir det mer tydelig hvor informasjonsbristene er. Mer om tema «rettelser og tilføyelser» i rapporten i kapittelet om rapportskriving.

I mer omfattende avhør kan avhører skrive i naturlige bolker, for eksempel etter at avhører har avklart helheten av hva avhørte husker/ønsker å fortelle ut fra en TEDsPIE tilnærming og før de klart ledende spørsmålene begynner. Ellers vil det være en mulig naturlig bolk å skrive ned hva som har kommet frem før avhører begynner å legge frem informasjon som kan endre på den allerede avgitte versjonen. Altså at det ikke skrives under selve kommunikasjonen, men at dette venter til selve avhøringen er ferdig.

Det beste er helt klart at rapportskrivingen ikke skjer når selve avhøringen foregår. Da kan lydopptaket benyttes til å gjengi avhøret korrekt, detaljrikdommen kan økes. Men det er opplagt også en fordel å gjøre rapporten ferdig ved å ha den gjennomgått og gjort gyldig. Altså at det foreligger en rapport tilgjengelig i BL når avhøret avsluttes. At rapporten er opplest og vedtatt når avhøret er ferdig gjør det for eksempel mulig for de øvrige som jobber med saken å lese rapporten for å kunne holde seg oppdatert. Dette illustreres for eksempel av avhøret av fornærmede i sak C, hvor avhørsrapporten er skrevet i ettertid og først blir gjennomgått fem uker etter at avhøret er gjennomført. Et annet argument er at dersom rapportgjennomgangen utsettes, vil det kunne oppstå "ny" informasjon fra avhørte når gjennomgangen eventuelt gjennomføres noen dager senere. Det kan altså være en fordel å kunne kommunisere med den avhørte rundt rapportskrivingen, altså det å avklare omkring innhold i rapporten som oppfattes som uklart eller ufullstendig når rapporten skrives (Eriksen, 2013). Det å skrive vil som nevnt medføre at "hull og mangler" lettere oppdages enn at alt bare foregår ved notater og lydopptak. Rapportskriving kan altså medføre en kvalitetsbedring dersom dette gjøres uten at det går ut over kommunikasjon og den kognitive oppmerksomheten som må være på plass ved et avhør.

Med unntak av de to videoavhørene og diktatet til lydopptak, er de aller fleste avhørene gjennomført ved at avhører skriver under selve avhøringen – altså samtidig som den avhørte snakker. I det gjennomgåtte materialet er det flere tilfeller hvor avhører sier at avhørte må snakke sakte slik at avhører klarer å skrive det som blir sagt mer eller mindre ordrett. Dette er kommunikasjonshekkende, samt lite minnefremmende. Dersom avhørte kjenner til fakta omkring for eksempel hvor hendelsen har foregått så kan dette introduseres som et bidrag til mental tilbakesetting. Overføringen av "ordet" eller replikkvekslingen må være tydelig slik at avhørte skjønner at det er nå vedkommende skal komme med det en vet om saken. I flere av

lydopptakene er protokolleringen så forstyrrende at det er vanskelig å høre hva avhørte faktisk sier fordi det «tastes» på avhørers tastatur.

Innføringen av lydopptak i alle avhør hadde flere motiver. Ett av de sentrale momentene for å gjennomføre avhør ved bruk av lydopptak er at dette vil fremme kommunikasjonen. Det vil gi avhører en helt annen mulighet til å ha sitt søkelys på hva som blir sagt av den avhørte og herunder også gi avhører en god mulighet til å kunne forberede sin sondering.

Den andre store fordelen med å bruke lydopptak ved avhør, er jo åpenbart at man kan høre på lyden etterpå for å kunne skrive en korrekt gjengivelse av hva som ble sagt i avhøret. (For mer om dette anbefales å se nærmere på rapporten på bakgrunn av Lydopptaksprosjektet, 2003; Rachlew, mfl., 2020); Bjerknes og Fahsing, 2024; Bjerknes og Michaelsen, 2025.)

Flere forskningsmiljøer både nasjonalt og internasjonalt har fulgt med på bl.a. dette med hvordan spørsmål stilles og hvordan man kommunikasjonsmessig bør håndtere påvirkning av den avhørte ved barneavhør. Igjen presiseres det at avhøret tatt av en politiavhører på barnehuset ikke representerer disse negative funnene knyttet til det undersøkte materialet. Tidligere var det kun barneavhør som ble tatt opp med lyd og dermed gjort tilgjengelig for forskning. I dag blir de aller fleste avhør tatt opp og dermed kan det forskes også på disse avhørene på en helt annen måte enn bare å se på avhørsrapporten. Det ser altså ut som det samme problemet som ble dokumentert i barneavhørene for nærmere 15-20 år siden, er like aktuelt for generalistavhørene som gjennomføres i dag. Dette vet vi lite om rent forskningsmessig, men undersøkelsen som denne rapporten beskriver, kan tyde på at så er tilfellet når denne tilnærmingen preger 11 av de i alt 13 undersøkte avhørene.

Årsaken til at det i så stort omfang av de undersøkte avhørene i stor grad forekommer detaljerte og ledende spørsmål svært tidlig i avhøret, kan være mange. Ingen av avhørerne er politistudenter. En må derfor kunne fastslå at avhørerne i de undersøkte sakene har bestått bachelorutdanningen ved PHS. Med unntak av avhøreren som foretar mistenktavhøret i voldtektssaken på barnehuset, så er det ukjent om noen av de 7 andre avhørerne har annen utdanning innen avhør enn det bachelorutdanningen inneholder. Det må antas at avhørerne minimum er ansatt som etterforskere eller som personell i kombirollen og dermed skal ha gjennomført OÅO som i flere år nå har hatt et opplæringsinnhold om avhør. Siste tema om avhør var 2023-24 hvor evaluering av avhør var temaet (OÅO, 2023/24). I den forbindelse var det bl.a. søkelys på hvordan avhører oppnår en helhetlig og detaljert selvstendig forklaring i form av fri forklaring og hvordan man videre i avhøret sonderer ut temaer i tråd med pålitelighetshierarkiet.

Det er ukjent hvordan fagmiljøet følger opp avhør i distriktene. For eksempel om det er noen form for tilbakemeldingskultur osv. for de fagansatte. Det kan altså være mange årsaker eller forklaringer på hvorfor avhørerne i så liten grad etablerer noen «tilstand for upåvirket informasjonsinnhenting» i de undersøkte avhørene. Det foreligger ingen avhørsplan som kan si noe om dette. Det er ukjent om avhørerne utover de to videoavhørene i det hele tatt har laget en avhørsplan. De fleste avhørerne sier lite, om hvordan avhøret er tenkt gjennomført. De introduserer «fri forklaring» på en måte som tilsier at det ikke vil komme særlig mye informasjon.

Hvorfor så mange av avhørerne gjør dette, kan selvsagt forklares med stress og tidspress rundt avhørsgjennomføring og saksproduksjon. Det kan skyldes en tanke om at det ikke er så

viktige avhør at denne tilnærmingen er så nødvendig. Det kan også forklares med at avhører faktisk tror at denne måten er i tråd med hva de faglige anbefalingene tilsier, eller at avhører ikke helt har skjønnet hva som ligger i det å introdusere og innhente en upåvirket forklaring. Det er også et faktum at politidistriktene i synkende grad gjennomfører KREATIV-kurs. Dette kurset var for mange som tok det, et oppsving for det å ta avhør. Den samme synkende tendensen kan man nok også hekte på omfanget av tilbakemeldingsmøter knyttet til PPS. Den begrensede tilnærmingen til å etablere gode forhold for å få til en tilfredsstillende selvstendig og upåvirket forklaring, med påfølgende klare tendens til å stille oppfølgingsspørsmål langt nede i «spørsmålstrakta» tilsier at det er en klar avhørsforbedringsmulighet. Avhør er en ferdighet som trenger faglig dyktighet i form av både formalkompetanse, men ikke minst må det trenes. Med trening så mens det at man bruker reelle saker til å bli bedre.

Det er grunn til å drøfte fordeler og ulemper ved at avhører skriver avhøret under avhøringen. Det som er helt sikkert er at det å skrive samtidig som det kommuniseres er en variant av rapportskriving som bør opphøre snarest.

Avhørstaktikk - fra sondering til fremleggelse av ny eller motstridende informasjon

Avhørstaktikken benyttes for å innhente mest mulig relevant, kontrollerbar og pålitelig informasjon fra den avhørte. Det handler om å være ærlig og opptre tillitsfullt slik at den avhørte har tilstrekkelig motivasjon for å snakke og eventuelt også fortelle sannheten. Den avhørte vil ikke bare ha et krav på et minimum av informasjon, men vil ha behov for noe informasjon både for å ta beslutninger, i tillegg til at informasjonen som gis eller ikke gis, vil ha stor betydning for tillit til avhørssituasjonen og for motivasjon for å la seg avhøre. Nyere forskning, særlig knyttet til avhørstilnærmingen omtalt som ORBIT (Observing Rapport Based Interpersonal Techniques) og eldre forskning tyder på at for å oppnå best mulig kommunikasjon med en mistenkt som er i forsvarsposisjon, så er det det å opptre tillitvekkende og det å gi relevant informasjon som står sentralt (Allison mfl., 2021; Holmberg & Christiansson, 2002; Pearce & Gudjonsson, 1997).

Ved planlegging og gjennomføring av alle typer avhør må avhører alltid identifisere informasjon som enten ikke er i tråd med forklaringen eller som avhørte ikke selv omhandler, til tross for sondering omkring tema. Dette er en sentral del av avhørstaktikken. Noe av det viktige er at dersom den avhørte blir informert om motstrid, om spor eller resultater etter undersøkelser og så videre, så må dette gjøres slik at man i ettertid i størst mulig grad kan mene noe om påliteligheten til det den avhørte forteller når ny informasjon blir presentert.

Metodikken er at den avhørte først avhøres om mest mulig detaljer og kontrollerbare omstendigheter, før motstridende eller ny informasjon eller spor blir fremlagt for den avhørte. Det er imidlertid noe mer usikkerhet knyttet til når denne informasjonen bør eller kan formidles. For eksempel kan informasjonen formidles og sonderes ut under avhøret eller mer oppsamlet mot slutten av avhøret (Bull, 2014; Walls & Bull, 2015; Granhag & Hartwig, 2015; Rachlew & Fahsing, 2015). Det må ikke gjøres før man har forsøkt å belyse alle muligheter som kan forklare det motstriden handler om.

Avhører bør alltid vurdere om det i det hele tatt skal/bør legges frem i det pågående avhøret, eller om det skal utsettes til et senere avhør etter at etterforskningen har kunnet foretatt kontrollerende informasjonsinnhenting i mellomtiden. Uansett når i avhøret det gjøres, så må

den avhørte først ha forklart seg detaljert omkring det motstriden eller det uavklarte handler om. Når den nye eller motstridende informasjonen presenteres, så må avhører sonde grundig rundt det avhørte da forklarer. Det er altså ikke slik at man bare legger frem informasjon, hører hva den avhørte har og si og så bare går videre til neste tema. Hvert tema må sonderes, igjen ved bruk av tilnærmingen i pålitelighetshirarkiet. Påliteligheten vurderes blant annet ut fra kontrollerbare detaljer og hvilken forutsetning avhørte har hatt til å tilpasse seg annen tilgjengelig informasjon. Denne fremgangsmåten vil være lik uavhengig av om det er avhør av mistenkt, fornærmede eller vitner. Den taktiske avhørsmetodikken knyttet til hva, hvordan og når motstridende informasjon skal presenteres, henger opplagt sammen med hva som blir gjort kjent innledningsvis når avhørte gjøres kjent med saken og hva det ønskes forklaring om. Dette må altså planlegges samtidig, slik at det man sier om saken innledningsvis, i minst mulig grad, men i tilstrekkelig grad, henger sammen med det som kommer som motstrid eller ny informasjon senere.

I sak A er det tre momenter knyttet til avhørsgjennomføringen som vil bli trukket frem. Det ene er at både fornærmede og mistenkte helt innledningsvis, før første sammenhengende forklaring vises videoopptak som politiet har tatt i beslag i forbindelse med en annen etterforskning. Det andre handler om prinsippet om at mest mulig av en forklaring bør basere seg på at det er den avhørte forklarer seg ved at avhører benytter TEDsPIE (fortell, forklar, beskriv - presist, detaljert og nøyaktig) altså at avhører benytter intervjueteknikker som i minst mulig grad påvirker forklaringen. Det siste momentet er at avhører styrer avhøret slik at de rettsrelevante informasjonsbehovene blir forsøkt belyst. Med styrer inkluderes for eksempel at avhører bryter inn dersom forklaringene skli ut i ikke relevante temaer og at avhører gjennom dialog holder fokus på det rettsrelevante. Med rettsrelevant menes at avhøret er formålsstyrt opp mot de strafferettslige temaene som er relevant, forsøker å belyse de alternative hypotesene og besvarer etterforskningens behov for kontrollerbar informasjon og informasjon som driver etterforskningen fremover.

I avhør både av fornærmede og mistenkte i sak A vises den beslaglagte videofilen helt innledningsvis. Med innledningsvis menes at videoen blir avspilt før avhørte blir bedt om å forklare seg. Det er altså det første avhører gjør etter å ha forklart formalia før forklaring. Hva som er avhører sin vurdering for å bruke denne taktiske fremgangsmåten, vites ikke. I de to avhørene er det samme avhører. Det foreligger ingen plan for avhøret og det foreligger heller ingen e-plan eller beslutningslogg i saken. Om avhører har diskutert denne taktiske fremgangsmåten med noen, for eksempel PÅL eller PEL, er ikke mulig å se ut fra tilgjengelig materiale. Avhører har hatt tid til å forberede avhøret. Med "har hatt tid" menes at avhøret ikke er et adhoc avhør, slik som for eksempel situasjonen ofte er ved PPS-avhør. Avhører sin arbeidssituasjon i forhold til tid/ressurser er ukjent. Blant annet kan man se at BL rutinen for avhør av fornærmede er åpnet tre dager før avhøret.

Etter at avhører har spilt av videoen spør avhører om den avhørte kan forklare seg ut fra hva han har sett. Avhørte viser da naturlig nok til videoen og sier at «det ser man jo på videoen». Mens øvrig relevant informasjon blir desto mindre omtalt. For eksempel vil hverken fornærmede eller mistenkte svare på hvem den andre gutten på videoen er, og begge er veldig vage på hva som skjedde før hendelsen på videoen. Det er vanskelig å slå fast hva som ville vært resultatet dersom avhører ikke hadde vist videoen først, men det er grunn til å anta at de avhørte i større grad vil være usikre på hva politiet vet. Når de ser hva videoen inneholder, vet de hva politiet vet og kan tilpasse sine forklaringer etter det.

I mistenktavhøret i sak C – voldtekt, så innhenter avhører en forklaring via selvstendig sammenhengende forklaring og sondering. Etter sonderingen begynner avhører det som rapportskriveren omtaler med overskriften: «Konfrontasjon».

I avhøret gjennomfører altså avhører en konfrontasjon overfor siktede. Konfrontasjonen baserer seg utelukkende på hva avhører har lest i avhørsrapporten fra avhøret med fornærmede som er tatt ca en måned tidligere. Det presiseres at denne rapporten på dette tidspunktet ikke er gjennomlest og vedtatt av fornærmede. Fornærmedes forklaring er altså heller ikke kontrollert opp mot andre mulige kilder, som for eksempel andre vitner som hun oppgir, eller digitale spor som for eksempel mobil, kjøp osv. Fremleggelsen skjer ved at avhører leser direkte fra utvalgte deler av hva fornærmede har forklart. Disse utdragene blir gjengitt i mistenktes avhørsrapport nærmest ordrett. Siktede svarer i mindre grad på påstandene og avhører sonderer heller ikke videre rundt det siktede sier. Det er altså to ting her som bør bemerkes. Det ene er at det allerede i første avhør foretas en konfrontasjon med hva fornærmede har forklart, uten at det er gjort annen etterforskning i saken først. Det andre er mangel på videre sondering rundt det siktede blir konfrontert med.

Undersøkelser gjort blant norske avhørere indikerer at det kan foreligge både en usikkerhet og noe engstelse eller spenning blant avhørerne når de i avhør legger frem motstrid, spor eller beslag for den avhørte. Intervjuobjektene forteller også om at de ikke nødvendigvis følger den norske taktiske intervjumodellen, ved å sondere alt uttømmende før de legger frem motstrid. De forteller blant annet om at dette kommer an på hvilken «motstand» de møter fra den avhørte. De begrunner det blant annet med at for i det hele tatt å få den mistenkte til å avgi en forklaring, så må de avveie hvor mye informasjon om saken de må gi. Dette vil variere ut fra hvordan de oppfatter den avhørte. Usikkerheten går for eksempel på måten å legge informasjonen frem på, men også opp mot det å gjøre det feil og dermed svekke «bevisets» verdi. De beskriver også at de opplever denne delen av avhøret som ubehagelig (Risan mfl. 2023; Risan mfl. 2025). Om disse omstendighetene har hatt noen betydning for avhørerne i de undersøkte sakene vites ikke, men det er klare funn av at fremleggelse av potensiell motstridende informasjon gjøres på veldig forskjellige måter og at når informasjonen først er lagt frem så innhentes kun ett svar fra avhørte uten at dette sonderes uttømmende. Dette er ikke i tråd med avhørsmodellen som tilsier at det må sonderes uttømmende rundt det som legges frem slik at man forsikrer seg at avhørtes forklaring er forstått.

Dette indikerer flere mulige forklaringer på hvorfor avhører i de undersøkte sakene gjør som de gjør. En årsak kan være mangel på faglig forståelse eller misforståelse, en annen er usikkerhet/ubehag knyttet til situasjonen, mens det tredje kan være hastverk.

I sak D og E blir de mistenkte også foreholdt de beslaglagte filene ved at de blir vist stillbilder fra videoene. Her er det to uavhengige avhørere. Dette skjer etter de siktedes første selvstendige forklaring. Imidlertid skjer det før de er bedt om å fortelle hva videofilmene inneholder. I begge avhørene gjøres dette tydeligvis for å sjekke at mistenkte forklarer seg om den samme filmen som etterforskes. Dette burde vært gjort ved at avhører først hadde bedt om en kontrollerbar beskrivelse av hva som vises på filmene. At de bare blir bedt om å bekrefte, er noe helt annet enn at de først må gi en beskrivelse av hva filmene inneholder. Igjen er det grunn til å minne om hva som ble skrevet allerede på midten av 80-tallet om dette: skal noe vises fram så må det innhentes en detaljert beskrivelse først.

En slik selvstendig forklaring vil også belyse om de mistenkte har forstått hva det straffbare innholdet ved videoene faktisk er. Hva er en ikke straffbar videresending av seksuelt innhold og hvilke momenter i deres sak gjør handlingen straffbar? Det er da for eksempel av betydning at de både har dette med alder og fremstilling klart for seg. Er det små barn eller er det ungdom på deres egen alder? Hva viser bildene/filmen av eventuell seksuell aktivitet/fremstilling? De avhørte sier at de synes dette er flaut å snakke om og slipper derfor unna med det. Noe som er i tråd med forskningen til Risan (2025). Det kan også tenkes at også avhører synes dette er temaer som det kan være godt å få unnagjort fort. I tillegg er verge til stede. Dette forsterker dette med at det er flaut.

I sak F konfronterer avhører den avhørte idet han gjøres kjent med saken og hva han er mistenkt for. Dette gjøres ved at avhører forteller den avhørte hva hun har hørt at mistenkte har fortalt til helse og politi tidligere i forbindelse med det livreddende tiltaket opp mot jenta som hadde tatt ecstasy-pille.

Det er bred enighet i fagmiljøet som driver forskning på mistenktavhør at den avhørte må først avhøres mest mulig detaljert før hen konfronteres med motstrid eller får fremvist annen innsamlet informasjon. Det er imidlertid noe mer usikkerhet knyttet til når denne informasjonen bør formidles. For eksempel kan informasjonen formidles og sonderes ut under avhøret eller mot slutten av avhøret (Bull, 2014; Walls & Bull, 2015; Granhag & Hartwig, 2015; Rachlew & Fahsing, 2015; Allison, 2021). Det må ikke gjøres for tidlig så lenge man ikke har kontroll på hvordan den avhørte forholder seg til det aktuelle temaet. Uansett når i avhøret det gjøres, så må den avhørte først ha forklart seg detaljert omkring det motstriden eller det uavklarte handler om. Ved denne tilnærmingen vil mulighetene for å avklare påliteligheten øke vs. at den avhørte blir gjort kjent med detaljert informasjon uten først å ha forklart seg detaljert. Påliteligheten måles blant annet ut fra kontrollerbare detaljer og hvilken forutsetning den avhørte forklarer seg ut fra.

I fem av de seks undersøkte mistenktavhørene er det grunn til å stille spørsmål ved hvordan avhører informerer den avhørte om motstrid. I tillegg kommer også to avhør av fornærmede hvor det ville være grunnlag for å stille den avhørte motstrids spørsmål. I mange av tilfellene er den avhørte gjort kjent med saksinformasjon uten at de først er bedt om en detaljert forklaring i forkant. I voldtektsaken er det grunn til å stille store spørsmål ved rekkefølgen på avhørene og mangel på avhør som grunnlagsmateriale for å kunne konfrontere den mistenkte med uoverensstemmelser eller annen ikke omtalt informasjon slik avhører gjør i mistenktavhøret. Etterforskningskritt foretatt etter gjennomført mistenktavhør viser at det kommer mye informasjon omkring de temaene som mistenkte blir konfrontert med, men det blir ikke benyttet videre i etterforskningen, for eksempel ved nye avhør av fornærmede og mistenkte.

Belyser avhøret etterforsknings- og rettsrelevant informasjon?

I sak A som gjelder kroppskrenkelse er det direkte rettsrelevant å få innsikt i foranledningen for selve voldsutøvelsen, jf. straffeloven § 271 andre ledd: «En kroppskrenkelse kan gjøres straffri dersom a. den er gjengjeldt med en kroppskrenkelse eller en kroppsskade, eller b. den gjengjelder en forutgående kroppskrenkelse, kroppsskade eller særlig provoserende ytring».

Politiet har sikret seg en video som viser en voldshendelse, men de kjenner ikke til hva som skjer i forkant eller i etterkant av selve opptaket. Foranledningen eller motivet for handlingen er altså i denne bestemmelsen svært relevant å avklare. Fornærmede holder informasjon

bevisst tilbake og har sannsynligvis også forklart seg bevisst uriktig om sin kjennskap til hendelsen og de involverte. Motivet for denne tilnærmingen kan være som fornærmede selv sier at han anser saken som ferdig og oppgjort og at den derfor ikke er noe vits for politiet å gå videre med, eller så kan det være at fornærmede føler seg presset til å ikke gå videre med denne saken.

Informasjonsbehov slik som å finne frem til nøytrale øyenvitner, hvem som har foretatt videoopptaket, hvilke lærere som kan ha sett hendelsen, hvor hendelsen fant sted, hvem den andre voldsutøveren er osv. burde vært belyst bedre. Ikke minst hvem den andre voldsutøveren er. Det foreligger også klare indikasjoner på at konflikten har pågått over tid, men dette innhentes det ikke informasjon om til tross for at det foreligger informasjon om dette i Indicia og far til fornærmede forteller om tidligere hendelser på skolen.

For å avklare om saken kan ansees å være samtykkebasert (evt. straffrihet) så burde temaer knyttet til hva de avtalte være bedre belyst. Dette burde fornærmede eventuelt være interessert i å belyse dersom han virkelig mener at saken er oppe og avgjort for hans del. Denne saken ender med påtaleunntatelse for mistenktes del. Hadde mistenkte vært over 18 år ville saken sannsynligvis måtte blitt henlagt hvis en ser på dette bevisbildet.

Det er samme problemstilling i sak B – festrelatert kroppskrenkelse, også her er foranledningen lite belyst. Mistenke sier han ble dyttet først og at han deretter slo fornærmede osv. Avhørene preges av detaljerte og lukkede spørsmål som medfører at svarene som kommer som forklaring bør håndteres med stor forsiktighet.

Spørsmål som: *slo han med flat eller lukket neve, fikk du vondt*, osv. er så ledende at svarene bør vurderes som mer eller mindre verdiløse. Enten eller spørsmål eller ja/nei spørsmål osv. er her definert som ledende/lukkede. En kan av denne grunn stille spørsmålet om det tydelige søkelyset på straffebestemmelsens ordlyd og krav, svekker påliteligheten i forklaringen og dermed også bevisverdien og herunder også muligheten til å bruke informasjonen som er innhentet. Med dette menes at det å stille detaljerte ledende spørsmål i tråd med ordlydene i bestemmelsene så oppnår man ikke noen upåvirket og selvstendig fortelling. Tilnærmingen er altså at det også i denne situasjonen bør brukes TEDsPIE tilnærming. Beskriv detaljert og konkret hvordan du ble slått. Her kan avhørte utfordres på å vise slagene og beskrive hvilke tanker han hadde da det skjedde. Konkrete spørsmål om han ble redd, om det var smertefullt, om det var med lukket eller åpen neve osv. vil være ledende og bør altså unngås.

Etterforskningsmessig burde det også vært spurt mer etter hvilke vitner som var til stede i gangen der hendelsen skjedde. Videre at fornærmedes ødelagte klær og skader i gangen burde vært sikret og fremstilt i saken osv. I motsetning til sak A som oppstår ved at politiet får kjennskap til denne videofilen, så blir sak B anmeldt av fornærmede og hans verger. Men politiet er altså på åstedet rett etter hendelsen fordi fornærmede ringer etter hjelp. Denne saken ender med henleggelse etter bevisets stilling. Det er sikkert en riktig vurdering ut fra det sikrede materialet. Imidlertid burde saken vært etterforsket mer målstyrt ved at de avhør som gjennomføres kunne vært mer fokusert på det etterforskningsmessige kontrollerbare. De konkrete gjøremålene som ytterligere avhør, sikring av klær, rapport og foto fra patruljene som var på åstedet og rapport fra patruljen som senere på natten påtraff mistenkte og så at han hadde blått øye, er eksempler på at med god dokumentasjon og litt mer oppfølging, så ville bevisbildet trolig sett bedre ut. Siden denne saken ender uten positiv påtaleavgjørelse er det

grunn til å si at saken burde vært bedre målstyrt. Resultatet kunne da blitt annerledes, og det uten veldig mye mer ressursbruk.

I sak C – voldtekt, settes det opp en etterforskningsplan som det tidligere i rapporten er påpekt at virker å være til lite hjelp for gjennomføring av etterforskningen generelt og avhørene spesielt. I Indicia er det satt opp en omfattende opplisting fra lovteksten (nærmest kopi av lovteksten fra hele sedelighetskapittelet i straffeloven). Dette kunne vært relevant dersom saken hadde vært av en slik karakter, men helt fra første informasjon til politiet handler denne saken om at fornærmede og mistenkte har hatt seksuell omgang, men at dette skjedde uten at fornærmede forstod hva som foregikk på grunn av det hun sier må ha vært dop. Hun kan altså ikke huske noe av det som skjedde og ble fortalt dette av et av vitnene i ettertid. Hun mener at hun har blitt dopet ned av mistenkte ved at hun drakk av en flaske med utseende som cola. Det er derfor liten eller ingen hjelp for avhører å lese det som kommer frem i etterforskningsplanen. Det er satt opp tre hypoteser i planen, men det virker ikke som om disse følges opp utover i etterforskningen. Som nevnt etableres etterforskningsplanen første dag politiet får kjennskap til forholdet og det er veldig bra. Men etter denne dagen virker planen å være helt inaktiv. Mangel på styring medfører at avhør gjennomføres uten noen helhetlig strategi. Dette medfører bl.a. at vitner får mulighet til å snakke sammen, og dermed mister forklaringene sin bevisverdi. Håndteringen av mulige digitale sporkilder virker tilfeldig og øvrige konkrete sporkilder blir ikke forsøkt belyst.

I voldtektssaken handler det om å få avklart og skaffet kontrollerbar informasjon som kan belyse og forhåpentligvis avklare om fornærmede var i en slik tilstand at hun ikke fikk med seg hva som skjedde og dermed heller ikke kunne gjøre motstand eller si nei til handlingen som mistenkte hele tiden forklarer at han oppfattet som frivillig.

I avhøret både av fornærmede, mistenkte og de to vitnene som var til stede i leiligheten, må fokuset bl.a. være på om fornærmede kan ha fått i seg noe som kunne ha påvirket henne og hvem som evt. kan lastes for å ha forårsaket det. Fornærmede sier tidlig at hun tror mistenkte har dopet henne ned, men etterforskningen må se på alle andre hypoteser knyttet til hvem og hvordan. Det nærmeste er colaflasken som fornærmede sier hun fikk av mistenkte og som bare hun fikk lov å drikke av og som hun syntes smakte rart. Om denne flasken faktisk eksisterte, hvem som hadde tilknytning til den og ikke minst hvor er den nå, er alle relevante etterforskningsmessige spørsmål avhørene bør belyse. Men det skjer i altfor liten grad. Det hele topper seg da moren til vitnet som bor i leiligheten, som verge i avhøret med sønnen, sier at hun tror den flasken fortsatt kan befinne seg i kjellerboden. Selv da reagerer ikke avhører og blir interessert i å sjekke om flasken faktisk fortsatt (to måneder etter hendelsen) kan være å sikre. Avhørene av de fire sentrale personene i leiligheten bærer preg av at de avhøres med flere måneders mellomrom og det som sies av den ene sjekkes ikke opp mot de andre osv.

I en voldtektssak vil det ofte bli ord mot ord, og da er det svært viktig at forklaringene innhentes både på en måte som gir grunnlag for en pålitelighetsvurdering og at forklaringene bringer etterforskningen videre. Det kommer absolutt frem ny informasjon i avhørene, men lite av dette blir fulgt opp i de andre avhørene eller i annen etterforskningsvirksomhet, for eksempel nye avhør. I denne saken burde flere sentrale vitner vært avhørt, det burde vært fulgt opp med en kriminalteknisk undersøkelse av kjellerleiligheten og boden i fht bl.a. flaske og hvordan døra til soverommet låses. Videre kunne man sjekket mobiltelefoni i betydelig større grad enn det som gjøres, for eksempel hvem som har kontakt med hvem etter hendelsen

(vitnepåvirkning) og om mistenkte hadde kontakt med for eksempel en mulig selger av dop i forkant. Videre burde mistenktes bankkonti vært sjekket opp mot kjøp den aktuelle dagen. Han nekter for å ha vært ute på butikken og kjøpt cola, til tross for to vitner sier det.

En hypotese i saken er som nevnt at fornærmede forklarer seg bevisst uriktig. Dette er en alvorlig mistanke som krever seriøse forsøk på å avklare. Fornærmede stilles ingen slike kritiske spørsmål, hun blir ikke bedt om å forklare seg om hvorfor hun plutselig begynte å snakke om saken da hun var i avhør i forbindelse med en helt annen sak. Det er også tvilsomt om håndteringen av formalia rundt dette med uriktig anklage/forklaring er gjort tilfredsstillende opp mot en evt. tiltale/domfellelse for dette. Denne saken henlegges etter bevisets stilling. Det er på bakgrunn av det som er påpekt klart at denne saken har hatt manglende styring generelt, og dette preger også avhørene som er tatt. Men det er særlig alle de avhør og andre etterforskningskritt som ikke er utført som utgjør etterforskningens svakheter.

Begge parter i sak C påklaget henleggelsen, men avgjørelsen blir stående. Det var mor (verge) til siktede som skrev klagen, og den er derfor (selvsagt) svakt begrunnet. Med noe advokatinnsett (det er oppnevnt en forsvarer) ville klagen stått seg betydelig bedre. Det kan ha vært en ganske underliggende mistanke blant politi- og påtalemyndighet om at fornærmede ikke snakker sant. Grunnen til at «det henger ved en slik mistanke» er at mistenktes forklaring i stor grad blir stående som den siste «førende». Det er grunn til å kunne hevde at det er flere områder mistenkte ikke snakker sant på, men han blir aldri sjekket mer opp mot dette. Det er også rimelig å kunne hevde at de to vitnene i saken har snakket med mistenkte etter at han forklarte seg, men før de selv avgir forklaring. Det er på grunn av påfallende likhetstrekk i hvordan de ordlegger seg i avhørene. Når saken «henger» slik, og det er konkrete og reelle forhold som kan bidra til å avklare saken betydelig mer, så bør ikke saken henlegges, men returneres til ny etterforskning. Ny etterforskningsleder og nye etterforskere burde slik jeg ser det ha sett på saken på nytt, slik at ny etterforskning blir reell og ikke en etterforskning som er opptatt av å forsvare første henleggelsesbeslutning eller satse alt på hypotesen om uriktig anklage. Dessuten må altså denne hypotesen etterforskes og søkes belyst. Bl.a. kommer det frem informasjon fra noen av de avhørte om at fornærmede har anmeldt noen for voldtekt også tidligere og at den ble avklart som uriktig. Det er svært alvorlig hvis det er tilfelle at samme fornærmede på 16 år har anmeldt to gutter uriktig. En slik påstand bør ikke bli stående uten at den blir nøye fulgt opp og etterforsket.

I sakene D og E – overgrepsmateriale av barn sendt på Snapchat, er avhørene i stor grad målstyrte og belyser både de etterforskningsmessige behovene og de strafferettslige. Men det er grunn til å stille spørsmål ved om de to mistenkte på henholdsvis 15 og 16 år faktisk skjønner hva som ligger i «overgrepsmateriale» – altså hva er det straffbare her? De mottar begge to ulike filmer via Snapchat. De må nødvendigvis åpnes for å kunne se hva filene inneholder. Det er videresendingen som blir straffbar. Men hvor går grensen for det straffbare? En ting er videresendingen, en annen ting er innholdet. Forstår de mistenkte hvorfor innholdet er straffbart? Begge disse momentene er i liten grad tema hverken i det som avhører sier omkring saken innledningsvis eller det som avhører sonderer rundt. Har mistenkte noen tanker omkring alder på de involverte, hva er seksualisert innhold? Det er godt mulig at begge disse filene er krystallklare på både innhold og alder, men det bør allikevel være to klare temaer i avhøret.

I begge avhørene i de to sakene er det noen som har sendt materialet til mistenkte og mistenkte har sendt materialet videre til andre. Et formålsstyrt avhør bør søke å belyse, det vil si grave etter info som kan belyse de som eventuelt driver større og mer omfattende eller alvorligere enn det den konkrete saken handler om. Dette blikket er svært lite tydelig i avhørene. Det kan tyde på at dette ikke er et mål fra etterforskningsledelsen.

Et slik perspektiv støttes av den noe passive håndteringen av muligheten for en digital ransaking av mobilenhetene. I begge sakene er det innhentet ransakingsbeslutning fra retten i forkant. I det ene avhøret blir telefonen beslaglagt i starten av avhøret og utlevert igjen på slutten da rapporten blir gjennomgått og vedtatt. Hva slags ransaking som har foregått vites ikke, da dette ikke er dokumentert. Det er uansett klart at en eventuelt manuell gjennomgang vil være svært begrenset. Vi kan altså ikke vite om det er gått igjennom for eksempel bildeapper, eventuell kontaktinfo opp mot den som kan ha levert Snapchaten osv. i forkant.

I sak F – bruk narkotika, «erkjenner» mistenkte å ha tatt en halv tablett ecstasy. Det spørres ikke etter noen form for informasjon om tabletten. Hvordan så den ut, vet han noe mer om typen, hvordan visste han hva det var osv.? Nå bærer mye av dette avhøret preg av at det er avhører som forteller den avhørte hva hun har hørt av andre kolleger at mistenkte har sagt tidligere, men hva hvis mistenkte etter avhøret hadde nektet straffeskyld, nektet å godta påtaleunntatelse som straffealternativ? Det er selvsagt enkelt å si at da ville saken bare henlegges, men det bør heller stilles spørsmål ved om saken burde vært løst annerledes. Et mistenktavhør med straffeskyldserkjennelse bør gjennomføres slik at det holder de formelle kravene og kan brukes som bevis.

Avhørsrapporten

I dette kapittelet er søkelyset på selve rapporten og sammenhengen mellom det som sies i avhøret og det som blir stående som den skriftlige versjonen. Det er rapportene som i stor grad danner grunnlaget både for etterforskningen, analyse og fremstillinger, kjennelser fra retten og ikke minst er grunnlaget som benyttes når påtalemyndigheten vurderer påtalespørsmålet.

Det er rapportskriver som er ansvarlig for at rapporten tilfredsstiller de krav og forventninger som stilles til en avhørsrapport, dette gjelder selv om det er en annen kollega som skriver utkastet mens avhøret foregår, jf. påt instr. § 8-14, åttende ledd. Kollegaen er da å sammenlikne med et hjelpemiddel for avhører for å kunne produsere en rapport raskere, enn å skrive den selv på bakgrunn av det som sies i avhøret eller på bakgrunn av opptak i ettertid.

Det er eksempler i saksgjennomgangen hvor det er tjenestepersonen som har skrevet utkastet til rapporten som står som «Rapportskriver» i ledeteksten i BL-rapporten og ikke avhører. Dette er uheldig. I den aktuelle rapporten rettes dette opp igjen ved at det i fritext inne i rapporten er skrevet at rapportskriver ikke er avhører, men kun en referent.

At avhører får hjelp til å skrive rapporten underveis eller i ettertid er selvsagt ikke noe problem, men det er avhører som skal vitne både om planleggingen av avhøret, gjennomføringen av avhøret, gjennomgangen av avhørsrapporten og måten rapporten er skrevet på.

Tid og sted for avhør

I et flertall av avhørsrapportene oppgis det at "Innlandet pd" er stedet for avhøret. I mange av disse tilfellene er det ikke mulig å lese seg til hvilken enhet avhører jobber ved. Noen ganger er dette uttalt i lydopptaket. Sted og arbeidsenhet for avhører er av interesse av flere grunner. Det ene er om det foretas ved en politienhet, ute på stedet eller for eksempel hjemme hos den avhørte. De klare unntaket fra dette er avhøret som tas som et PPS-avhør og videoavhøret som foretas på barnehuset.

I påt. instr. § 8-14 andre ledd står det at:

Rapporten skal angi tjenstedistrikt, tiden og stedet for avhøret, avhørets varighet og hvilken tjenstemann (navn og stilling) som har opptatt forklaringen.

Når sted for avhør angis i rapporten skal dette være en så nøyaktig angivelse som mulig. Det vil si at man på bakgrunn av opplysningene som står, kan finne tilbake til det aktuelle stedet/rommet. Så når sted for avhør oppgis bør det stå noe mer unikt som forteller leseren om avhøret er tatt på for eksempel etterforskerens kontor eller ved et spesialtilpasset avhørsrom. Se mer om dette i boken Rapportlære (Bjerknes og Michaelsen, 2025, s. 31 og 326).

Orientering eller informasjon til leseren av rapporten

Rapportskriver har i de fleste tilfellene limt inn følgende tekst i fritekstfeltet før de rutinetrinnsmessige formaliapunktene:

INFORMASJON TIL LESEREN

*Tekst skrevet i parentes er rapportskrivers merknad, etterfulgt av rapportskrivers initialer. Tekst i "anførselstegn" er avhørtes egne ord eller direkte sitat fra det avhørte forklarte. **Fet skrift** benyttes ved overskrifter og første gang det nevnes navn, og alle andre enn avhørte blir omtalt ved for- eller etternavn. Tidspunkt i lydopptaket er skrevet i høyre marg der hvor det er aktuelt. Eventuelle tillegg eller rettelser under opplesing skrives med kursiv skrift. Rapporten er hovedsakelig skrevet som et kronologisk sammendrag der informasjonen er gjengitt i samme rekkefølge som i avhøret. Informasjonen som kom frem i avhøret ble i sin helhet sikret med lydopptak. For fullstendig gjengivelse vises det til opptak lagret i politiets Mediebank.*

Dette er formuleringene som avhørerne bruker nært sagt i samtlige undersøkte avhørsrapporter og bærer klart preg av gjenbruk i form av ukritisk «klipp ut og lim inn». I veldig mange av rapportene blir ikke informasjonen som gis benyttet i rapporten. Det gis altså informasjon som leseren åpenbart ikke har noen nytte av. Eksempler på dette kan være at rapporten ikke inneholder rapportskrivers bemerkninger, ikke har noen rettelser i kursiv, ikke har noen tidsangivelser eller sitater ved bruk av anførselstegn. Ofte er det kun fet skrift på navn som benyttes, samt fet skrift for utheving av avhørers egne spørsmål.

Hensikten med å skrive inn denne informasjonen om hvordan rapporten er skrevet, er å forklare for leseren de eventuelle spesielle måtene å fremstille noe på. Det gjelder ikke for vanlige norske skriveregler, slik som at direkte sitater er markert med anførselstegn. Stort sett vil dette gjelde dersom det er brukt rapportskrivers merknader i forklaringen, dersom det henvises til tidsmerking fra lydopptaket og bruk av kursiv for å skille ut hva som er lagt til rapporten som rettelser/tilføyelser ved gjennomgangen, jf. kravet i påtaleinstruksen § 8-14 fjerde ledd, tredje setning.

En tilsynelatende innlimt tekst som avslører at rapportskriver er ukritisk til etterrettelighet i egen tekst, kan oppfattes negativt av leseren. Leser kan fort generelt bli kritisk til kvaliteten på gjengivelsen av den avhørtes forklaring, dersom avhører ikke er til å stole på når det gjelder det som automatisk kommer som tekstforslag. Hva med formaliapunktene og andre tekstforslag som BL produserer via rutinetrinn?

BLs rutinetrinn ved formalia før forklaring – redigering av standardtekst

I fem av avhørsrapporter er det ved bruk av rutinetrinn omkring fritaksreglene, oppdaget at avhører ukritisk har tatt med straffeprosessloven § 122 sammen med § 123 i tilfeller hvor § 122 hverken er relevant, eller faktisk er omtalt i selve avhøret. I alle disse tilfellene er det relativt lett å se at bruken av § 122 er feil. Det er ingen familiær relasjon mellom avhørte og den mistenkte. I ingen av disse tilfellene er dette oppdaget ved for eksempel gjennomgang av rapporten, noe som tilsier at gjennomgang av forklaringene har sine svake sider.

I to av de tre avhørene av fornærmede er informasjon om tiltropersonsordningen utelatt. Det skal komme frem i rapporten om avhører har gjort fornærmede kjent med muligheten for å ha med en person han har tiltro til, jf. påt. instr. § 8-13 fjerde ledd. Om avhører har avklart dette før avhørene starter, vites ikke, men det skal uansett dokumenteres i rapporten.

De fornærmede som er 16 år har enten med seg verge eller en representant fra barnevernet, som da kanskje oppfattes som en erstatning for tiltropersonsordningen. Det bør være en vurdering knyttet til om verge bør tillates tilstedeværelse eller ikke. Verge i de gjennomgåtte sakene fungerer ikke som tiltropersoner. De blander seg inn i avhøret, og det er tvilsomt om de fornærmede forklarer seg fullt og helt og ikke legger skjul på noe. Dette kan blant annet skyldes verges tilstedeværelse. Bruk av tiltroperson kan være en løsning som vil løse opp forklaringsviljen hos den avhørte dersom tematikken i avhøret for eksempel er flaut å snakke om med mor til stede. I flere av avhørene er som nevnt verge å anse som vitner i saken. Siden de ikke er avhørt i forkant om sin sakskunnskap, er dette å anse som om to vitner avhøres samtidig. Dette bør unngås og være en sentral del av vurderingen av vergens fysiske tilstedeværelse når den avhørte forklarer seg omkring hendelsen.

Hovedhensikten med tiltropersonsordningen er bl.a. at personen skal være der fordi den avhørte trenger en støttespiller. Det ene går på støtten ved å faktisk være til stede under avhøret, men er like sentralt om ikke viktigere knyttet til å ta steget om å møte til avhør og ikke minst å ha noen å snakke med etter avhøret. En nylig undersøkelse omkring avhørte fornærmedes opplevelse av empati i avhørssituasjonen i forbindelse med voldtektssaker, er ganske tydelig på at opplevelsen den avhørte sitter igjen med av avhørssituasjonen er viktig. En ting er inntrykket og tankene den avhørte sitter igjen med, det andre er opp mot sakens videre gang. For eksempel vil det være veldig viktig opp mot det at den avhørte faktisk forteller alt i avhøret, videre at den avhørte kommer tilbake dersom det er mer informasjon å gi, og at den avhørte vil eller orker å stå løpet helt ut til og med rettsrundene (Erstad, 2024).

Det at den avhørte gjøres kjent med saken, eller for vitner hva det ønskes forklaring om, er ikke et eget automatisk rutinetrinn ved avhør av fornærmede. Dette skyldes nok at det normalt er slik at det er fornærmede som selv kommer med saken til politiet og dermed kjenner saken. Men slik trenger det ikke å være. I sak A er det slik at fornærmede blir gjort kjent med saken av politiet fordi det er blitt beslaglagt en videofil i en annen sak. Dette kommer ikke frem i formaliapunktene i rapporten. I voldtektssaken blir fornærmede avhørt og rapporten som

brukes er «avhør av fornærmede» og ikke rutinen anmeldelse. Hva det ønskes forklaring om kommer ikke frem under rutinetrinnene knyttet til formaliapunktene. Hva det ønskes forklaring om vil også være relevant å dokumentere i rapporten dersom det er gjentatte avhør av samme person i samme sak.

Hva som er sagt om saken eller hva det ønskes forklaring om vil som regel være relevant allerede ved kontaktoppnåelsen for innkalling til avhøret. Ingen av avhørene eller avhørsrapportene har noen informasjon knyttet til hva som er sagt om saken ved innkalling til avhør. Det kommer ikke frem om de avhørte for eksempel er innkalt skriftlig, er ringt etter eller er oppsøkt/kontaktet på annen måte.

I rapportene står det at fornærmede er "villig til å forklare seg, forklarer:" Dette er en standard tekst som flettes inn i rapporten ved fullførte rutinetrinn omkring formaliapunktene. Spørsmålet som kan stilles til flere av de undersøkte avhørene er om «villig til å forklare seg» i beste fall er upresist om ikke ganske misvisende. Denne standardformuleringen burde i flere av rapportene vært utdypet fordi avhørte klart gir uttrykk for en motvilje til nettopp det å forklare seg.

I sak A er det ganske tydelig at fornærmede ikke er særlig villig til å forklare seg. Han sier han mener det «ikke er noe vits i å fortelle», fordi han anser saken som ferdig. Han vil ikke svare på flere av avhørers spørsmål. Han svarer kort og av og til bare med nikk osv. Det burde derfor vært skrevet om dette med hans uttalte motvilje i avhørsrapporten. Dette er også sannsynligvis et tema allerede ved innkalling. Spørsmålet da er hva som er sagt om dette før avhøret starter, altså har avhørte gitt uttrykk for sin motvilje ved politiets kontakt med ham i forkant? Det burde vært et tema i starten av avhøret med påfølgende beskrivelser om dette i avhørsrapporten. Poenget er altså at når den avhørte uttrykker tydelig motvilje eller engstelse eller liknende for å forklare seg, bør dette komme frem i rapporten. Dette vil for eksempel kunne ha betydning for hvor mye avhørte faktisk gir i avhøret og er relevant informasjon å ha med dersom vitnet skal føres som bevis i retten på et senere tidspunkt. En slik motvilje knyttet til et politiavhør, vil kunne endre seg. Det kan derfor være slik at et vitne av denne grunn forteller mye mer under vitneførsel i retten enn det avhørte gjorde under politiavhøret. Ofte vil det mottas med skepsis i retten.

Beskrivelse av konteksten for avhøret

For å kunne oppnå en reell og riktig oppfatning av informasjonen som kommer frem i rapporten, er det en forutsetning at leseren har innsikt i konteksten informasjonen kommer i. Det vil si hva som er forutsetningen for avhøret.

Riksadvokaten skriver følgende om denne problemstillingen (Riksadvokaten, 2016, s. 8):

I et mistenkt-/siktetavhør bør det tydelig fremgå hvilke saksdokumenter som på tidspunktet for avhøret var unntatt innsyn (klausulert) for den avhørte, jf. strpl. § 242. Også overfor vitner kan dette være hensiktsmessig.

Det er et generelt savn i alle avhørsrapportene at det ikke kommer frem informasjon som setter leseren inn i konteksten for avhøret. Hva har skjedd før avhører setter på lyden? For eksempel i sak A er det sentralt å vite hvorfor og overfor hvem tolken er innkalt. I rapporten kommer det frem at det er benyttet tolk via telefon, men ikke hvem av fornærmede eller verge som har tolkebehovet. Det er også relevant å vite hvem som har besluttet og om evt. alle

parter er enige i at verge er til stede i avhørsrommet. I alle unntatt ett undersøkt avhør er verge til stede eller varslet. Men ingen av rapportene inneholder informasjon om hvem som har tatt beslutningen om å være til stede eller hvorfor og hvem som har bestemt at verge ikke er til stede. Videre er det et poeng om hvem av fornærmede eller verge som har bestemt å ha forsvarer, bistandsadvokat eller representant fra barnevernet til stede. Hvem har bestemt dette av verge, avhørte eller politiet og er det enighet?

I to av mistenktavhørene er som nevnt forsvarer til stede under avhøret. I voldtektssaken fremkommer det i saksdokumentasjonen for øvrig at forsvarer har mottatt saksdokumentene mot løfte om taushet. I sak E er det mer uklart om forsvarer som er til stede har mottatt, eller er blitt spurt om saksdokumentene. Uansett er det en god rutine å innta dette i oppstarten av avhøret og deretter sørge for å dokumentere det i avhørsrapporten om hvordan kommunikasjonsmulighetene mellom forsvarer og mistenkte har vært. Dette gjelder om forsvarer har fått saksdokumenter, om det er restriksjoner knyttet til dette osv. Det er selvsagt forskjell på om en avhørt møter sammen med sin advokat til avhør etter å ha hatt samtaler i forkant, eller om forsvarer og mistenkte møtes første gang i selve avhørsgjennomføringen. Det er også sentralt å vite om en forsvarer sitter med saksdokumentene eller stiller spørsmål/kommer med innspill i avhøret uten annen sakskunnskap. Dette kan skrives som en del av informasjon til leseren. Handler informasjonen om noe den avhørte har vært involvert i, bør det formuleres slik at det blir en del av dennes forklaring – altså at avhørte undertegner og bekrefter at informasjonen som er skrevet er korrekt.

Rapportens vs. avhørets gjennomføringskronologi

Med unntak av diktat til lydopptak i PPS avhøret og fornærmedeavhøret i voldtektssaken, er samtlige avhørsrapporter skrevet i løpet av avhøret. Det er gjort ved at avhører skriver under avhøringen eller at det er en kollega som sitter og skriver basert på live-overføring av lyd.

I de undersøkte avhørsrapportene er inntrykket at rapportene skrives i tråd med avhørsutviklingen. Det er bra og følger dermed hovedtilnærmingen skissert av riksadvokaten (Riksadvokaten, 2016, s. 8). I flere rapporter forsterkes dette ved å benytte overskrifter i tråd med avhørsfasene; fri forklaring, sondering/spørsmål til fri forklaring og konfrontasjon. I tillegg er det ustrakt bruk av overskrifter/fet skrift utheving av egne planlagte spørsmål. Slike overskrifter preger inntrykket av avhøret.

Siden protokolleringen skjer fortløpende mens avhøringen foregår, bærer rapporten preg av noe dårlige språk i setninger og uklarheter på om noe er direkte gjengitt osv. Generelt er det stor grunn til å være varsom med å gi uttrykk for at noe er direkte sitater når rapporten blir produsert under avhøringen. Hører man på lydopptaket og sammenlikner de sitatene som er fremstilt i rapporten, er det unøyaktigheter i rapporten. Siteringer på andre ting enn ved spesielle uttrykk og enkelte ord, bør ikke gjøres i rapportsammenheng når man ikke hører og kontrollerer opp mot lydopptaket i ettertid. Faren for feil gjengivelse er stor, og det er svært uheldig at noe fremstilles som direkte gjengivelse og det ikke er det dersom man kontrollerer lyden. Med et par unntak skriver avhører rapporten uten å benytte seg av lydopptaket i det hele tatt. Diktatet i PPS-avhøret og avhøret av fornærmede i voldtektssaken er unntakene.

Ser man på begrunnelsen for hvorfor politiavhør bør gjennomføres ved bruk av lyd- og/eller bildeavhør, er en av hovedgrunnene den unike muligheten opptaket gir til å skrive pålitelige og relevante avhørsrapporter i ettertid basert på å høre på opptaket. I rapporten etter

Justisdepartementets prøveprosjekt for bruk av lydopptak ved politiavhør står dette om problemstillingen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2003, s. 17):

Et avhør der kombinasjonsmetoden tas i bruk, gjennomføres uten at det protokolleres underveis. Etter avhøret støtter rapportskriverens seg til opptaket og skriver et resymé (konsentrat) av de opplysningene som kom fram under avhøret. Sentrale tema og utsagn skrives ned ordrett, mens mindre sentrale opplysninger formuleres som et resymè, eller utelukkes fra rapporten i sin helhet.

Denne metoden eliminerer alle de potensielle problemene assosiert med det tradisjonelle avhøret. (...). Etterforskeren frigjøres fra rapportskrivning og vil kunne rette alt fokus på spørsmålsstilling, aktiv lytting, taktikk osv. Selve avhøret vil ta vesentlig kortere tid enn det tradisjonelle. (...).

Denne tilnærmingen er i utgangspunktet skrevet opp mot de mer lange avhørene, kanskje i alvorlige saker. I det undersøkte materiale er voldtektssaken et slikt eksempel. Med unntak av avhøret av fornærmede, hvor rapporten skrives i ettertid og gjennomgås med avhørte mange uker senere, gjennomføres rapportskrivningen under avhøringen. Ved denne tilnærmingen drar man ingen nytte av opptaket til det å skrive gode rapporter, og opptaket vil fort kunne bli avslørende på måten informasjon blir fremstilt på i rapporten.

Bruk av overskrifter

I 10 av avhørsrapportene benyttes det overskrifter. Dette gjøres selv om de fleste av de undersøkte rapportene er ganske korte. Med korte menes en til to sider som handler om sakens innhold (fritekst om avgitt forklaring). Det benyttes ofte overskriftene "Fri forklaring", "Oppfølgende spørsmål", "Erklæringer og begjæringer" og også ett tilfelle av «Konfrontasjon». Dette minner sterkt om deler av avhørsprosessen og beskrivelser av de ulike delene i avhørsmodellen. Det kan også være en avhørsdisposisjon for avhører. Det er neppe avhørte som har introdusert eller definert disse temaoverskriftene.

I det undersøkte materiale er det 13 avhørsrapporter. I sak C – voldtekt, er det gjennomført i alt fem avhør: fornærmede, mistenkte, mor til mistenkte og avhør av de to vitnene som var til stede i leiligheten. Disse fem rapportene utgjør 45 sider tekst. Tar man bort førstesiden som stort sett fremstår som et skjema med rubrikker, står man igjen med ca. 40 sider fritekst produsert av avhører. Av disse sidene med tekst har avhører laget 117 overskrifter. Det vil si et gjennomsnitt på ca. tre overskrifter per side. Av disse er 12 overskrifter knyttet til avhørsprosessens faser (innledning, fri forklaring, spørsmål til fri forklaring, sondering eller konfrontasjon). Slike overskrifter forteller noe om hvordan eller når i avhøret innholdet har kommet frem, men sier ingenting om det saken dreier seg om. Dette er interessant opp mot prinsippet om at avhørsrapporten i størst mulig grad skal være den avhørtes forklaring.

Andre overskrifter som er benyttet har en funksjon for å skille på hva som er den avhørtes forklaring og for eksempel involvering i avhøret fra forsvarer eller verge. Slike eksempler er «forslag til etterforskningsskritt», «spørsmål fra forsvarer», «erklæringer og begjæringer», «erklæring fra verge», «samtykker», «anmodning fra bistandsadvokat om ytterligere etterforskningsskritt», «spørsmål fra bistandsadvokaten» eller «informasjon fra politiet» (konfrontasjon). Disse overskriftene gir et meningsinnhold, og har en funksjon i å skille tekstdeler fra hverandre tydelig.

Den tredje varianten av overskrifter som er benyttet er knyttet til de involverte personene i saken. Eksempler på overskrifter knyttet til personer er: «Om fornærmede», «Om mistenkte/siktede» eller «Om vitnet». Den avhørtes informasjon om seg selv kan være greit å skille ut. Men i de aller fleste av de undersøkte rapportene består innholdet knyttet til overskriften kun av en setning eller to. Innholdet i disse begrensede setningene kommer også stort sett frem på rapportens første side. Det virker derfor unødvendig å benytte overskrifter på noe som har så lite innhold.

Den fjerde varianten av overskrifter knytter seg til saken, hendelsen, enkeltdeler av hendelsen, til konkrete spor, til relevante etterforskningstemaer som krever sondering osv. Dette er overskrifter som er benyttet i tråd med riksadvokatens retningslinjer (Riksadvokaten, 2016, s. 8). Motivet for å benytte overskrifter er at det skal være til gunst for leseren. Eksempler på slike overskrifter som er brukt i voldtektssaken er: «Åstedet», «Colaflasken», «Telefon», «Overgrepet», «Om vitnets forhold til mistenkte», «Om fornærmedes forhold til rus», «Om turen til butikken», «Om onsdag 26.7.» eller «Tredje gang på soverommet».

Den femte varianten av overskriftsbruk som er kartlagt i undersøkelsen, er avhørerens spørsmål fremstilt som overskrifter. Eksempler på dette er:

Kan du fortelle hvordan det var når du kom ut på gangen?

Hva tenker du om anmeldelsen?

Hvorfor fikk du den «ugne» følelsen?

Har du snakket med fornærmede etter hendelsen?

Hvordan har det gått med mistenkte i det siste?

Hvordan reagerte de andre i rommet på at du var «borte» så lenge?

Har du blitt utsatt for overgrep tidligere?

I de fem avhørene i voldtektssaken er det i alt 23 slike overskrifter som er formulert som spørsmål. De er altså satt opp som avsnitt og det brukes fet skrift på spørsmålet og er dermed helt likt fremstilt som de øvrige overskriftene. Svarene på spørsmålene er delvis gjengitt ordrett. Det kan tyde på at rapportskriver kanskje ikke tenker på at dette fremstår som overskrifter. Dessuten har rapportskriver i sin «informasjon til leseren» innledningsvis forklart leseren hvordan rapporten skal leses. Der står det at fet skrift brukes til utheving av navn og ved bruk til overskrifter.

I stedet for å bruke spørsmål som overskrifter, bør det dersom det er et reelt behov for å bruke overskrift, formuleres som et tema. De undersøkte rapportene har mange slike eksempler. Eksempler på dette er:

Vitnets relasjon til mistenkte

Om fornærmedes kontakt med andre etter hendelsen

Om hvem som var til stede i leiligheten.

Fet skrift bør ikke benyttes til å utheve spørsmål og på den måten gjøre spørsmålene viktigere enn svaret. Det er altså et klart poeng at rapporten skal gjengi sentrale tema så riktig som mulig. Måten å gjøre dette på er å benytte skriveteknikker for dialogutskrift. Dette kan gjøres i

kombinasjon med resymetilnæringen. Hvis det er korte sekvenser fra dialogen som skal gjengis, benyttes vanlige norske skrivereregler, det vil si anførselstegn – ikke fet skrift.

Når man i disse undersøkte avhørene vet at rapporten ikke er skrevet på bakgrunn av opptaket (kun to unntak: PPS diktatet og rapporten ved fornærmedeavhøret i voldtektssaken) så er det ekstra stor grunn til å advare mot at rapportskriver bruker skriveteknikker som kan oppfattes som direkte gjengivelser. Anbefalingen om at politiet burde benytte lydopptak ved avhør var bl.a. begrunnet i at opptakene ville kunne kvalitetssikre rapportskrivingen fordi man kunne høre på opptakene og gjengi riktig (Justis- og beredskapsdepartementet, 2003 – lydopptaksprosjektet). Det å bruke lydopptaket til å gjengi i form av sitering, er den eneste sikre veien for at rapporten skal bli pålitelig. Sitering eller gjengivelse av egne spørsmål, kan skrives ved bruk av anførselstegn eller ved bruk av dialogutskriftsteknikker. Denne tilnæringen har vært undervist i rapportlæreemnet ved PHS i svært mange år (Bjerknes & Williksen, 2003; Bjerknes & Michaelsen, 2025).

Gjengivelse av stilte spørsmål og svar

Noe av det mest kritiske ved rapportgjengivelsen er at de enkelte spørsmålene som angis å være stilt, faktisk er betydelig mer ledende enn slik de er protokollert. Dette kommer frem ved at det i rapporten ofte brukes formuleringer som: "På spørsmål svarte fornærmede ...". Hvis spørsmålet er åpent, er ikke dette så alvorlig. I flere av avhørene er selve spørsmålet ledende, lukket eller et ja/nei spørsmål uten at dette tydelig blir gjengitt i rapporten.

Et slikt eksempel er: "På spørsmål svarer fornærmede at NN slo med flat hånd". I lydopptaket er spørsmålet egentlig: Slo N.N deg med flat eller knyttet hånd? Fornærmede svarer ved å vise avhører hva han mener og avhører oppfatter at det innebærer flat hånd. I rapporten står det da: "På spørsmål svarte fornærmede at NN slo med flat hånd." I dette eksempelet kommer det altså ikke frem i rapporten at det som avhørte gir uttrykk for baserer seg på et enten eller spørsmål og at avhørte faktisk ikke har sagt noe, men vist avhører hva han mener. Det er ikke nødvendigvis noe galt i at den avhørte viser noe, men poenget er at det ikke kommer frem i rapporten at det er slik informasjonen har kommet frem.

Det er en god skriverregel at dersom avhører gjennom sin spørsmålsstilling kan ha påvirket forklaringen/svaret, så bør det komme til uttrykk i rapporten hvordan avhører har introdusert forklaringen eller spørsmålet. Mener avhører det er relevant å gjengi svaret tilnærmet ordrett, så er det altså relevant at hele spørsmålet også gjengis tilsvarende. Skal man gjengi spørsmål og svar så ordrett som mulig, bør prinsippene for dialogutskrift være rettesnoren. Brukes sammendrag, så må det være slik at det er innholdet som er viktig å få frem. Måten det har fremkommet på bør da ansees som mindre relevant. Er begge deler viktig, så må man i større grad gå bort fra sammendrag og over på dialog i den delen av avhørsrapporten. I retningslinjene er det bl.a. skrevet følgende (Riksadvokaten, 2016, s. 8):

Som hovedregel bør sammendrag skrives i den rekkefølge informasjonen fremkom. Dette er særlig viktig i de tilfeller hvor det må antas at sammenhengen opplysningene ble gitt i, kan ha bevismessig betydning. Avhører må hele tiden ha i mente at avhøret skal kunne brukes på en praktisk og effektiv måte under en eventuell hovedforhandling.

Hvis informasjon fra politiavhør skal kunne brukes som grunnlag for den påtalemessige avgjørelsen og eventuelt senere under hovedforhandlingen, så må avhørsrapporten være til å

stole på. Man må altså ikke fremstille noe som en direkte gjengivelse (sitat) uten at det faktisk er det. Det skal ikke være nødvendig å gå inn i avhørets lydopptak for å kontrollere et sitat. Det er ut fra manglende forutsetninger derfor grunn til å advare mot at avhører fremstiller lengre uttalelser i form av sitat, dersom rapportskriver ikke baserer seg på å høre på og skrive rapporten i ettertid ved bruk av lydopptaket. På samme måte er det grunn til å advare mot at rapportskriver skriver inn sine egne spørsmål i rapporten i forkant og lar disse fremstå som om det er slik de er stilt under avhøret.

Erklæringer og begjæringer

I flere av rapportene er erklæringer og begjæringer fra den avhørte og verge skrevet sammen i samme avsnitt. Det foreligger ikke egne separate erklæringer fra verge i fht de temaene man som verge har en funksjon å svare på. I lydopptaket i sak A hører man at blant annet at verge har ulikt syn på de ulike temaene som tas inn under erklæringer enn det avhørte har, men denne ulikheten kommer ikke frem i rapporten. Den kanskje mest fremtredende forskjellen i det avhøret er når det gjelder hva fornærmede og verge tenker omkring påtalemyndighetens videre behandling av straffeforfølgelsen og om saken bør tas i konfliktråd. Far er mer opptatt av at saken tas videre og at det bør være en oppdragende håndtering slik at mistenkte og de andre skjønner at dette ikke er greit. Dette er informasjon som ikke kommer frem i rapporten.

Det at de relevante erklæringene og begjæringene fra verge kommer tydelig frem i rapporten er en av hovedbegrunnelsene for hvorfor verge er til stede. En eventuell uenighet skal selvsagt komme frem i rapporten. Det samme gjelder å dokumentere at det er enighet. Derfor bør det opprettes en overskrift i rapporten som inneholder erklæringer og begjæringer fra verge. Det er ikke tilstrekkelig at verge bare undertegner rapporten ved siden av avhørte under opplest/gjennomlest og vedtatt. Verge skal ikke signere på forklaringen fra avhørte, men skal signere på «sine egne bidrag» i teksten. For en enkelt oversikt for aldersgrenser knyttet til fornærmede/verge ved erklæringer og begjæringer kan det anbefales å se i Rapportlærebooka side 300 (Bjerknes og Michaelsen, 2025)

Rettelser/tilføyelser ved gjennomgang av rapporten

Gjennomgangen av rapporten må foregå på en slik måte at den kvalitetssikrer innholdet, avklarer om det er mer å legge til og sikrer at avhørte sin eventuelle uenighet blir ivarettatt. Det er den avhørtes forklaring som skal gjengis og den avhørtes ord og uttrykk må ikke «overdøves» av rapportskrivers egne formuleringer. Det er først ved gjennomgangen av rapporten at den avhørte gjøres i stand til å vurdere sin egen fremstilling. Så lenge den avhørte selv ikke skriver, så vil det ligge mange muligheter for uheldige omformuleringer i avhørers hender/fingre.

Som et eksempel på at avhørers formuleringer på vegne av avhørte kan få rettslig oppmerksomhet kan NRK sin artikkel av 9.5.2025 være beskrivende:

Avhørene i Ingebrigtsen-saken blir kritisert: – Ikke mine ord

Flere vitner i rettssaken mot Gjert Ingebrigtsen har ment at de ikke kjenner seg igjen i politiets formuleringer i avhørsrapportene.

(...). – De spurte meg veldig gravende og rettede spørsmål for at jeg skulle gi den siste setningen. Så jeg føler ikke at det egentlig er mine egne ord.

(...). Dette er noe Gjert Ingebrigtsens forsvarer, John Christian Elden, har merket seg.

– Betydningen av dette må vi komme tilbake til i prosedyrene til uken, men det er alltid uheldig hvis politiet bare følger en forutbestemt hypotese i stedet for å lytte til hva som faktisk sies. Det kan gi uriktig grunnlag for å ta ut en tiltale, sier han.

(...). Deler av kritikken fra den fjerde eldste Ingebrigtsen-broren er allerede gjengitt tidligere i denne saken, men han sa også at han ikke ble gjort klar over i hvilken grad han kunne komme med korrigeringer og rettelser i avhørsrapporten.

– Jeg har ikke fått beskjed om at jeg kan gjøre noe med det som de skriver. Jeg visste at jeg kunne komme med innvendinger om store feil, men jeg visste ikke hvor mulig det var, sa han.

Dersom hensikten med rapporten ikke er forklart av avhører tidligere i avhøret, er dette noe som må gjøres når den avhørte skal gjennomgå rapporten. Det må forklares og sjekkes ut at det er forstått at både innholdet i rapporten og måten det er skrevet på, vil kunne bli sentralt for konfrontasjon overfor andre avhørte i saken, at rapporten vil bli lagt i straffesaken, at den mistenkte på et gitt stadium vil kunne lese rapporten, at den vil kunne være sentral ved den påtalemessige avgjørelsen og at rapporten vil være utgangspunktet for grunnlaget til at avhørte blir stevnet og avhørt som vitne/fornærmede/tiltalt i hovedforhandlingen.

Gjennomgangen av rapporten gjøres naturlig nok mot slutten av avhøret hvis den skrives i løpet av avhørgjennomføringen. I en slik situasjon er det ofte slik at både avhørte, avhører og eventuelle andre tilstedeværende er slitne eller begynner å se seg ferdig med avhøret. Det er veldig viktig å få klart frem for den avhørte at avhøret ikke er ferdig før rapporten er gjennomgått og vedtatt. I avhøret med den mistenkte i voldtektssaken som er tatt på barnehuset med videoopptak, skrives rapporten samtidig av en kollega i et tilstøtende rom.

Dette avhøret varer i totalt ca 6 ½ time – inkluderer pauser og gjennomgang av rapporten, effektiv avhørstid er ca 4 ½ time. Det er lang tid og mye kommunikasjon har foregått i løpet av den tiden. Både avhører og mistenkte uttrykker at de er slitne når de skal gå i gang med rapportgjennomgangen. Når man er sliten, eller ønsker å bli fort ferdig, vil dette kunne få betydning for kvaliteten på gjennomgangen av rapporten. Graden av kritisk vurdering vs. ønsket om å bli ferdig står i motsetning. Hvis avhører også uttrykker at det er slitsomt, vil dette kunne forsterke avhørtes ønske om å bare bli ferdig.

Avhørte og hans forsvarer gir i dette mistenktavhøret mange innspill til rapporten når den gjennomgås. Disse innspillene er en blanding av rettelser til det som er skrevet, men også ny informasjon.

De rettelser eller tilføyelser som gjøres i de undersøkte rapportene fremstår på to måter. Den mest brukte er at rapportskriver skriver det som ønskes inn som rettelse eller tilføyelse i selve avsnittet det tematisk tilhører. Til dette benyttes kursiv slik det er redegjort for innledningsvis i alle rapportene. Dette anbefales å gjøre tydeligere enn det som er praktisert i disse rapportene. Rettelser bør skrives i kursiv og etter avsnittet hvor rettelsen hører hjemme. Videre bør det presiseres at det er en rettelse, for eksempel:

Rettelse ved gjennomlesning (dato hvis avvik fra avhørsdato): *De møtte ikke fetteren til siktede på stranda, det var kun kjæresten til fetteren de møtte der. (34:02)*

Rettelser som ansees betydelige bør ha tidsreferanse til lydopptaket, slik eksempelet viser.

Ved sammenlikning av avhørsrapportene og lydopptakene er det mange tilfeller hvor det er tvilsomt om avhører fremstiller endringene i rapporten som rettelse eller tilføyelse. Mange ganger skyldes det at avhører ikke har fått med seg hva avhørte opprinnelig har forklart og at justeringen dermed ikke skal føres som noen endring i rapporten, men bare inngå som en del av forklaringen som er gitt. Rettelser på utkastet til rapport må være knyttet til det som faktisk er endringer av hva som opprinnelig ble sagt under avhørtes forklaring. Det rapportskriver har misforstått eller ikke fått med seg, bør i utgangspunktet ikke skrives inn som rettelse, men bare føres inn ved en vanlig tekstredigering. Poenget med å føre inn rettelser er jo å skille ut hva som opprinnelig ble forklart og hva den avhørte har av endringer på egen forklaring når forklaringen er blitt til skriftlig resyme og kan sees i en helhet. En feiltolkning fra avhører kan i liten grad tenkes brukt mot den avhørte ved senere bruksområder.

I mistenktavhøret i voldtektssaken er gjennomlesningen gjort ved avhørets avslutning. Det er altså kort tid fra avhørte har avgitt sin forklaring til han får rapporten til gjennomlesning. Denne rapporten blir skrevet underveis og ferdigstilt kort tid etter at avhøret er ferdig. Det er generelt ingen tidshenvisninger knyttet til særlig sentrale deler i avhøret. Det er kun pauser som har tidsangivelser. Det å skrive resyme samtidig som avhøret foregår, er svært krevende dersom referatet krever detaljnivå. Kollegaen som skriver via lyd- og bildeoverføring har derfor store muligheter for å overhøre eller misoppfatte det som blir sagt. Siden han ikke er avhører har han heller ikke anledning til å stille spørsmål til ting han ikke helt får med seg før ved eventuelle pauser. Hvordan avhører har jobbet med rapporten etter at kollegaen har laget utkastet, vites ikke. Dersom det ikke er avhører som skriver resymeet må avhører bruke god tid på å lese gjennom og evt. redigere i rapporten i tråd med hvordan avhører oppfattet forklaringen. Det er avhører som er ansvarlig for rapporten, og det er avhører som gjennomgår rapporten med avhørte og som signerer rapporten.

Et eksempel på at rapporten gir en uriktig fremstilling, er under avhørers fremleggelse av hva fornærmede har fortalt i avhør. Avhører fremlegger følgende for mistenkte hvor det blir sitert fra avhørsrapporten av fornærmede:

*YY (fornærmede) husker ikke noe sex eller seksuelle handlinger - men B.B (navn, vitnet som var til stede) sa til henne at du hadde sagt til han at du hadde pult YY.
Kommentar til dette?*

Mistenkte svarer på denne påstanden som avhører leser opp for ham. I rapporten står dette omtalt slik:

Siktede har aldri fortalt dette til B.B. Siktede husker ikke at han har sagt det til B.B. Siktede mener det bare er tull at YY ikke husker noe, og at hun husker dette utmerket godt.

Her fremstilles det i rapporten at mistenkte under gjennomlesningen endrer forklaring fra at han aldri fortalte dette til B.B, til at han ikke husker at han sa dette til B. I lydopptaket sier mistenkte at han ikke husker å ha sagt dette til B. Altså kommer det en rettelse i rapporten som er uriktig fremstilt som en endring/rettelse i rapporten. Det er ikke en rettelse av hva mistenkte sa, men en rettelse på feil oppfatning/nedtegning fra rapportskriver. Feilen skal selvsagt rettes, men den må ikke fremstilles som om det kom som en endring fra hva mistenkte tidligere har forklart.

Det er altså grunn til å foreta grundige gjennomganger av rapporten med den avhørte. Det er svært viktig å forklare hvordan rapporten brukes videre i etterforskning og straffesaksbehandlingen og forklare hva som ligger i begrepet «rettelser og tilføyelser».

Videre er det et svært viktig poeng å være mer selektiv på hva som skal fremstilles i rapporten som rettelser eller endringer i forhold til hva som er nyanser eller feil som faktisk skyldes avhører/rapportskriver. Ved rapportskriving kun basert på skriving under avhøret, bør dette ha ekstra oppmerksomhet, da det lett oppstår feiltolkning, at informasjon ikke oppfattes osv. når avhører har et så stort søkelys på det å skrive under selve avhøringen. Det er en generell anbefaling om å være svært varsom med å fremstille deler av forklaringen som direkte gjengivelser/sitater dersom rapporten produseres under avhøringen og avhører ikke avklarer/sonderer på en slik måte at det er sikkerhet rundt sitatene.

Blir gjennomgangen utsatt og rapporten skrevet i ettertid på bakgrunn av opptaket, så vil gjennomgangen av rapporten være å anse som en del av avhøret. Det er viktig at rapporten beskriver at en gjennomgang av rapporten er gjort på et senere tidspunkt enn under selve avhøringen. Det er stor sannsynlighet for at den avhørte vil komme med ny eller revidert informasjon dersom vedkommende har hatt dager og uker på seg til å tenke, snakke med andre, lese i media osv. Det kan til tider være vanskelig å avklare om særlig tilføyelsene som kommer ved en slik rapportgjennomgang, skyldes uklarheter knyttet til selve avhøret, eller at avhørte har videreutviklet noe i etterkant av avhøret.

Så lenge politiet ikke benytter seg av digitale verktøy knyttet til det å gjøre tale om til tekst, vil det trolig fortsatt være slik at rapportskrivingen vil foregå i løpet av avhøret eller kort tid etterpå med påfølgende gjennomgang. Dersom rapporten skrives under avhøret er det svært viktig at avhører foretar rapportskrivingen i de fasene hvor denne aktiviteten er minst ødeleggende og hvor rapportskrivingen benytte som en del av oppsummeringsbolker. Som nevnt er det i et flertall av de undersøkte avhørene slik at rapportskrivingen direkte begrenser kommunikasjonen og ødelegger for en pålitelig informasjonsinnsamling.

I de undersøkte sakene er dette med utsatt gjennomgang kun gjort ved ett tilfelle. I avhøret av fornærmede i voldtektssaken blir rapportgjennomgangen gjennomført fem uker etter avhøret. Dette er dokumentert i avhørsrapporten ved at det innledningsvis i rapporten står at gjennomgangen har foregått senere og knyttes da til at det er grunnen til bruk av kursiv tekst. Ved punktet opplest/gjennomlest og vedtatt står det også angitt gjennomgangstidspunktet og dato. Selve gjennomgangen er ikke dokumentert som avhør. Det foreligger ikke lyd eller videopptak av denne gjennomføringen. Det til tross for at avhører stiller nye spørsmål til fornærmede under denne gjennomgangen. Dette kommer frem i avhørsrapporten under overskriften «Spørsmål ved gjennomlesning». Spørsmålene som stilles er gjengitt i fet skrift, mens svarene er i kursiv. Dette stemmer dårlig opp mot at det innledningsvis er skrevet at kursiv brukes i rapporten der den avhørte ved gjennomgangen har kommet med endringer eller rettelser. De nevnte eksemplene er ikke endringer eller tilføyelser knyttet til avgitt forklaring, det er en del av en ny forklaring. Bistandsadvokaten har signert rapporten ved gjennomgangstidspunktet så det tyder på at han har vært til stede ved gjennomgangen. Det er bra.

Opplest/gjennomlest og vedtatt

BL systemet setter automatisk opp frasen: «Opplest/gjennomlest og vedtatt». Dette skal leses slik: Opplest og eller gjennomlest og vedtatt? Det er altså overlatt til rapportskriveren å avklare for leseren om rapporten er opplest av avhører, om den er gjennomlest av avhørte eller begge deler. Frasen blir da stående som et spørsmål og ikke som informasjon. Det er nærmest uten unntak slik at det i de undersøkte avhørsrapportene ikke er gjort noen avklaring omkring gjennomgangsmetoden som faktisk er brukt i de enkelte avhørene. I svært mange av de gjennomgåtte avhørsrapportene står det følgende:

Opplest/gjennomlest og vedtatt.

Slik det står skal det leses slik: Opplest og eller gjennomlest og vedtatt. Denne fremgangsmåten er ifølge lydopptakene ikke benyttet. Det er «Opplest og vedtatt» som benyttes i de aller fleste tilfellene. For å vise at dette rutinetrinnet er ivaretatt og fulgt opp skikkelig, så må teksten altså redigeres.

Det er forskjell på at avhører leser rapporten høyt for den avhørte og at den avhørte leser selv. Avklaring om hva som er mest hensiktsmessig i det enkelte avhør bør tas opp mot den avhørte. Men det er normalt bare en av alternativene som benyttes. I 10 av de 13 avhørene er det andre personer med i avhøret (tolk, verge, barnevern, bistandsadvokat og forsvarer). For at flere skal kunne følge med ved en felles gjennomgang, er det nærliggende å lese høyt. Men det er eksempler på at mistenkte og forsvarer leser på samme dokument samtidig. Det viktige her er å forsikre seg om at den avhørte faktisk leser alt og at det er tydeliggjort for den avhørte hvilken betydning rapporten faktisk har i saksgangen.

Rapporten skal synliggjøre hva som er gjort i det enkelte tilfelle. Og eller tegnet (/) må altså redigeres bort og det som er gjort i det enkelte avhør, skal stå igjen. En mangel på redigering bør tilsi en skepsis til gjennomgangsmetodikken. Dette henger sammen med viktigheten knyttet til den informasjon som avhører gir omkring rapportens verdi, bruksmåter og hvordan avhører og avhørte må jobbe sammen for å sørge for at rapporten fremstår som den avhørtes avgitte forklaring.

Ut fra det gjennomgåtte materiale er det grunn til å si at kvalitetssikringen ved det å gjennomgå rapporten med den avhørte bør bli bedre. Dette gjelder å få tydeligere frem hvor viktig rapporten er og at det derfor er viktig at rapporten blir riktig fremstilt. Slike gjennomganger foregår mot slutten av avhøret. I avhørene av fornærmede i voldtektssaken utsettes gjennomlesningen til senere. I tilsvarende avhør i samme sak av mistenkte, foretas gjennomgangen på slutten av en lang avhørsdag på fem til seks timer. Det er grunn til å tro at den avhørte da er ganske sliten og ønsker å bli fortest mulig ferdig. Dette kan gå på bekostning av kvaliteten på selve gjennomgangen.

De aller fleste gjennomlesninger foregår ved at avhører enten gjennomgår førstesiden eller kort forteller hva som kommer frem på første siden av rapporten. Dette er informasjon som er fylt inn av avhører, noe er fylt inn etter spørsmål, andre ting er satt inn uten involvering fra avhørte. Det som er viktig er at avhører sørger for en gjennomlesning og eventuelt også presisering knyttet til formaliakulepunktene. I det undersøkte materiale foregår dette ved at avhører bare leser teksten slik den står i rapporten. Slik sett er dette ingen kvalitetssikring på at avhørte faktisk skjønner og er enig i at dette kan/skal skrives på denne måten. Disse kulepunktene er det avhører som kommer med. Det avhørte skal skrive under på er at denne

informasjonen er gitt. For å kunne gjøre det på en trygg måte, må den avhørte faktisk forstå hva punktene betyr. Et eksempel på dette er at det i fem avhørsrapporter er skrevet inn at avhørte er gjort kjent med strpl. § 122, noe som faktisk ikke blir gjort i avhøret, og heller ikke er relevant for de aktuelle avhørene. Det som er verdt å merke seg er at ingen oppdager dette når rapporten blir gjennomgått og vedtatt. Sannsynligvis er dette fordi avhører bare leser raskt gjennom og i liten eller ingen grad forklarer hva slike juridiske paragrafer betyr.

Avhørets slutt

Både rapportskrivningen og gjennomgangen av rapporten er å anse som en del av avhøret. Hvis rapporten skrives senere og gjennomgangen da foregår en annen dag, må dette komme frem i rapporten. Dette ansees også som en del av avhøret og skal bl.a. også sikres på minimum lydopptak. I påtaleinstruksen § 8-14 andre ledd står det bl.a.: «Rapporten skal angi tjenestedistrikt, tiden og stedet for avhøret, avhørets varighet og hvilken tjenestemann (navn og stilling) som har opptatt forklaringen. Det skal også angis hvem som ellers har vært til stede under avhøret.»

I mistenktavhøret i voldtektssaken blir ikke avslutningstidspunktet nedskrevet. BL sin automatiserte tekst fremstår som urørt «Avhøret avsluttet kl (.....).»

Avslutningstidspunktet fremkommer i den siste av i alt seks videofiler. Dette er mistenktavhør av en 16 år gammel gutt. Avhøret inklusive pauser varer i 6 timer og 20 minutter. Avhørets slutt-tidspunkt er derfor viktig informasjon for leseren.

Underskrift

Den avhørte skal om mulig underskrive rapporten. Dersom avhørte ikke underskriver, skal grunnen til dette oppgis i rapporten, jf. påt. instr. § 8-14 fjerde ledd, siste setning. I åttende ledd i nevnte bestemmelse står det: «Vedkommende som har skrevet rapporten skal undertegne denne». Dette kom inn i påtaleinstruksen allerede ved forskriftens tilblivelse i 1985. På den tiden var det nok vanskelig å se for seg dagens teknologiske løsninger.

I avhøret av siktede i sak C er det en annen tjenesteperson som skriver rapporten fortløpende via lyd/bildeoverføring til et annet rom. Det at avhører benytter en annen til å skrive er helt fint, men i avhørsrapporten står denne protokollføreren oppført som rapportskriver og det er også denne personen som kommer frem med digital underskrift. Avhører har ikke signert rapporten, ei heller med digital underskrift eller initialer. I friteksten kommer det frem hvem avhører er og at det er avhører som har gjennomgått rapporten med den mistenkte. Det er avhører som står ansvarlig for sammendragsrapporten. Det er avhører som er den som vil bli stevnet som vitne omkring gjennomføringen og evt. uoverensstemmelser som oppstår. Det er avhører som står ansvarlig for gjennomgangen og for hva som evt. er foretatt av rettelser eller endringer i rapporten. Derfor må det også være avhører som underskriver rapporten.

Det bør komme frem innledningsvis hvordan rapporten er blitt skrevet. For eksempel om rapporten er skrevet mens avhøret foregår, om det er skrevet på slutten av avhøret eller om den er skrevet i ettertid ved bruk av lydopptaket. Det samme gjelder om rapporten er skrevet av en annen enn avhører eller om det er benyttet et KI-verktøy.

Tidshenvisninger fra lydopptaket i rapportene

I avhørsrundskrivet (Riksadvokaten, 2016, s. 8) anbefales det at det i rapportens vesentlige deler henvises til hvor i lydopptaket dette befinner seg. I noen av de undersøkte rapportene

står det innledningsvis omtalt at slike henvisinger vil fremkomme som tidspunkter i opptaket ved bruk av klammer (12:32). Det er imidlertid ingen av de 13 undersøkte rapportene som har benyttet seg av denne tilnærmingen. Det er kanskje kun avhøret av mistenkte som skrives i etterkant, hvor det burde vært benyttet.

Når jeg i forbindelse med gjennomgangen har sittet og hørt på lydopptakene, så varer de kortere avhørene i 20 – 30 minutter. Hvis det i løpet av disse avhørene kommer frem informasjon, særskilt viktige uttalelser eller at det skjer noe i avhørssituasjonen som kan ansees som viktig for leseren, så bør det benyttes tidshenvisninger. Det er veldig tidsbesparende for de som skal finne frem til et avsnitt, eller en konkret informasjon, sammenlignet med å måtte høre gjennom nært sagt hele opptaket.

En av de viktigste grunnene til lydopptak av politiavhør, er at de som bruker avhørene skal kunne få en så riktig gjengivelse av avhøret som mulig. Det betyr at ideelt så burde opptaket vært selve saksdokumentasjon – ikke resymerapporten. Men dette er ikke praktisk, derfor er rapporten sentral. Derfor bør rapportskriver forsøke å kompensere ved at dersom leseren har et ønske/behov for å selv høre deler av avhøret, så bør slike sekvenser identifiseres og angis i rapporten. For eksempel i avhørene av mistenkte og fornærmede i voldtektssaken, så er avhørene på mange timer. Mistenktavhøret er på i alt 6 videofiler og fornærmetavhøret er på 4 filer. Det sier seg selv at det er en altfor tidkrevende jobb å høre gjennom så lange opptak for å lete etter for eksempel svaret som en avhørt gav etter å ha blitt presentert for kritiske spørsmål.

En forklaring på den manglende tidshenvisningen i de gjennomgåtte avhørsrapportene kan nok være at rapportene er skrevet under avhøret. Unntaket her er avhøret av fornærmede i voldtektssaken hvor rapporten gjennomgås først en måned senere, men heller ikke her er tidshenvisninger til lydfilene brukt.

Diktat til lydopptak – spesielt om såkalte PPS-avhør

Sak F blir i all hovedsak etterforsket etter arbeidsmetodikken for PPS (politiarbeid på stedet). Strategien med PPS metodikken er at mest mulig etterforskning skal skje så tidlig som mulig etter hendelsen er oppdaget og utføres effektivt ved bruk av normal avhørtilnærming og digitale hjelpemidler av patruljene som er på stedet. Denne tilnærmingen fremmer muligheten for kvalitet fordi det i mindre grad har foregått bl.a. vitnepåvirkning. Samtidig er det også en tilnærming som blir utfordret på at arbeidsoppgavene, som for eksempel et avhør på stedet, tas under manglende forutsetninger for planlegging, at forklaringer opptas på ukurante steder og at den avhørte kan være preget av situasjonen. Under utviklingen av den nasjonale arbeidsmetodikken ved PPS ble det i noe grad også foretatt noen kvalitetsundersøkelser, men det finnes svært lite forskning på norsk PPS-metodisk utførelse. Noen eksempler på slik forskning er Brun (2020) sin undersøkelse knyttet til utfordringene med kontaktetableringen ved PPS-avhør og Myhrers (2019) artikkel knyttet til fordeler og ulemper ved PPS-arbeid. Svennevig mfl. (2024) har også gjort undersøkelser om hvordan avhørerne forklarer mistenktrettighetene bl.a. i PPS-avhørssituasjoner. Men det er som nevnt mangel på forskning på kvaliteten på selve avhørsgjennomføringen med tilhørende diktat til lydopptak. I hvilken grad er et slikt avhør for eksempel formålstyrt og i hvilken grad dekker diktatet det som faktisk forklares? Siden diktatet blir den endelige rapporten, er det også svært relevant å få innsikt i hvordan denne diktatgjennomgangen foregår i praksis.

PPS ble en nasjonal strategi og arbeidsmetodikken knyttet til strategien ble introdusert i løpet av 2016-2017. Med innføringen fulgte det også opplæringstiltak, med blant annet såkalte «tilbakemeldingsmøter». Tett opptil innføringen ble ordningen også fulgt opp ved bl.a. inspeksjoner fra statsadvokatene og Politidirektoratet, men etter innføringen var på plass, har fokuset på metodikken vært mer beskjedent.

Sak F opprettes av politiet i forbindelse med medisinsk hjelp til en ung jente som har fått en rusreaksjon. Helsepersonell og flere politipatruljer blir tilkalt. På stedet er det mye russ og politiet kommer i kontakt med bl.a. mistenkte. Han forteller at jenta (en venninne) har tatt en halv tablett av det han sier er ecstasy. Han sier at han selv har tatt den andre halvparten uten at det har gitt ham noen helsemessige problemer. Politiet oppretter derfor etterforskning og anmelder ham for bruk av narkotika. Hendelsen skjer på et hotellrom. Den mistenkte er 17 år. Han blir avhørt på stedet ved midnattstider. Avhøret varer i 13 minutter og inkluderer diktering. Han opplyser at han har drukket alkohol i tillegg til denne halve tabletten.

Avhøret foregår ved bruk av lydopptak og det blir benyttet diktat til lydopptak som rapportsform. Mistenkte mener først at det er «litt kjipt at han blir anmeldt» da han hadde et ønske om å være ærlig og fortelle det som var nødvendig i fht jenta som trengte medisinsk hjelp. Hans forklaring til politiet innledningsvis foregikk i hans tanker knyttet til å gi henne mest mulig riktig helsehjelp. Forklaringen han først avgir til politiet skjer uten at politiet oppgir noen rettigheter. Politiet er iført uniform og det er ingen tvil om at mistenkte skjønner at de er politi.

I avhøret rett etter at jenta er ivaretatt av helsepersonell blir han gjort kjent med rettigheter, han sier at han er noe beruset. Han høres ikke veldig beruset ut på lydopptaket, men et tegn på at han nok kan ha vært mer ruset enn angitt er at han bl.a. ikke husket å ha blitt forklart hva bekymringssamtale eller ungdomsoppfølging er da han gjennomgår rapporten i nærvær av verger senere. Å ta et PPS-avhør i denne sakstypen er i tråd med anbefalinger, (PPS på KO:DE). Beruselsen, mangel på involvering av verger og mangel på informasjon om rettigheter ved første forklaring, er imidlertid momenter som bør ansees som utfordringer.

I sak F - bruk av narkotika, er situasjonen at mistenkte i helse/livredning-sammenhengen forteller om sitt bruk av ecstasy til patruljen. Når det reelle avhøret foretas etterpå, er spørsmålet om mistenkte er villig til å forklare seg om anklagen for å ha brukt straffbare rusmidler. Avhører informerer om mistenktes rett til å ikke forklare seg for politiet, men spør aldri mistenkte om han er villig til å avgi forklaring. Nå blir denne saken avgjort med en påtaleunntatelse, men dersom mistenkte hadde klaget på denne avgjørelsen, eller et slikt avhør hadde havnet som bevis i en eventuell hovedforhandling, ville det nok vært relevant å føre argumentasjon for at avhøret i form av diktat til lydopptak burde vært avvist som bevis. Det er enighet om at mistenkte er beruset, det er enighet om at mistenkte har fortalt om sitt inntak av piller tidligere i forbindelse med helsehjelp og det er enighet om at den versjonen ble fortalt uten at han ble gjort kjent med sine rettigheter. I tillegg gjennomføres det formelle avhøret ved at det er avhører som gjenforteller det meste av det mistenkte tidligere har forklart til noen andre politikollegaer. Mistenkte er kun «innpå» av og til med bekreftelser og litt tilleggsinformasjon om at han angrer på å ha tatt piller og at han tenkte å være ærlig fordi det kunne hjelpe venninna med riktig behandling.

Rapporten som baserer seg på diktatet, stemmer altså ikke med hvordan informasjonen faktisk fremkom i det formelle avhøret. Der står det i innledningsavsnittet:

Mistenkte fortalte at det hadde vært vorspiel på et hotellrom. Det var flere personer på stedet, han kjente noen, men ikke alle. I forbindelse med at en jente hadde fått en pille med ecstasy ønsket hun og dele denne med mistenkte. Han vet ikke hvem jenten hadde fått pillen av. Han hadde drukket litt, og han hadde ikke takket ja til denne pillen om han hadde vært edru. Han hadde heller ikke prøvd å få tak i den pillen heller. Jenten hadde fått en dårlig reaksjon, og han prøvde å ivareta henne. Han hadde gitt henne vann. Han hadde fått tak i hjelp og hadde forklart de som kom til rommet hva som hadde skjedd.

I en artikkel problematiserer professor Myhrer (2017) noen av utfordringene knyttet til PPS-arbeid generelt og avhør på stedet spesielt:

«På den negative siden er det to forhold som dominerer. Mer enn 2/3 studentene fremhever tidspress og stress som svakheter ved PPS. Både mange konkurrerende oppgaver på åstedet og andre ventende oppdrag som operasjonssentralen ønsker å disponere patruljen til, trekkes frem som stressfaktorer. Studentene tror dette vil lede til at etterforskningsskrittene ikke vil bli utført politifaglig og prosessuelt korrekt, og ikke minst at man trolig ikke vil ta seg tid til å sikre notoritet om hva man har foretatt seg, jf. kvalitetsindikator 5 og 11. En tilsvarende andel av studentene (ca. 70 %) fremholder også at PPS kan være negativt i forhold til kvalitetsindikator 7, objektivitetskravet. Særlig i kombinasjon med tidspress frykter mange at patruljen ved PPS kan gå i bekreftelsesfellen og først og fremst lete etter bevis som bekrefter det de tror har skjedd, en «tro» som f.eks. kan være basert på hva melder har sagt til operasjonssentralen og som deretter er lest ut over sambandet. Vil man f.eks. i en stresset situasjon ha et våkent øye for at en liten andel av meldinger om innbruddstyveri er forsøk på forsikringsbedrageri? I samme gate ligger faren for at patruljen utsettes for forenklingsstrategier, og søker etter og vektlegger sterkest de bevisene som bidrar til å gi en plausibel forklaring på hva som har skjedd, og ikke stiller opp alternative hypoteser.» (side 9).

I riksadvokatens rundskriv (2018, sist rev. 2019, s. 19) om kvalitet i etterforskningen står dette med PPS situasjoner særlig nevnt:

Når større deler av etterforskningen ønskes gjennomført og ferdigstilt "på stedet", forutsetter det at politipatruljene kjenner de rettslige rammene for etterforskningen, herunder avhør, slik at disse blir etterlevet også i initialfasen, jf. Kripos veileder for politiarbeid på stedet, som er lagt ut på KO:DE. Er det gitt mangelfull informasjon til avhørte kan det medføre at forklaringene ikke kan benyttes som bevis.

Metodikken benytter i stor grad diktat til lydopptak som dokumentasjonsform. Det er fullt mulig å foreta rapportskrivingen ved såkalt «utsatt rapportskriving» og foreta gjennomgangen med den avhørte i ettertid. Dette er en beslutning som først og fremst avhører må ta. En slik fremgangsmåte vil fremme det kognitive og kommunikasjonsmessige i avhørgjennomføringen. Ved diktat så vil det være begrensninger for eksempel i forhold til mengde detaljer og lengde på avhøret. Det er også en løsning at det eventuelt skrives en tilleggsrapport i ettertid som baserer seg på selve avhøropptaket, dersom det skulle vise seg å være noe særlig relevant som ikke ble med i selve diktatet. Når det gjelder dette med rettigheter og plikter så er det viktig at det fremkommer i rapporten hva som er sagt og

hvilken respons den avhørte hadde på informasjonen. Dette bør være en del av diktatet som avhørte sier seg enig eller uenig i på lik linje som diktatet ellers. I en inspeksjonsrapport fra Oslo statsadvokatembeter (2017, s. 5) kan vi lese følgende:

For at Politiarbeid på stedet skal kunne brukes adekvat i den videre etterforskning, og ikke minst som bevismiddel i retten, er det avgjørende at bevissikringen skjer på lovbestemt måte. Dette gjelder i første rekke at den som avhøres på stedet blir gjort kjent med sine rettigheter på en ordentlig måte. Hvis avhørte ikke er foreholdt sine rettigheter på ordentlig måte er det en reell mulighet for at avhøret ikke kan brukes f.eks. i konfrontasjonsøyemed i retten. Et lydopptak kan være avslørende i forhold til hvor grundig rettighetene er redegjort for. For å unngå misforståelser i retten er det viktig at politiet sørger for at forholdelse av rettigheter kommer med på lydopptaket.

I sak F er det flere eksempler hvor bekymringen som beskrives over slår inn. Det gjelder avveining av om avhør i det hele tatt bør tas i denne situasjonen, det gjelder utfordringer knyttet til formelle rettigheter knyttet til helsesituasjonen, det gjelder måten avhøret gjennomføres på og hvordan det endelige diktatet blir til.

Avhøret

Avhøret gjennomføres på et hotellrom med lydopptak og med påfølgende diktat til lydopptak som rapportsform. Verge blir varslet først etter avhøret. Hvem som beslutter at det skal tas avhør av mistenkte på stedet i den tilstanden han er i, kommer ikke frem i noen av saksdokumentene.

Avhøret er i en viss grad gjennomført i tråd med de anbefalinger som ligger på KO:DE og PPS avhør. Det er benyttet lydopptak både ved selve mottaket av forklaring og ved diktatet.

Avhører informerer mistenkte om sine rettigheter, men sjekker i liten grad ut om avhørte forstår de enkelte punktene. Selv om mistenkte her ligger tett opp mot grensen til 18 år, er det generelt nødvendig at alle de som avhøres, uavhengig av alder, blir gjort kjent med sine rettigheter og plikter på en slik måte at det er sannsynlig at de har forstått reglene slik at de er i stand til å foreta reelle valg på bakgrunn av denne forståelsen. For eksempel gjelder dette når mistenkte gjøres kjent med hva han er mistenkt for. I den forbindelse hører det kanskje med å informere om hva som er strafferamme for et slikt forhold. Han er mistenkt for overtredelse av legemiddeloven § 24 og strafferammen da er bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller begge deler, jf. § 31 andre ledd. Det hele blir komplisert når avhører bringer inn strafferabattordningen. I denne saken vil det for en normal voksen neppe kunne gi noe annet enn en bot, og for en ung førstegangsovertredelse så vil det neppe ende med bot, men heller en påtaleunntatelse.

Det er ukjent om avhører før avhøret starter har snakket med jurist ved FSI omkring om det skal tas avhør og i tilfelle hva han skal anmeldes for og hva som er strafferamme eller faktisk straffealternativ i dette tilfelle. Dette er spørsmål mistenkte selv tar opp, og vergene lurar på det samme når de flere måneder etterpå blir oppsøkt per telefon i fht. erklæringsspørsmål.

Avhører tar opp temaer omkring straffeskyldserkjennelse mot slutten av avhøret. For at en mistenkt skal kunne svare opplyst omkring dette, bør det være klarhet i hva slags straffealternativer det kan være aktuelt med i saken han evt. blir spurt om å erkjenne straffeskyld opp mot.

Avhører spør hvordan avhørte føler seg, og avhørte sier det er greit å ta avhøret. På lydopptaket høres avhører veldig klar og sterk ut, mens avhørtes stemme er noe vanskeligere å høre. Dette kan skyldes opptaksutstyrets plassering osv., men kan også ha sammenheng med evt. ruspåvirkning. I denne saken blir det ingen protester og saken blir avgjort med påtaleunnnlatelse, men en etterforskning bør ta høyde for at den tåler kritiske spørsmål og står seg også ved bevisføring i en hovedforhandling. Det er i hvert fall tre områder som ville blitt stilt spørsmål ved. Det ene er at det ikke fortelles om rettigheter før mistenkte kommer med sine selvinkriminerende innrømmelser, som han kommer med for å hjelpe jenta som trenger riktig behandling fra helsepersonell. Det andre er å avhøre en ruset person og det tredje er å avhøre en person under 18 år uten først forsøke å varsle verge.

I avhøret forklarer mistenkte seg om det samme som han først fortalte innledningsvis. Han gjentar altså det han tidligere hadde sagt. Det han sier er at han ikke vet hvor pilla kom fra eller hva det var for slags pille. Han vet altså ikke om dette er ecstasy eller noe annet. Han sier jo og fremstår også som at pilla ikke har hatt særlig stor innvirkning på ham. Pilla er ikke forsøkt beskrevet og omstendighetene omkring det å identifisere om pilla faktisk er av straffbar art, er i liten eller ingen grad belyst i avhøret. Jenta kan fint ha tatt noe annet enn det mistenkte har gjort og det kan være det som medfører hennes helt annerledes reaksjon som medfører at hun må hentes av ambulanse.

Avhørsrapporten

Avhøret er dokumentert i form av diktat til lydopptak. Dette er en hensiktsmessig rapportdokumentasjon når det er relevant å ta avhør på stedet, saken er av bagatellmessig art, avhøret er enkelt og ikke krever særlig stor grad av detaljgjøngivelse.

Det sentrale ved bruk av diktat til lydopptak, er at dette utfordrer den avhørtes mulighet og evne til å kvalitetssikre det som blir stående som avhørtes forklaring. Det er derfor svært viktig at rapporten viser det som faktisk ble "godtatt" i fbm dikteringen. Det er også viktig at rapporten viser tydelig hvilken del som inngår i diktatet og hva som er informasjon som avhører selv står for.

I denne avhørsrapporten blir det uklart hva som er diktatet. Rapportens første del er det som er skrevet som fritekst og som da er alt etter der det står "Forklaring" i ledeteksten. Det er det som står under det som er ført i rubrikkene/skjemaets første side. Her begynner avhører med et tradisjonelt klipp og lim avsnitt omkring hvordan denne rapporten skal leses. I avsnittet som følger står det:

Hele gjennomføringen av avhøret ble tatt opp på lyd. På slutten av avhøret leste avhører inn en oppsummering/diktat av avhørtes forklaring. Det er diktatet som er gjengitt i rapporten. Avhørte godkjente diktatet som sin forklaring. Diktatet starter 07 minutter og 00 sekunder inn i avhøret. For øvrig informasjon vises det til lydfilen lagret i Mediebank: Lydfil – avhør mistenkte (navn) – xxx (rapportskriverens initialer)

Her blandes informasjon fra rapportskriver, med hva som bør stå i rapporten der avhørte normalt vil skrive under – avhørte godkjente diktatet som sin forklaring + tid for avsluttet avhør.

I det neste avsnittet følger informasjon som avhører står for:

Den 31.03.24 gjennomførte jeg et avhør av H. A. (fullt navn), heretter omtalt som mistenkte. Mistenkte fremstod lettere ruset, men gjorde godt rede for seg under avhøret. Mistenktes mor ble kontaktet like etter avhøret var gjennomført og informert om hva politiet hadde gjort på stedet og hva som hadde skjedd. Hun ble ikke spurt om erklæringer og begjæringer under telefonsamtalen.

Her blander avhører inn informasjon om hva som er gjort etter avhøret, noe som burde stått til slutt etter at avhørsrapporten har avsluttet avhøret. Informasjonen om beruselse bør være en del av det som mistenkte selv godkjenner som en riktig beskrivelse av seg selv – altså inngå som en intro i diktatet.

Videre i avhørsrapporten kommer BLs rutinetrinnsformalia, som fremstår slik:

Gjort kjent med

- o hva saken gjelder*
- o at man ikke har plikt til å forklare seg for politiet*
- o at det blir tatt lydopptak*
- o sin rett til å la seg bistå av forsvarer etter eget valg og på ethvert trinn av saken, herunder*
- o ved politiavhør*

Informasjon om at å gi en uforbeholden tilståelse, eller i vesentlig grad å bidra til oppklaring

av andre lovbrudd skal tas i betraktning ved straffutmålingen, jf. straffeloven (2005) §§ 78

bokstav f og 80 bokstav a nr 2, er forklart muntlig.

Villig til å forklare seg, og forklarer:

Dette er hvordan det kommer frem i BL, men er ikke slik avhører faktisk forklarer det til mistenkte. Disse kulepunktene er produkter av en automatisering ved valg av ulike rutinetrinns. De er redigerbare, det vil si at rapportskriver kan endre på disse slik at det passer med det som er sagt og eventuelt hva den avhørte har av mening opp mot dem, for eksempel hva mistanken gjelder eller at det er greit å ta avhør uten hverken verge eller forsvarer til stede.

Det må kunne leses av rapporten at de aktuelle formaliteter som gjelder for avhøret er ivaretatt. Det betyr at disse formalitetene er fremlagt/forklart og godtatt eller bemerket av den avhørte. Derfor vil anbefaling være at avhører når det iverksettes diktat, tar med både tid og sted for avhøret, personopplysninger om den avhørte og hvilke formaliteter som er omtalt eventuelt benyttet under avhøret. Teksten bør da formuleres slik at diktatet blir lest inn og ikke som kulepunkter slik som eksempelet over. Dette vil forsterke at denne rapportsformen skiller seg vesentlig fra de øvrige avhørsrapportene, hvor avhørte enten leser det som faktisk står i rapporten eller får den opplest for seg og deretter kommer med innsigelser og signerer. Dette inkluderer altså at avhørte går god for at han er gjort kjent med saken og sine øvrige eventuelle rettigheter. Dette har å gjøre med forsikring om at forståelsen er ivaretatt og kvalitetssikring på at avhører faktisk har tatt med den informasjonen som er relevant for målgruppene for rapporten. Denne tilnærmingen avviker fra det som ligger som eksempel på rapport ved diktat (PPS) på KO:DE. Det er slik det fremstår ikke gjort noen justering av det som ligger på KO:DE siden 2017.

Etter Høyesteretts uttalelser (HR-2022-866-U) omkring viktigheten av å forsikre seg om at den avhørte har forstått sine rettigheter ved denne type avhørssituasjoner, er det naturlig at nettopp PPS-avhørsrapporter sørger for å inkludere at diktatet inneholder nettopp denne informasjonen. Det bør ikke innføres rutiner hvor man legger opp til at de som er lesere av rapporten skal gå inn i lydopptakene for å finne ut om disse tingene er gjennomført tilfredsstillende. Hele poenget med diktat til lydopptak er at diktatet skal erstatte det som normalt skjer når den avhørte gjennomgår en skriftlig avhørsrapport. Det er derfor en underskrift ikke ansees som nødvendig kvalitetssikring. En slik gjennomgang inkluderer da at avhørte er enig i at han har fått slik informasjon og har respondert slik eller slik på denne informasjonen. Siden diktat åpenbart er en "svakere" rettsgaranti for at den avhørte kan kvalitetssjekke rapporten, så er det desto mer viktig at relevant informasjon faktisk er en del av diktatet som godkjennes på stedet ved dikteringen eller ved avspilling av diktatet.

Bruk av overskriften "Diktat"

Det vil være en anbefaling at det i rapporten etter informasjon som kun gjelder fra avhører, lages en tydelig overskrift hvor det står "Diktat". Deretter følger det som er diktert, nærmest mulig ordrett. Feiluttalelser som rettes, eller det å endre "du sa at" til "mistenkte sa at ..." er innenfor endringer som aksepteres.

Oppsummering

Denne undersøkelsesrapporten bygger på et utvalg av 6 saker hvor mistenkte er under 18 år. I det undersøkte materiale er det i alt 13 avhør, hvor 12 av disse er av personer i aldersgruppen 15-17 år. Undersøkelsen av sakene har medført flere funn som bør være av interesse for alle som utøver etterforskning, de som er involvert i opplæring innen etterforskning, de som har ledelsesansvar, de som har kvalitetssikringsansvar og andre som er brukere av etterforskningsdokumentasjonen.

Det undersøkte materialet er vurdert opp mot lover og regler, retningslinjer og nasjonale veiledninger. Videre er både metodeutførelsen og den skriftlige dokumentasjonen sett i lys av relevant litteratur og sammenliknet med den opplæring og veiledning som gis i ulike studier innen etterforskning ved Politihøgskolen.

Hovedfunnene er:

- Det er i liten grad observert involvering og oppfølging fra etterforskningsledelsen. Dette gjelder både initialt og annen del av formålstyringen. Etterforskningsplaner, etterforskningsordre, hypoteseoppsett eller annen form for skriftlighet knyttet til saksstyring er enten fraværende eller ufullstendige. Dette får særlig betydning for at det til tider er et manglende fokus på informasjonsbehovet både i det å identifisere sporkilder og å søke etter relevant informasjon når sporkildene undersøkes for eksempel ved avhør.
- Digitale spor utnyttes ikke/undersøkes i liten grad og metodeutførelse og dokumentasjon er svært varierende.
- Det er ikke utført kriminaltekniske undersøkelser i de undersøkte sakene. Det burde vært utført slike undersøkelser i flere av de undersøkte sakene.

- I mange av de undersøkte avhørene er det utfordringer knyttet til gjennomføringen av avhørsprosessen. Det initieres i liten grad noen selvstendig sammenhengende forklaring fra de avhørte, det stilles en rekke lukkede og ledende spørsmål tidlig i avhørsprosessen. Sondering gjennomføres i stor grad uten forsøk på å innhente frie redegjørelser og det er grunn til å stille spørsmål ved både måten og tidspunktet for bekjentgjøring av motstridende eller ny informasjon.
- Det er påvist flere uhensiktsmessige måter som rapportene blir utformet på. Dette gjelder feilinformasjon, uoverensstemmelser mellom hva som blir sagt i avhøret og hva som blir protokollert, påvirkningseffekter slik som utheving av tekst, overskrifter osv.
- Det er mangler ved formidlingen av formalia i de fleste av avhørene.
- Det er manglende avklaring av om verge bør eller ikke bør være til stede. I mange av avhørene bryter verge inn og påvirker avhøret med å presse den avhørte eller å selv komme med relevant saksinformasjon.
- Erklæringer fra vergene med deres underskrift er stort sett manglende.
- Alle avhør er minimum tatt opp på lyd. Dette er et svært positivt funn sammen med at verge er varslet og gitt anledning til å være til stede der det har vært relevant.
- I 8 av 13 avhør skriver avhører rapporten samtidig som selve kommunikasjonen i avhøret pågår. Denne form for protokollering går åpenbart utover avhørskvalitet og rapporten. Kun ved ett avhør blir opptaket brukt til rapportsammendraget i ettertid.

Anbefalinger

Forskning og utvikling

1. Undersøkelsen er en av veldig få slike undersøkelser. Funnene i undersøkelsen bør bekymre fagmyndighet, fagledelse, fagansvarlige og den enkelte fagperson i praksisfeltet. Det bør også være en tydelig vekker for alle de som har et ansvar eller bidrar med etterforskningsutdanning. Det er ikke grunnlag for å slå fast noen tilstand på denne delen av etterforskning for landet i sin helhet, men andre undersøkelser, for eksempel en rekke inspeksjoner av statsadvokatene, kvalitetsundersøkelser og ikke minst en nylig undersøkelse i Sør-Vest pd, peker i samme retning. For å få mer innsikt og mer trygg innsikt, bør det iverksettes mer forskning på etterforskningskvalitet på metodeutførelsesnivå. Dette bør gjøres som et større prosjekt, som enkeltdeler eller også som separate deler. Slik som språkforskningen på politiavhør er i dag ved Universitetet i Sørøst-Norge. Forskningen bør primært fokusere på hvordan ting kan

gjøres bedre, fremfor å bare søke etter det som ikke er bra. Men først må man få klarhet i hva som ikke fungerer.

2. Utviklingen av nye teknologiske verktøy til bruk i etterforskningsarbeid foregår for fullt, med bl.a. bruk av KI og ny «plattform» for etterforskning av saker («nytt BL»). Undersøkelsen har vist at teknologien av og til overstyrer den menneskelige refleksjon og kvalitetskontroll. Utviklingen av nye teknologiske løsninger vil bedre kvalitet og øke effektivitet, men grunnkompetansen, spesialkompetansen, kritisk refleksjon hos den enkelte fagperson må fortsatt være på plass. Effektivitet skal aldri gå på bekostning av tilstrekkelig kvalitet. Fagpersoner innen ulike deler av etterforskningen, herunder rapportskriving, må derfor være en sentral del av disse utviklingsprosjektene. Metodene som tas i bruk må være forskningsbasert og utprøvd før de tas i bruk. Det må samarbeides tett mellom utviklere og de som skal stå for opplæringen. Opplæringen vil måtte inneholde mye mer enn kun verktøybruk. Eksempel på dette er bruk av diktat til lydopptak. Det holder ikke med opplæring i hvordan man digitalt håndterer metodikken, det er avhørets gjennomføring og det rettslige relevante fokuset, som hele tiden må ha hovedfokuset.
3. Det bør satses hardt på å etablere en norsk språklig avhørsavatar som studenter og fagpersoner for eksempel via HEVE kan øve seg på. På denne måten kan øvelse i avhør få en renessanse. Ut fra saksmaterialet må en avatar kunne respondere på for eksempel hvordan formalia forklares, hvordan forståelsen til avhørte sjekkes ut, hva slags spørsmål som stilles, hvordan det sonderes åpent, hvordan avhører håndterer avvisende avhørte, aggressive avhørte, hvordan avhører håndterer verge, tolk eller andre til stede i avhøret, hvordan legge frem motstrid, hvordan opprettholde kontakt eller vise empati. En avatar bør også kunne benyttes til å skrive rapport og få tilbakemelding ut fra det reelle avhøret avataren har bidratt i.
4. Fagledelse ved påtalemyndigheten bør i større grad involvere andre fagpersoner enn de med juridisk (påtalefaglig) bakgrunn i sin fagledelse/inspeksjon/kvalitetskontroll. Denne undersøkelsen viser at normale inspeksjoner foretatt av påtalemyndigheten ikke medfører tilstrekkelig dybdegjennomgang i forhold til den politifaglige metodeutførelsen. Det bør i større grad vurderes om det skal være tverrfaglige team som foretar slike undersøkelser. Det vil gi større bredde, dypere innsikt og ikke minst sannsynligvis treffe en større målgruppe som har behov for tilbakemeldinger på sitt utførte etterforskningsarbeid. Slike arbeider bør i størst mulig grad benytte seg av personell med forskningskompetanse. Et helt naturlig samarbeid her vil være og er knyttet til fagmiljøet ved PHS.

Ledelse og saksstyring

5. PEL og PÅL bør involveres i alle saker som blir prioritert til å settes ut på etterforskning. Enhver sak må etterforskes etter en skriftlig plan som er tilgjengelig for alle relevante deltakere i etterforskningen. FSI bør lage skriftlige enkle planer på saker de selv etterforsker og som de mottar og sender videre til andre enheter. PEL og PÅL må ha tilstrekkelig kompetanse innen etterforskningsmetodikk for å kunne gi faglige tilbakemeldinger.

6. FOA (fag og opplæringsansvarlige) for både etterforskning og påtale, må ta større del og ha større ansvar for intern opplæring og kvalitetssikring. Det bør i mye større grad undersøkes hvordan kvaliteten er på det rent etterforskningsfaglige. Dette må gjerne skje i samarbeid med forskningsmiljøer. Politidistriktets etterforskningsinstruktører må ha opplæring, veiledning, mentorering og møtelederrolle som sine oppgaver. Bør være heltidsroller og få stor frihet til å utføre disse oppgavene.
7. Politidistriktet må ha kompetanseplaner for den enkelte, og må ha oversikt over hvem som har hva slags kompetanse. Godt kvalifiserte fagpersoner, bør benyttes som veiledere og mentorer i sitt metodeområde. Nye etterforskere må gå en periode (to år) med en mentor som sikrer kvaliteten på metodeutførsel og dokumentasjonen.

Kompetanse

8. Etterforskningsledelse av «linjesaker» bør inn i e-ledelsesstudiene. Herunder en-til en veiledning på faginnhold.
9. Alle etterforskere må ha minimumskompetanse innen etterforskning, og det bør være et systematisk innføringsprogram for nye etterforskere, samt systematisk og obligatorisk mentor/veileder program for etterforskere for eksempel de to første årene. Minimumskompetanse bør være bachelor i politi eller tilsvarende, samt VEF + videregående tjenestetilpassede studier innen ulike etterforskningsmetoder.
10. Det må etableres og systematiseres et tilbakemeldingssystem hvor fagpersoner med høy fagkompetanse i distriktet gir faglig og korrekt tilbakemelding på utførte etterforskningsoppgaver. Dette bør gjøres for eksempel innen avhør, digitale spor, kriminalteknikk og e-ledelse.
11. Etterforskningsutdanningen ved bachelorutdanningen bør revideres. Det må vurderes om omfanget innen etterforskning må økes, eller at læringsutbytteambisjonen reduseres. En reduksjon vil medføre et økt behov for generell videreutdanning for etter- og videreutdanning. Det man tar fra ett sted må inn et annet sted.
12. PHS må revidere sine studier opp mot at det grunnleggende innen etterforskningsmetodikken ikke er på plass for generalistetterforskere. Metodestudiene som ble satt som en forutsetning for å redusere VEF-studiet fra 15 til 7,5 studiepoeng, må realiseres, slik at personell i roller som etterforskere igjen skal ha minimum 15 studiepoeng i etterforskning som kompetansekrav.
13. Bachelorutdanningen må innføre praktiske eksamener som måler i hvilken grad læringsutbyttene innen ferdigheter er på plass. Dette gjelder minimumsferdigheter innen avhør, kriminalteknikk og digital sporsikring. Ferdighetene må inkludere dokumentasjon av metodeutførsel og rapportdokumentasjon.
14. Det bør etableres nasjonale sertifiseringsordninger som må bestås og som må vedlikeholdes årlig. Innenfor de enkelte fagområdene digitale spor, kriminalteknikk og avhør bør det etableres et nasjonalt system som klart og tydelig sier hvilke oppgaver

som kan utføres av hvem ut fra hvilken kompetanse. Flere fagområder er kommet langt med en slik oversikt, men dette må realiseres i praksis.

15. «Nye KREATIV» bør gjenetableres som et viktig etter- og videreutdanningskurs for nye etterforskerne som de trenger når de jobber i praksisfeltet. Det bør gjennomføres lokale kurs og annen faglig opplæring i distriktene. Opplæring i praksisfeltet, er ofte mest effektivt, men den må være kvalitetssikret og utviklet i nasjonalt samarbeid, slik at ikke hvert distrikt lager sitt eget opplegg. Det er lite effektivt og vil fort ha betydning for kvaliteten.
16. En av rapportens tydeligste anbefalinger er at rapportskrivingsmetodikken ved å skrive under selve avhøringen må opphøre. Avhører må bruke alle sine sanser på å sette søkelys på å lytte, notere og tilstrebe en åpen og grundig sondering. Det må etableres gode rutiner for rapportskriving i løpet av avhøret. Politiet bør ta i bruk teknologi som støtter bedre kvalitet i rapportfremstillingene, men den menneskelige kontrollen må aldri vike. Automatisering medfører også muligheter for at feil allikevel oppstår. Dialogfremstillinger bør i større grad bli hovedformatet på rapportene, da det er den eneste måten som fremstiller innhold og form på avhøret objektivt. Dialogform vil også fremme muligheter for å ta i bruk teknologiske verktøy i nær fremtid. Ved manuell skriving av rapporten, bør opptaket i størst mulig grad benyttes ved lange, eller detaljerte avhør, eller i de tilfeller hvor det er behov for å fremstille noe i form av sitater.

Litteratur

Advokatforeningen. (2025). *Retningslinjer for forsvarere*.

<https://www.advokatforeningen.no/advokatetikk/regler-og-retningslinjer/retningslinjer-for-forsvarere/>

Alison, L.J., Alison, E., Shortland, N.D. & Surmon-Böhr, F. (2021). *ORBIT: The Science of Rapport-Based Interviewing for Law Enforcement, Security, and Military*. Oxford University Press.

Bjerknes & Williksen. (2003). *Politirapport*. Vett & Viten.

Bjerknes, O.T & Hoff-Johansen, A.K. (2009). *Etterforskningsmetoder – en innføring*. Fagbokforlaget.

Bjerknes, O.T. (2019). *Gjort kjent med saken – en undersøkelse om hvilken informasjon den mistenkte gis om anklagen i forkant av politiavhøret* [Mastergradsoppgave]. Politi­høgskolen.

Bjerknes, O.T. & Fahsing, I.A. (2024). *Etterforskning – prinsip­per, metoder og praksis*. Fagbokforlaget.

Bjerknes, O.T. & Michaelsen, N.P. (2025). *Rapportlære for politiet – innhold, regler og metodikk*. Fagbokforlaget.

Brodshaug, M.F. & Logendran, A. (2024). *Ungdommers forståelse av mistenktes rettigheter og plikter i avhør – Betydningen av ulike informasjonsnivåer*. [Mastergradsoppgave]. Helse, utvikling og samfunnspsykologi, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Brun, I. (2020). *Kontaktetablering ved avhør på stedet: En studie om politifolks opplevelse av kontaktetablering som grunnlag for avhøret som tas på stedet*. [Mastergradsoppgave] Politi­høgskolen. <https://hdl.handle.net/11250/2685106>

Bruusgaard, R. mfl. (2013). *Avhørsmetodikk i politiet*. [Arbeidsgrupperapport]. Avgitt til Riksadvokaten 8. oktober 2013. Riksadvokaten.

- Brøste, I.-L., Magnussen, S., Melinder, A., & Rachlew, A. (2020). Forskning i etterforskning: Politiets kvalitetssikring av vitnekonfrontasjonene i lommemannsaken¹. *Tidsskrift for strafferett*, 20(2), 146–155. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-02-02>
- Brøste, I.L., Buseth, S. & Jorde, E.A. (2023). *Veileder – gjennomføring av politiavhør av barn og særlig sårbare som mistenkt*. KRIPOS/KO:DE
- Bull, R. (2014). When in interviews to disclose information to suspects and to challenge them? In *Investigative Interviewing*. R. Bull (Ed), 67–181. Springer.
- Buseth, S. (2020). *En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør*. [Mastergradsoppgave]. Politi­høgskolen.
- Clarke, C., & Milne, R. (2001). *National evaluation of PEACE investigative interviewing course* (Report No. PRAS/149). Home Office.
- Diepeveen, A. (2024). The suspect’s statement in interaction: Responding to «formulations» in the investigative interview. *Journal of Pragmatics*, 220, 47–61.
- Diepeveen, A., Svennevig, J. & Urbanik, P. (2022). Suspects’ opportunities to claim their legal rights in police investigative interviews. *International Journal of Speech Language and The Law*, 28(2), 171–200.
- Dando, C., Wilcock, R., & Milne, R. (2009). The Cognitive Interview: novice police officers’ witness/victim interviewing practices. *Psychology, Crime & Law*, 15(8), 679–696. <https://doi.org/10.1080/10683160802203963>
- Demac, E. & Mannsverk, I. (2025). *Hvordan praktiserer politiet klausulering av straffesaksdokumenter for mistenkte?* [Mastergradsoppgave]. Politi­høgskolen.
- Eriksen, P.K.F. (2013). *Avhørsrapporten som rekontekstualisering av avhøret: en studie av en simulert avhørssituasjon gjennomført av studenter ved Politi­høgskolen*. [Mastergradsoppgave]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Det humanistiske fakultet, Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier. NTNU.
- Erstad, E.C.R. (2024). *Fornærmedes opplevelse av empati i avhør. En kvalitativ studie av erfaringer fornærmede har i politiavhør. En kvalitativ studie av erfaringer fornærmede har i politiavhør*. [Mastergradsoppgave]. Fakultet for helsevitenskap. Oslo Met.

- Fahsing, I. (2016). *The Making of an Expert Detective: Thinking and Deciding in Criminal Investigations*. [Doktorgradsavhandling]. University of Gothenburg, Department of Psychology.
- Fahsing, I., Rachlew, A., & May, L. (2023). Have you considered the opposite? A debiasing strategy for judgment in criminal investigation. *Police Journal (Chichester)*, 96(1), 45–60.
- Gamst, K. T. (2004). *Barn som vitner: en empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming: Vol. no. 27*. [Doktorgradsavhandling]. Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo Unipub.
- Granhag, P.-A. & Hartwig, M. (2015). The strategic use of evidence technique: A conceptual overview. I P.-A. Granhag, A. Vrij og B. Verschuere. (Red.), *Detecting deception: Current challenges and cognitive approaches* (s. 231–251). Wiley Blackwell.
- Gunnerød, M.O. (2005). *Politiavhøret som samtale – en empirisk undersøkelse av sju avhør av siktede/ mistenkte*. [Hovedfagsoppgave i anvendt språkvitenskap]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier. NTNU.
- Hedmark og Oppland statsadvokatembeter. (2024a). *Inspeksjon av Innlandet politidistrikts prioriteringer i straffesaksbehandlingen - Herunder rutiner og prosesser ved Felles straffesaksinntak*. Rapport. [Inspeksjonsrapport-HedOp-FSI-24.pdf](#)
- Hedmark og Oppland statsadvokatembeter. (2024b). *Kvalitetsundersøkelsen 2024. Innlandet politidistrikt*. Riksadvokaten.no
- Hedmark og Oppland statsadvokatembeter. (2025). *Politiets innsats mot barne- og ungdomskriminalitet*. Inspeksjon av Innlandet politidistrikts behandling av saker hvor mistenkte var under 18 år på handlingstidspunktet. Hedmark og Oppland statsadvokatembeter.
- Halley, J, Walsh, D, Myklebust, T & Bjerknes, O.T. (2023). Structured Models of Interviewing. I G.E. Oxburgh, T. Myklebust, M. Fallon & M. Hartwig. *Interviewing and Interrogation: A Review of Research and Practice Since World War II*. Torkel Opsahl Academic E Publisher.

- Hanssen, G.J.S. (2022). *Hvordan innleder politiet til fri forklaring under norske politiavhør?* - En kvalitativ analyse av norske politiavhør med samtaleanalyse som metode. Universitetet i Agder.
- Holmberg, U. & Christianson, S. Å. (2002). Murderers' and sexual offenders' experiences of police interviews and their inclination to admit or deny crimes. *Behavioral Sciences & the Law*, 20(1-2), 31-45.
- Jacobsen, K.K. (2015). Tolkning i forbindelse med politiavhør. Problemer og mulige løsninger. Talking i offentlig sektor, *Scandinavian Journal of Theory and Practice*. FLEKS Vol. 2, No. 1
- Justis- og politidepartementet. (2003). *Lydopptaksprosjektet*. Prøveprosjekt for bruk av lydopptak ved politiavhør (1998-2003). Justis/POD.
- Knutsen, G.G. (2020). *Etterforskningsledelse: En studie av den politifaglige etterforskningslederens bruk av etterforskningsplaner*. Politihøgskolen. <https://hdl.handle.net/11250/2685126>
- Kolflaath, E. (2019). Hypoteser i etterforskningsplaner. I E.H. Olsvik & P. Risan, *Etterforskning under lupen*. (s.63-99). Politihøgskolen. <http://hdl.handle.net/11250/2634563>
- Kolflaath, E. (2023). Hypotesebegrepet. I *Etterforskningens logikk*. Karnov forlag <https://lovdata.no/pro/#document/KARNOV/karnov-2023-18>
- Lian, A. & Mork-Johansen, M. (2020). *Legges det godt til rette for tolking? En kvantitativ undersøkelse om tolkemedierte politiavhør*. [Mastergradsoppgave]. Politihøgskolen.
- Lino, D., Milne, R., Fahsing, I., & Roazzi, A. (2025). Creating a gold-standard for investigative interviewing with suspects: a Delphi study. *Psychology, Crime & Law*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2025.2524428>
- Mendez, J.E. (2021). The Méndez Principles on Effective Interviewing for investigation and interviewing (2021). https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/apt_PoEI_EN_11.pdf.
- Milne, R., & Bull, R. (1999). *Investigative interviewing: Psychology and practice*. John Wiley and Sons Ltd.

- Myklebust, T. (2009). *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators: Vol. no. 197*. [Doktorgradsavhandling]. Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Oslo Unipub.
- Myhrer, T.-G. (2019). Politiarbeid på stedet» – styrker og svakheter. *Tidsskrift for strafferett*, 18(4), 316–326. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2018-04-07>
- NOU 2013:9. (2013). *Ett politi - rustet til å møte fremtidens utfordringer: politianalysen: utredning fra et utvalg oppnevnt av Justis- og beredskapsdepartementet 8. november 2012: avgitt til Justis- og beredskapsdepartementet 19. juni 2013*. Justis- og beredskapsdepartementet.
- Obligatorisk Årlig Opplæring. (2023). *Veilednings- og vurderingsskjema for avhør*. Versjon 5.3.2025. OÅO. Politihøgskolen.
- Oslo Statsadvokatembeter. (2017). *Inspeksjonsrapport Oslo Politidistrikt GDE 3 (Tidligere Stovner og Manglerud) 2017*. Statsadvokaten i Oslo.
- Paulsen, J.E. (2024). Om transparens i etterforskning. I K.K. Jacobsen & P. Risan (Red.). *Etikk i etterforskning. Verdier, valg og dilemmaer*. Gyldendal.
- Pearse, J. & Gudjonsson, G. (1997). Police interviewing and legal representation: A field study. *The Journal of Forensic Psychiatry*, 8(1), 200-208. doi: 10.1080/09585189708412005
- Politidirektoratet. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. POD.
- Politidirektoratet. (2017). *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan*. POD.
- Politidirektoratet. (2018). *Nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav – etterforskningsfeltet*. Versjon 0.7. POD.
- Politidirektoratet. (2022). *Nasjonale retningslinjer for politiets møte med barn*. Politidirektoratet.
- Rachlew, A. & Fahsing, I.A. (2015). Politiavhør. I R. Aarli, M.-A. Hedlund og S.E. Jebens (Red.). *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 225–254). Gyldendal Juridisk.
- Rachlew, A. (2022). *Avhør av mistenkte barn: Silje-saken - en kritisk analyse: Vol. 2022:1*. Riksadvokatembetet/Politihøgskolen.

- Riksadvokaten. (2009). *Lyd- og bildeopptak av politiforklaringer*. Brev av 16. oktober 2009. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2013). *Politiets og påtalemyndighetenes behandling av voldtektssaker – oppfølging av voldtektssaker – oppfølging av regjeringens handlingsplan mot voldtekt 2012–2104 – direktiver og anbefalinger*. Brev av 8. november 2013. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2015). *Direktiv om bruk av etterforskningsplaner – utvidelse*. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2016). *Politiavhør*. Rundskriv 2/2016. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2018). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene mv.* (kvalitetsrundskrivet). Sist rev. 2019). Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2021). *Riksadvokatens forventninger til rollen som påtalefaglig etterforskningsleder*. Brev av 16.9.2021. Riksadvokaten
- Riksadvokaten. (2023a). *Retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesaker*. Skriftserie nr. 1/2023. Riksadvokaten. [Reviderte retningslinjer for politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak](#)
- Riksadvokaten. (2023b). *Forsvarerbistand ved politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak*. Notat. Vedlegg til riksadvokatens retningslinjer 18. september 2023 om politiavhør av barn og særlig sårbare personer som mistenkt i straffesak Riksadvokatembetet, 18. september 2023. Riksadvokaten. [Vedlegg-2-Notat-om-forsvarerbistand-ved-politiavhør-av-barn-mv .pdf](#)
- Riksadvokaten. (2025a). *Prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2025*. Rundskriv nr. 1/2025. Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2025b). *Kvalitetsundersøkelsen 2024. Voldtekt*. Riksadvokaten.
- Riis-Johansen, M. O. (2020). «Sånn formelle ting som jeg bare må si»: Kommunikative dilemma i presentasjonen av formalia i politiavhør. *Nordic Journal of Studies in Policing*, 7(01), 23-38.
- Risan, P., Myklebust, T., Bjerknes, O. T., & Oxburgh, G. (2023). Police interviewers' experiences of the Tactical Interview Model (TIM): an exploratory study of suspect

- interviewing in Norway. *Psychology, Crime & Law*, 31(4), 439–461.
<https://doi.org/10.1080/1068316X.2023.2279327>
- Risan, P., Bjerknes, O. T., & Milne, R. J. (2025). Police interviewers' interviewing experiences with suspects: the interpersonal process of evidence disclosure. *Psychology, Crime & Law*, 1–21.
<https://doi.org/10.1080/1068316X.2025.2484601>
- Rogaland Statsadvokatembete. (2021). *Inspeksjon av etterforskningsplaner i voldtektssaker i Sør-Vest politidistrikt*. Oppfølging av KU2020, samt egen fagledelse. Statsadvokaten i Rogaland.
- Shepherd, E. & Griffiths, A. (2021). *Investigative interviewing: the conversation management approach* (3. Ed.). Oxford University Press.
- Solheim, & Tveit. (2020). *Bruker norske etterforskere skriftlig etterforskningsplan og hva tenker de om denne utviklingen i praksis?* Politihøgskolen.
<https://hdl.handle.net/11250/2656257>
- Sunde, N. (2022a). Structured Hypothesis Development in Criminal Investigation: A method aimed at providing a broad and objective starting point for a criminal investigation. *Police Journal (Chichester)*, 95(2), 276–295.
<https://doi.org/10.1177/0032258X20982328>
- Sunde, N. (2022b). Strategies for safeguarding examiner objectivity and evidence reliability during digital forensic investigations. *Forensic Science International. Digital Investigation (Online)*, 40, 301317. <https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2021.301317>
- Sunde, N. & Dahl, O. (2023). *Erfaringer fra Kvalitetskontrollprosjektet: Kan sjekklisterbasert fagfelleevaluering bidra til læring og økt kvalitet på datatekniske rapporter?* Politihøgskolen. <https://hdl.handle.net/11250/3108116>
- Sundstrøm, M. (2020). *Hypotesetesting under politiets etterforskning: En kvalitativ intervjuundersøkelse*. [Mastergradsoppgave]. Politihøgskolen.
<https://hdl.handle.net/11250/2682315>
- Svennevig, J., Urbanik, P., & Diepeveen, A. (2024). How police investigators seek to secure that suspects speaking a second language understand their rights in investigative

interviews. *Police Practice & Research*, 25(3), 324–342.

<https://doi.org/10.1080/15614263.2023.2233660>

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (4. utg.). Gyldendal Akademiske

Ulseth, J. & Tømmervik, A., (2024). *Klausulering av saksdokumenter overfor mistenkte på etterforskningsstadiet: En kvalitativ studie om hvordan klausulering av saksdokumenter overfor mistenkte påvirker kvaliteten i etterforskningen*. [Mastergradsoppgave]. Politihøgskolen. <https://hdl.handle.net/11250/3172957>

United Nations. (2024). *Manual on Investigative Interviewing for Criminal Investigation*. Department of Peace Operations, Office of the High Commissioner for Human Rights, Office on Drugs and Crime.

Urbanik, P. & Pavlenko, A. (2021). Securing Understanding in a second language, Communication of Rights in Investigative Interviews in the US and Norway. I R. Blackwood & U. Røyneland (Red.) *Spaces of Multilingualism* (1. utg., s. 92–113). Universitetet i Oslo.

Walsh, D., & Bull, R. (2015). Interviewing suspects: examining the association between skills, questioning, evidence disclosure, and interview outcomes. *Psychology, Crime & Law*, 21(7), 661–680. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2015.1028544>

Ørn, M., Frigård, S., Mikkelsen, K.R., Kaasa, S., Brøste, I.L., Svang, K. & Karsrud. (2009). *Seksuelle overgrep – etterforskning og informasjonsutveksling. En evaluering av politiets etterforskning og informasjonsutveksling i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, begått av omreisende overgripere*. Arbeidsgrupperapport. Riksadvokaten.no

Lover og forskrifter

Forskrift om tilrettelagte avhør

Menneskerettighetsloven

Påtaleinstruksen

Språkloven

Straffeloven

Straffeprosessloven